

ÜZLET NET

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KRITIKAI ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

1973. FEBRUÁR 1.

III. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM

ÜZENET

Irodalmi, művészeti, kritikai és társadalomtudományi folyóirat

Megjelenik havonta.

Kiadói tanács:

Biacsi Antal, Bodrogvári Ferenc, Brindza Károly, Fejes Szilveszter,
Grósz György, Gyollai Mihály, dr. Horváth Mátyás (elnök),
Miloš Ignjatović, Kolozsi Tibor, Ladislav Kovačić, Lázár Tibor,
Mirko Molnar, Petkovics Kálmán, Aleksandar Šarčević,
Marija Šimoković, Szekeres László, Torok Sándor,
Urbán János, Petar Vukov

Szerkesztő bizottság:

Barácius Zoltán, Biacsi Antal (fő- és felelős szerkesztő),
Bodrogvári Ferenc, Dér Zoltán, Gajdos Tibor, Gyurkovics Hunor,
Kopeczky Csaba, Mészáros Miklós, Molnár Cs. Attila,
Szekeres László, Zákány Antal

Alapító és kiadó: Szabadkai Községi Művelődési Közösség.

Szerkesztőség: 24001 Subotica, Trg slobode 1. Postafiók: 62.

Telefon: (024) 22-164.

Fogadóórák: 9—11

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Előfizethető közvetlenül vagy a következő folyószámlára:

Opštinska zajednica kulture — Üzenet — Subotica 66600-603-747

Előfizetési díj belföldön egy évre 40, fél évre 20, egyes szám ára 4 dinár;
külföldre az összeg kétszerese.

Készült a szabadkai Pannónia Grafikai Műintézetben.

TARTALOM

III. ÉVFOLYAM, 2. SZÁM — 1973. FEBRUÁR

- 103 KOLOZSI TIBOR: *Legenda egy pirosbélű narancsról*
(A hetvenéves Gál László)
- 107 GÁL LÁSZLÓ: *Találkozás; Vers az első óról; Diogenész (versek)*
- 109 LATAK ISTVÁN *hátrahagyott versei és prózai költeményei: Szélvészben; Kis sóhaj; Fehér árnyak; Vád; A szürke homokmezőkön; Vannak napok*
- 113 DÉR ZOLTÁN: *Laguna György karrierje (hangjáték)*

KÉZFOGÁSOK

- 135 ENVER ČOLAKOVIĆ: *Változatok egy témátlan témára — Dudas Kálmán fordítása (vers)*

ÖRÖKSÉG

- 141 KISS DÉNES: *»Kinn a ménes, kinn a pusztán . . .«*
(Petőfi versfilmjel)

ÉGTÁJ

- 145 KELEMEN MÁTYÁS: *A Népkör száz éve*
- 151 LŐRINC PÉTER: *Farahó János és a földkérdés*

ALKOTÓMŰHELY

- 158 LÉVAY ENDRE: *Harminc ösbemutató*
- 163 GAJDOS TIBOR: *A bácskai táj odaadó krónikása*
(Szilágyi László festészetéről)
- 165 HAJDÓK JÁNOS: *Gazdag harmóniavilág*
(jugoszláv grafika Budapesten)

OLVASÓNAPLÓ

- 167 PETKOVICS KÁLMÁN: *Legendák nélkül*
(Godó Ágnes: *Magyarok a jugoszláv népfelszabadító háborúban*)
- 171 URBÁN JÁNOS: *Ami egy értékes könyvből kimaradt*
(*Narodnooslobodilačka borba i revolucija u literarnom stvaralaštvu*)
- 172 SZÜCS IMRE: *Mese és valóság*
(Fehér Ferenc: *A kőkecske titka*)

- 174 ZÁKÁNY ANTAL: Rokonszenves nebulótörténetek
(Urbán János: Ajándék)
- 175 MOLNÁR CS. ATTILA: Árnyjáték szavakkal
(Brasnyó István: Lampion a fán)
- 176 MATIJEVICS LAJOS: Üzenet a mai Szerémségből
(Penavin Olga: A szerémségi magyar szigetek nyelve)
- 177 TERÉK MÁRIA: A tőkés társadalom kritikája
(C. Wright Mills: Az uralkodó elit)
- 179 SZEKERES LÁSZLÓ: Olvasmányos történelem
(Lőrincz László: Dzsingisz kán)
- 180 Kiadói tanácsunk ülése
- 181 BIACSI ANTAL: A második évfolyam után

MŰMELLÉKLET

SZILÁGYI LÁSZLÓ két olajképe: *Tanya* (1956); *Magányos tanya* (1957).

A rajzok TOROK SÁNDOR munkái.

LEGENDA EGY PIROSBÉLŰ NARANCSRÓL

— A hetvenéves Gál László —

Vaskos könyv hever előttem, több mint 300 oldal. A címlapján elárvult téli fa, csupasz ágakkal, s mögötte nagy, sárga korong: a hold... A címe Rozsdás esték, írója pedig Gál László, a hetvenéves költő.

Vaskos könyv, több mint 300 oldal... 300 oldalnyi vers... Ilyesmit még nem jegyeztünk fel irodalmunkban. Eleinte csak kis, igénytelen versesfüzetek jelentek meg, aztán szebb lett a kiállításuk, de 300 oldal... Nem mintha a mennyiséggel mérném az értéket, de 300 oldalba már belefér egy életmű vázlata. Önkéntelenül is eszembe jut a motótól választott sorok csengése:

»S most elmondom, mit hallgatok,
halomba hulló hajnalok,
ez én vagyok. Ez én vagyok.«

Igen, ez a több mint 300 oldalas kötet maga Gál László, papírrá merevedve, időtlenné válva, verssé átlényegülve. Furcsa, paradox ajándék egy születésnapra, amelyen nem az ünnepelt kapja az ajándékot, hanem az ünneplők...

Igen, Gál László hetvenéves... De nem olyan lombjavesztett fa, amilyen ünnepi kötetének fedőlapján ékeskedik, ágai közt dédelgetve az öregedés gondolatát. Ha ránézek erre a csupasz fakoronára, egyszerre megtelik levelekkel, zöld lomb fogja körül: a versek. Hetvenévesen is újra rügyező, termést hozó fa.

Nem Gál László költészetéről kívánok most beszélni — szakszerűen és esztétikai méltatással. Megtették ezt már helyettem mások. A kötetben is elmélyült elemzést olvashatunk róla Borl Imre tollából. Engem a hetvenéves ember érdekel: a költő, az újságíró, a publicista, a humorista, aki külön-külön is teljes egyéniség, de emellett elválaszthatatlanul egy: egy a Grimaszban, az 57 versben, a Tenyerünkön a hold című verseskötetben, a Magyar Szó Böngészőjében, a rádió hullámain elhangzott könnyed, humoros jelenetekben, és ebben a legújabb, költői életművét egybefoglaló kötetben. Teljes egyéniség, amely már nem is csak a maga hetvenen túli esztendeit éli, hanem részünkévé vált nekünk magunknak is, ha nem is itt született, ha más tájakra vetődött is ide, de gyermekkorát már itt élte, ebben a tarka nemzetiségű környezetben, itt temette el édesapját is. S ha később egy időre magához vonzotta is a távol, s ha vérei elvándoroltak is a messzi Ausztráliába, ő maga a budapesti diákévek és az olaszországi világcsavargás után

mégiscsak visszatartál ide Bácskába, hogy megkeresse gyermekkorát, hogy folytassa a kovilji esztendőket. És úgy meggyökeresedett ezen a tájon, ebben a légkörben, hogy nincs az az erő, amely elszakíthatná tőle.

Ha nem volna valami rossz melléklése is a szónak, talán azt is mondhatnám: a bácskai talajhoz kötött költő. Igen, helyhez kötött, de ez nem valami kátyúban rekedtséget jelent, hanem nyugódt mésszire tekintést. A talajhoz kötöttség inkább csak a valósághoz ragaszkodó emberi álláspontot, az igazság szeretetét és keresését és a termő talajból magas fává növő emlékezőt jelenti. Ez a talajhoz kötöttség Koviljt jelenti, mert hát »soha még, ahogy Koviljon, boldog nem voltam«. Hogy miért? Talán elegendő válasz az a régi altatódal is, amire utal a költő; és a talajhoz kötöttség jelenti a Tisza-partot, ahol »vélem egy halász beszélgetett, aki az emlékeit kereste«; és jelenti Szabadkát, azaz a régi Sűboticát, ahol »nincsen probléma és nincsen kérdés, senki dűs nincsen, és sok a koldus«; meg azt a későbbit is, amelynek »szerettem poros útjait és poros embereit is szerettem. A részeg asztalost is és az örűtet, aki fakarddal menetelt az utca közepén«; és a talajhoz kötöttség jelenti Ujvidéket is, amely »holnapváros volt és maradt«, s ahol »a tegnáp mégis utolért benné élűnk tejűnk az vérűnk gyökerűnk«. Egybeolvadva mindennel, és egybeolvasztva mindent, otthonunkká téve, és otthonunkként ismerve, amelyet szeretűnk és gyűlűlűnk, amelyet csodálűnk és átkozűnk . . .

Mert ehhez az otthonhoz hozzátartozott valaha egy régi múlt idű is, amelyben dr. Szántó Gábor és dr. Szántó Gáborok igyekeztek hatalmaskodva képviselni a magyar »népet«, monoklival a szeműkűn, és vállvereggetű, raccsolű fensűbbségérzettel; és hozzátartozott Lelbach Gyűfű is, akirűl Keresztesű Sándor, a szűnész, azt mészélte keserű műsűlyal: »Tudod, egyszer bevetűdtem egy vendégűbűbű; ott mulatott Lelbach Gyűszű. Ehes voltam, kértem, fizessen valami vacsorát. Azt mondta: ihatsz, amit akarsz, és amennyű beléd fér, de enni nem kapsz«; és hozzátartoztak a régi szabadkai kávéházak, ahol naphosszat el lehetett űldűgélűni egy pohárka víz mellett; de hozzátartoztak a régi Hűdban megjelent versek, és hozzátartozott Grűnberg Sanyű is, aki picinyke antikvariumot nyitott a Fűrdű utcában, s ebben nemcsak az olcsű detektívregényeknek talált olvasót, hanem híveket a marxizmusnak is. Szegény Grűnberg Sanyű, ott veszett valahol a keleti fronton mint egy bűntetésbűl kivezényelt munkásszázad tagja. De sajnálom, hogy ma nem űnnepelhetűjűk vele együtt a hetvenéves Gál Lászlút. Mert majd elfelejttem mondani, Grűnberg Sanyűnak már akkor, a harmincas években, Gál Lászlű (no meg Laták István) volt A Kűltű. És ehhez az otthonhoz — ha ldégenbűl becsempészetten is — hozzátartozott egykor a sárga csillag és a munkásszázad, a sebesűltek szállítása bombazápor közepette, a romtakarítás és egyebek.

Lapozgatom a Rozsdás estéket, és űjra feltámad bennem az elműlt három-négy évtized! Mondtam már, én most nem a műbűrálű, az esztéta szeművel olvasom a verseket, hanem az emberrel egyűvé válű kűltűt űnnepűlű mindennápi, szűrke emberke szeművel. Felfedezem a mészű Sydűnyben élű testvért és anyát, a kovilji földben nyugvű apát,

a régi Szabadkát, ahol a költő Karínthyt idézve, visszaköveteli a tan-
díját Varga tanár úrtól, mert »kétszer kettő az nem lesz még sokáig. Csak
ha a szorzó árja nagymama és ha a szorzandó sült is, hülye is.« És
benné vannak »régi hitek... régi gyermekizék, amelyeket szégyellve,
titkon« ma is hisz a költő. És benne vannak régi háborúk, gerslivel, pót-
kenyérrel, és furcsa régi dalok, dúhaj, szomorú nóták, szakadó cím-
balommal és a Pálisci úti híd alatt kúporgó, fekete izet ízlelő vak em-
ber, és magyar anyák és szerb anyák, akik ellenségek nem lehetnek
soha.

Nemcsak a teljes versekben lélegzik a költő, hanem az egyes
szakaszokban, sorokban, szavakban is. Hetvenéves költő, aki a harsogó
igazságoktól indult el, s eljutott a csendes sértődöttségig és a még
csöndesebb, de még határozottabb és még emberibb csak azért is
vallásáig is. Mert hát a költő nem torpanhat meg soha. Mindíg előre
kell tekintenie. Akkor is, ha meg kell ölni az akácokat, mert csak
»alföldi fa, paraszti fa, nincs neki hősi őse«, akkor is, ha 1941-ben
»pucér hullá az utca közepén bámészra tárta megfagyott szemét«, s
ha »bombázott utcában riadó romok boldog, szabad, ujjongó táncra
keltek«, akkor is, ha »ezüst mese hullik a fákról a Szabadságról« a Sut-
jéskánál, és akkor is, ha Gombócot síratva, úgy emlékezik rá, hogy
»mi senkit meg nem ugattunk, még az embereket sem.«

Mennyi minden beletér és szervesen beletartozik egy hetvenéves
költő életébe, mindennapjaiba — és életet őrző verseibe!

Gyereksírás, durva kacaj, csöndes elmélkedés és fegyverropogás,
hajszolt munka és elfáradás...

Nem tehetek róla, valamiképpen Ernst Glaeser német író regénye
jut róla az eszembe: a 902-esek. Neki, aki szintén a 902-esek bátor és
szomorú generációjába tartozik, szabad így énekelnie pillanatnyi el-
fáradásáról:

»elkötelezett szép életemet
elkövetkezett csúf életemet
be keserű is keseregni.«

Es ez nem is igazi elfáradás, hiszen a versnek Élet a címe. És
talán nem is az a leglényegesebb, hogy maga a költő valóban el is
jusson a nagy erdővé vált kis erdő messzi ösvényére, »a szegyenkező
fák derekán« kifakult útjelző karikákhoz. A lényeg az, hogy neki magá-
nak része volt ezeknek az útjelző karikáknak a megfestésében. Nem
az a lényeg, hogy még ma is megmássza a Fruška Gorát, sőt még csak
a dombot sem a ház előtt. Fiatalos lobogásában főtt járt már nemcsak
a Fruška Gora lankás hegyoldalain, hanem magasabb csúcsokra is
eljutott.

Két világháború, a spanyol polgárháború, hitleri fasizmus és sztá-
lini önkény... A huszadik század története zsúfolódott össze benne
és transzponálódott át költői hangjába. Mint Bori Imre írja róla,
»emberpárti« lett, az események iránti viszonyulásában. Emberpárti...
Es bizonyára ez lelkesítette annak idején a munkásszázadban elveszett

Grünberg Sanyi is, aki annyira szerette... Reagált az embertelenségre, a méltánytalanságra, de amikor a forradalom korát éltük, tudott lelkesíteni, előremutatni. Együtt élt, együtt ujjongott — és együtt nélkülözött a világgal. Ma is bevallom, én szerettem azokat a verseit, melyeket a köztársaságról, a május elsejei ünnepekről, az éneklő számokról, a vörös csillagról és októberről írt. Szerettem és szeretem ma is... A költő hivatástudatát jelezték ezek a később egyesektől megbélyegzett versek is. A költőt, akinek nemcsak az a feladata, hogy cifra rímeket faragjon, hanem az is, hogy összeforrjon a világgal, összeforrjon a környezetével, összeforrjon az emberrel... A költő érzései nem tükrözhetnek csupán üres csillogást, szerteáradó hősugarakat is várunk tőle.

És ha a hetven felé közeledő költő az utóbbi esztendőkből talán egy kissé — egészen természetesen — maga felé fordult is, ez nem azt jelenti, hogy eltávolodott a társadalomtól. Ma is a világból, a környezetéből, a valóságból indul ki, csak éppen a hangja változott líriássá és talán önmaga iránt is megértőbbé. Maga a költő, maga Gál László azonban megmaradt annak, akinek mindig ismertük és mindig szerettük: valóságközelségben és emberközelségben. Csupán annyi történt, hogy talán nagyobb türelemmel, nagyobb kíváncsisággal, mélyebben nézőn boncolgatja azt a legendaként megénekelte egykori pirosbélű narancsot:

»S mint titokzatos belsejű narancsot,
úgy bontok fel minden új napot —
vajon vörös lesz, sárga, savanyú...

vagy mégis tán, mint boldog aranyú
ragyogó napfény sugára — édes.«

TALÁLKOZÁS

*mennyi szép álom volt akkor és már nincs meg a pad
amelyen ültünk és a fa mögötte
azt is kivágták és üveg ül száraz szememen
idegen idegen idegen*

*az aszfaltot sem ismerem már és az utca
az utca megnőtt és az a ház sem volt akkor és a szobor sem
a szobor élt még és tartozott a szabójának
és a kávéját sem tudta kifizetni és poloskákra vadászott
a hónapos szobája szürke falán (a lakbért sem fizette)
nem ő nem ő nem ő gögös büszke szobor
és meleg vér folyt a verseiben nem ilyen hidegen
nem kőből állt mint ez az idegen
s az ég fölötte és a föld is alatta*

*és mennyi szemem volt akkor és most semmit sem látok
és akkor az ujjamon volt a mennyország
és elértem volna ezer háborún át és akkor hittem
hogy a karom világot ölel és hogy jó a világ
azt is hittem és jaj! szűz flúk és lányok
és szűz gondolatok és vágyak és erők és szűz estéken
csillag gyúlt ki az égen csakis minékünk
a mi csillagunk volt a mi napunk a mi holdunk a mi egünk
és most már az is idegen és most már az is idegen*

*és mondanám: megöregedtél és mondanád: megöregedtem
és mondanám: csúf öregasszony és mondanád: csúf öregember
és mondanám: jöjj vissza negyven évvel és mondanád:
jöjj vissza negyven évvel és keressük meg a csillag
régj szerelmünket és mondanám: de szép ostobák voltunk
és mondanád: a csók azért jóízű volt és én mondanám:
a csók azért jóízű volt de most már mások csókolóznak*

de most már este van mondanám és jó éjszakát

te első hó hányadik vagy
te első hó fehér
én már tudom lucskos leszel
én már tudom víz sár leszel
te első hó fehér

jókor jöttél rosszkor jöttél
te vagy a tél
te vagy a szűz megtaposnak
te vagy a jó megtaposnak
te mi vagyunk megtaposnak
te első hó fehér

ez a világ fehér világ
nem is olyan fehér világ
gyertyavilág lámpavilág
sötét világ te hó világ
szikrázó szép csillagvirág
piros véres lucskos virág

te első hó te hányadik
esteledik hajnalodik
eztán mindig esteledik
s nem lesz többé sose szánkóm
csilingelő csengőm sem lesz

te első hó te csillag te

én már csak itt ezen a földön

ezen a földön

csak nefelejcsét ne hozzatok majd
kár hogy nincs elfelejts virág

én már csak itt ezen a földön
napjaimat estékbe öltöm
se reggel már se dél
kár hogy nincs nekeress virág

most a fejem fáj ez a hadisarc
mert egyre csak csatároztam
most már a vezényszó hátra arc
mert egyre csak csatáztam

már nem mennék fel a hegyre
rossz a derekam
már a völgyben sem maradnék
minek

én már csak itt ezen a földön

ezen a csupasz földön
ezen a szikés elfáradt földön
ezen a véres földön

ó szegény diogenész te nagyon árva
adj szállást és keressük együtt
és hiába

Ezeket a verseket a szerző Rozsdás esték című, hetvenedik születésnapjára megjelent gyűjteményes kötetéből közöljük.

LATÁK ISTVÁN HÁTRAHAGYOTT MŰVEI

SZÉLVÉSZBEN

A sűrűsödő szárnyas szálbe kapok
Virág léggömbök szétszakadnak
Címtáblák repülnek és ablakok
Mégdagadt a lábuk a hidaknak

Holló rikolt hörgön az avaron
Vízbe fullad a nap szürke hegy alatt
Bivályok bögnék árván szélajon
Tükröt tördel sírva a sárpatak

Villám-madarak csaptak a homokra
Egy gépkocsi süvített hirtelen
Homályba tűnt a csillagok bokra
Piros láng gyulladt a könnyemen

Toronyokon a szélnek letört a szárnya
Odvak zúgtak és bezárt nagy kapuk
Hullott a por az erdőkre szállva
De a nagy szél már részegen aludt

Bukfencezik a hold úsznak a kertek
Hígul a lég már kihül az éj is
Füstfelhő és emlék nem ijesztget
A város a védelem helye mégis

KIS SÓHAJ

Tán ott jártál távol honán
ahol minden tiszta
fehér angyal nektárt kínál
öreg bornémisza

Sose jártál távol honán
ahol minden tiszta
fehér angyal halált kínál
öreg bornémisza

Távol honán árnyék oson
rejtve ami tiszta
tífus álom a vánkoson
öreg bornémisza

FEHÉR ÁRNYAK

*A várost almaszín köd takarja
Esőterhes felleg a házak fölött
Virág sír a kertekben elhagyatva
A folyón sárgalámpás hajó hörög*

*A fák állnak mint elítéltek sután
Fázó fájdalom a csörgő leveleken
Könnyfal mered a ködfolyosó után
S az utak végét már hiába keresem*

*A szerelem éje nappalba nem olvad
Hogy a napsugár léggömbjét kergesse
Vigasztaló kékség az űrben hol vagy
Csak holt iszony fehér árnyakká meredve*

*Olajszagú és nyers vízszagú partok
Vakság homokjaiban dermedő percek
Csikorgó kavicsok jajgatni akartok
Lépdelő talpakba jeges sebet vertek*

*Bepántolt ajtók és beszögezett kapuk
Hallgatnak és úszva tűnnek mogorván
Szürke sziklákon az útjelző kialudt
Kuvik szólal meg a halott vár tornyán.*

VÁD

Mennyi keserű sírnivaló volna, és mennyi duhaj nevetnivaló! S te csak ültél megindulás nélkül a szürke üvegtoronyban, és nem sirtál elég keservesen, s ha nevetheztél, nem nevetted igazán szívedből.

Hol maradt el a nagy megindultság fűszere a könnyeidből? Hol szikkadt el nevetésedből a tavasznyitó virágok jókedve?

Ha kibújtál néha színtelen figyelőtornyodból, még anyád halálba fakult arca sem tudott úgy a hantra döntené, hogy zokogásod másokat is tisztulásra vigyen.

Csukott, gőgös szájjal meredtél az elérhetetlen távolokba, s mint a zsírszódát ivott, csalódott szerelmes, csak nyelted a kikíváncozó sóhajokat, s a bánatot, mely fájdalom marta torkodat egy életen át ősz-

szeszoritotta. **Miért nem sikoltoztál ki a veszett szelekbe, ha véresre tépte volna is ajkaidat a még soha ki nem mondott szomorúság?!...**

Mertél volna egészen meghalni a fájnivalókért! De félig élve, pompás virágnak hamisítottad a kutyatejet, s még a csalánokat is csak azért irtottad szegényes kertecskédből, mert mérgeesen csipnek, s nem azért, mert a csodák virágainak helyén dudvásodnak...

Ha szerethetnél volna, sose nyúltál bátran illatos melléhez titkon vágyakozó nőknek! Pedig a kivirult szájuk egyszer talán csak feléd kacagott, s izgató nedűje parfümös verejtéküknek érted gyöngyözött megsápadó halántékukon.

Még apró gyermekedtől is eltakarékoskodtad sokszor a jó szavakat (hanyagságból, szégyenlősségből vagy önzésből?), s most már szánakozó, lekonyuló fejjel a kicsiny gyerekének osztogatnád a leglágabb simogatásodat, a leggyöngédebb szavaidat, de a virgonc gyerekek elhúzódnak tőled, érzik a szívedben fölhalmozódott jeges hideget, melyet az ő meleg kedvességük sem tud soha fölolvasztani.

Nem voltál soha igazán rossz, miért nem mertél kiméletlenül nagyon jó lenni?

Csak a közepes utacsok szűk közén lépkedtél, így elkerülted a veszélyes keresztutakat. De sohasem jutottál el oda, hol mérföldeseket zuhannak vagy emelkednek a minden kicsinyességgel leszámoló!

Minek létezik az, aki sosem harapja össze a fogát végső elszárással, hogy többé nem méricskél, többé sohasem töpreng, hanem a legtőlsegesebb aranyárkányba kapaszkodva, fölébe emelkedik a szürke üvegtoronynak, ahol a kérkedő tehetetlenség fiait marcangolják magukat hangtalanul és reménytelenül?...

A SZÜRKE HOMOKMEZŐKÖN

A sötét vizek szelleme minden este eljön a hegyek alól. Ide siet a szürke homokmezőkre és sápadtra simogatja a virágokat.

Pedig micsoda virágok volnának ezek! A világos éjszakák kékségét is fölgyújtották, mint a rakéták, s égő színeikkel megcsúfolták a legszebb ékköveket.

A sötét vizek szellemének érintésétől most hervadoznak és jég-hideg, fáradt színekbe halványodnak az égő tüzes szerelmi virágok.

S a szürke homokmezők boldogtalan, beteg gumókat teremnek a lángoló virágok kihült szerelme helyén.

A gonosz hegyek alól jön a sötét vizek szelleme. Ott bujkál nappal a jégcsapos barlangokban, vak medúzák és világtalan angolnák kísérik a hideg patakokban. A fénytelen estében kigyósziszegésű szél követi a sötét vizek tébolyult szellemét. A sápadt, megüvegesedett

virágokat letördeli a szél a lihegve sóhajtó szürke mezőkön. A homokbuckák megínognak, vándorolni kíváncsoznak és bágyadt reggeleken nagy medvetestükkal betemetik a fonnyadt bogyókat és beteg gumókat, amelyek a boldogtalan virágok elhalt szerelméből fogantak.

Ijedt fehér holdvilágnál aztán a buckák úgy nyújtóznak, mint egy végtelen temető sírdomjai, virágtalan, lombtalan. Csak a sötét vizek szellemét kísérő kígyósziszegésű szél fésűli rajtuk mániákusan a hókristályként megcsillanó homokszemeket.

VANNAK NAPOK

Reggel lángoló vörös ég ölelte körül városunkat. A csipkézett felhők széle ciklámenszirmokra hasonlított.

Úde, tiszta lég lengette a hervadozó, színesedő faleveleket, a házak csinosan néztek ki a reggelbe.

Minden olyan könnyed, őszi boldogságot lehelő várakozással telt meg, s én mégis alig vánszorogva, fáradtan kúsztam ki meggyötört ágyamból.

Vasmerev tagokkal, üregében égő, kialvatlan szemmel, valami finom zenére szomjas tüllel téntferegtem ide-oda, míg unott ruháimat magamra huzgáltam.

A máskor vidító hideg mosdóvíz is mocsárszagú volt, mintha az esővizeskút fenekéről hozta volna föl az ügyetlenül alábukó vödör...

Ó, vannak napok, mikor alig tudsz valamit kezdeni magaddal. Az órák gyötrő lassúsággal másznak egymás után. Egyik munkából a másikba tántorogsz. Elvégzed valahogy, de a lelked, a lelked kimaardt belőle.

Befejezett, egész gondolatod alig akad. Életed törmelék-reményein botladozol, mint a bombaszétvert házak hulladékain botorkáló, társait kereső ember, akinek valami újat kell kezdenie, mert a régi kis ösvények szétestek inogva, és senki sem maradt meg mellette, aki tudná még, hogy ezelőtt mit akart...

Vannak napok, hogy szeretnél valami jóbarát kertjében megbújva nehéz vörös bort fölhajtani, és szeretnéd egyszer sírva rikoltani ifjúságod elfelejtett dalait...

Szeretnél elmenni valamerre. Napokig az avarban csatangolni, és az unott ismerősök arcát messze kerülve, ismeretlen emberek közömbös sorajban élvezni az illatos szüreti szeleket.

Szeretnél egy elhagyott, ódon kastély mélyén zenét fogni a rádióból, és kiírni mindent magadból, amit az abroncsos hétköznapok tárlukozó szíved mélyére szorítanak...

LAGUNA GYÖRGY KARRIERJE

— Hangjáték —

SZEREPLŐK:

Laguna György, futballbíró és exújságíró
Adél, a felesége
Dr. Ivan Lazarević, válogatott labdarúgó
Adél apja
Renolter, kritikus
Zádor, országos híró költő
Lócsán, a játékvezető-szövetség elnöke
Mr. Stanley, a FIFA képviselője
Dénes, főszerkesztő
I. újságíró

II. újságíró
III. újságíró
I. fiú
II. fiú
I. leány
II. leány
Riporter
Narrátor
Diákok
Szurkoló

LAGUNA

Kedves Hallgató!

Most csakúgyan komolyan veheted a megszólítást. Én, Laguna György, volt újságíró, most futballbíró mondom ezt. Igen, voltam én újságíró is, sőt költő is. És ne hidd, kedves hallgatóm, hogy olyan nagy kunszt költőnek lenni. Lehettem volna. Szavamra: voltam is. Csak jöttek ezek a modern irányzatok! Mint a járvány. Igen, ott kezdődött a baj. Amit ma megcsináltunk, másnapra elavult. Nem bírtam a versenyt. De nem panaszkodom. Sőt, érzem, hogy most vagyok igazán a helyemen. Zádor már csak elég nagy költő. Angolra is fordítják, s ha bemeleg a Lidóba, elnémul az irodalmi zsongás. De ha én a tizenegyes pontra mutatok... *(Fütyülés. Futballpálya óriási hangzavara, füttykoncert. Hirtelen csönd.)* Hallották? Hiába ordítanak! Ha én a tizenegyesre mutatok, tízezer gyomorban kezd működni az aszfaltfűró. És tízezer szem akar kiugrani. Versírás? Milyen bolond az ember, amíg fiatal! Pedig biz' isten tudtam verset írni. Adél is akkor esett belém.

(A hang átvált egy másik tónusba. Ifjúsági klub. Zsongás. Egy erősebb, nyers hang.)

- DIÁK Csendet kérek! Csendet kérek! (Zaj.) Nem értitek? Fogjátok be már a szátokat! Most egy új fiú következik: Laguna György!
- HANGOK Hát következzen! Halljuk! Halljuk!
- LAGUNA *(az előbbinél tíz évvel fiatalabb hangon)*
A nagy Té véres rokkant vállán
hurkon csüng az ember reménye.
Tilalmak, téboly, tűzözön!
Ember, zurück az anyaméhbe!
*(Taps, éljenzés. »Oktári! Állati jó! Zurück az anyaméhbe!
Tömör, mint egy haslövés!«)*
(Teljes váltás. Vissza az alapsíkra.)
- LAGUNA Bizony, így volt, kedves hallgatóim! Ámultak a srácok, s a diákokthonban szállóige lett: »Ember, zurück az anyaméhbe!« Másnak már nem is beszélek erről, csak neked, kedves hallgatóm. Jó úgy beszélni, hogy nem szólhat vissza senki, nem fintorog senki, nem nézi senki udvarias mosollyal fejem felett a semmit. Őszintén mondom hát, hogy kedves vagy. Kedves, mint Ivo, aki éppen így hallgatott, akinek mindent elmondhattam. Adélt is. Igen, Adélt. Hiszen nálánál nincs fontosabb. »A lét sója ő« — ahogy a költők mondanák. Mióta Ivo elment, Adél is csak olyan, mint egy negatív kép, nincs, akinek a figyelme előhívhatná emlékeimből azt a sok gyönyörűséget és gyötrelmet, amelyet Adél jelent. Igen, Ivo! Ő volt az utolsó ember, akivel még értettük egymást.
(Halk tánczene már az előbbi szöveg végén is. Aztán felerősödik, s hirtelen elnémul. Ismét erős tónusváltás: átbillenés Laguna és Ivo barátságának síkjára. Halk zene.)
- LAGUNA Nézd, Ivo! Neked elmondhatom. Te nem vagy író, aki emberi szenzációkra vadászik. Te futballista vagy és ember. Na, a belgrádi győzelemre!
(Koccintás.)
- IVO Egészségedre, Gyurikám!
- LAGUNA Nem is tudom, hol vadultam el tőlük. A költőtől. De hát biztosan érted te ezt, ha nem is magyarázom. Te is jogász lehetnél, ha akarnál. De akkor aligha dédelgetne így ez a lomha város.
- IVO Nem ezért futballozok, Gyuri!
- LAGUNA Na persze, így is doktor vagy, doktor Lazarević, s ilyen jóval kevesebb akad a futballszakmában, mint a jogászok között.

- IVO Félreérted a dolgot. Másért játszom. A játékért. Tudod, a jog túlságosan tekervényes sportág nekem. Ott több a csűrés-csavarás, mint amennyit az én gyomrom bevenne. S ha gólbá jut az ügy, valaki mindig rosszul jár. Néha nem is az, aki érdemli.
- LAGUNA És a futballban? Ott nem lehet veszteni?
- IVO Persze hogy lehet, de itt igazságosabbak a feltételek. És ha másként volna is! Szeretek játszani. Talán azért, mert szörnyen unom az úgynevezett művelt emberek fontoskodásait, a gógót, a törtetést.
- LAGUNA Igazad van. Én is ettől kaptam csömört. Úgy mérik egymást, mint az öregedő hetérák. Ha valaki egy rosszabb sort ír, kéjesen idézgetik. Szemforgató sajnálattal, de belül reszketve az örömtől: bedöglött a cimborá.
- IVO Hát verseny az itt is van, miközöttünk.
- LAGUNA Igen, de nem olyan labilis a mérték. Nátatok, aki tud, azt nem lehet kiütni. Hidd el, nem a bukott költő beszél belőlem. Mikor az lett a divat, írtam én »modern« verset is. Még Renolternek is elállt tőle a lélegzete.
(Váltás. Klubzsivaj.)
- RENOLTER Banda, szilencium! Csiba, kuss, mir, vagy ahogy akarjátok, tehát csend! Teljes szilencium, mert most egy finom lélek pihéget következnek. Na, ne sértődj meg, Laguna! Köztudott, hogy te kádenciára szoktál csinálni mindent, s holdvilágnál. (Kacagás.) Köztudott, hogy a mi esztétikánk más. Mi azt tartjuk, hogy a vers eleméntáris megnyilatkozás, s jobban szeretjük azt a költőt, aki vonít, mint aki cizelláltan turbékol. (Kacagás. »Úgy van! Úgy van!«) Szi-len-ci-um! De a szabadságot is szeretjük, ezért téged is meghallgatunk.
(Csituló zaj.)
- LAGUNA (túlkiabálva a zajt)
Hájas Apolló, most véred veszem.
Lantunk húrján akasztott melódiák visítnak.
Üvöltünk, makogunk, vonítunk.
S lefekszünk Dionüszosznak!
(Csend. Kitér a taps. Zaj: »Bravó! Bravó! Hogy volt! Hogy volt!«)
- LAGUNA (még egyszer elsavalja)
Hájas Apolló, most véred veszem.
Lantunk húrján akasztott melódiák visítnak.
Üvöltünk, makogunk, vonítunk.
S lefekszünk Dionüszosznak!
(Ismét taps. Zaj. Dicséretetek.)

- RENOLTER Látjátok, feleim? Nem mind kontár, aki ír mel. Persze a bomba egyelőre biztosítva és ki van fényesítve, de már benne van a versben.
- I. LÁNY »Lefekszünk Dionüszosznak!« Laguna Dionüszosz karjaiban! Brrr!
- RENOLTER Libuskám! Gágogás piano! A kép jó. Nem kell mindig arra gondolni, mint Móricka. Dionüszosz nemcsak parázna volt, de minden, ami szertelenség, s a »lefekezni« igének a magyar nyelvben több jelentése is van.
- I. FIÚ Igen: esztétikailag, eszmeileg is lehet feküdni.
- RENOLTER Helyes. És ezen a síkon épp olyan sűrűn szokás fetrengeni, mint az eredeti síkon.
- II. FIÚ És dombon.
- II. LÁNY És völgyben.
- RENOLTER Pszt! Finomabban, széplelkek! Nem vagyunk a rohadó kapitalizmusban. Ha így elfajulunk, Laguna sírva fakad, s Adélt eltiltja tőlünk. Van valakinek konstruktív gondolata?
- I. FIÚ Persze hogy van. Mégpedig az, hogy a modernséghez nem elég a vonítás. A szemléletet és a struktúrát is újjá kell teremteni. Ez a vers csak külsőségeiben modern. Abban, hogy zavaros, de a lázadást még a régi jelképekkel: Apolló és Dionüszosz szembeállításával fejezi ki.
- RENOLTER Ez viszont akadémikus duma. Szerintem az a fontos, hogy a régi fogalmak új összefüggésekbe kerüljenek.
- I. FIÚ Szerintem meg az, hogy vadonatúj fogalmakat teremtsünk.
- RENOLTER Akkor keresztezd a pálpusztai sajtót a IX. szimfóniával. Szaga is lesz és szólni is fog. (Kacagás.)
- I. FIÚ Csak gúnyolódj! S közben ez a Laguna kiröhög bennünket. Nem vettétek észre, hogy mikor arról szaval, hogy lefekszünk Dionüszosznak, ettől egyáltalán nincs elragadtatva. Persze ösztönösen fintorog, de annál rosszabb.
- I. LÁNY Mert ez annak a jele, hogy véreben van az álharmónia, a gömbölyűség tisztelete.
- RENOLTER Ami a gömbölyűség tiszteletét illeti, ebben — szíves engedelméssel — tudnék veled osztozkodni. Neked mi a véleményed, Adél?
(Visszaváltás.)

- IVO Micsoda vircsaft! Nem vágtaal szét közöttük, Gyurikám?
- LAGUNA Szétvágni? Ugyan. Örültem, ha köztük lehettem. Pedig akkor már éreztem, hogy köztük csak lefelé mehetek. Adél is akkor kezdett kételkedni bennem. Folyton azt hallotta: Laguna megrekedt, Laguna az ágyban is a verzlábakat számolja, Laguna ilyen epigon, olyan epigon. Bedöglött bomba, meg amit akarsz.
- IVO Ezt, látod, nem értem.
- LAGUNA Mit nem értesz? Besoroltak, s ha biztattak, magukban már akkor is csak legyintettek. Vagy röhögtek.
- IVO Ezt nem értem. Én ha átjátszom Beckenbauert, akkor nincs mese.
- LAGUNA Próbálnád meg Renoltert átjátszani!
- IVO És nem akadt, akinek sikerült?
- LAGUNA Akadt. Sajnos, akadt. De erről... Megjöhet Adél, s nem szereti, ha erről beszélek. És én sem szeretek erről beszélni.
- IVO Ahogy akarod. De hát a lényegét mindenki tudja.
- LAGUNA A lényegét. De nem a lényeg volt a lényeg. Érted? Nem az, hogy Adél egyévi házasság után egyszer csak elment Zádorral.
- IVO Nem értem. Nem értem.
- LAGUNA Persze hogy nem. Mert a lényeg a vers volt. A vers, ami után én hasztalan loholtam. Zádor egyszer beszélt Adéllal. S akkor, a lídóbeli matinéen már olyan verset mondott, mintha speciel Adélnak írta volna. Csak neki. Igen, akkor kaptam az életre szóló dőfést. *(Lehalkítva.)* Mert az már szeretkezés volt. Szeretkezés nyílt színen. *(Váltás. Valaki szaval, de messze, a szöveg nem érthető. Aztán felerősödik.)*
- ZÁDOR Sóhegyet rágtam át, míg hozzád jutottam,
Rühes bestiák elöl futottam.
Égre nyílalló orgonasípok,
Ti is szennyvízzel itattatok.
Most Bach hőmpölyög és sirály köröz fölöttem,
Hogy öled édenében kikötöttem.
(Tapsvihar. Váltás.)
- LAGUNA Hát csoda, mondd, Ivo, csoda, hogy ettől az az éden?...
— Na, egészségedre!
- IVO Igyál csak. Nem esik jól. S nem is értem. A vers mint-ha szép lenne. Hogy is volt? Tudod fejből?

- LAGUNA Sajnos nagyon is. (*Elmondja a verset.*)
- IVO »Hogy öled édenében kikötöttem.« Azt hiszem, értem. Akinek ilyet írnak...
- LAGUNA Ugyan. Előtte két évvel már megjelent az Égtájban.
- IVO És Adél nem tudta?
- LAGUNA Dehogynem. Ő minden új verset ismer. Mint más a táncdalokat.
- IVO Jaj, de furcsák vagytok ti irodalmárok! Hát lehet ezt érteni, Gyurikám?
- LAGUNA Ha már ennyire érdekel, megmondom: lehet. És meg is magyarázom, bár nem sok örömem telik benne. Hogy is mondjam?! Adél olyan... Adél olyan, mint az oxigén: fellobban tőle a parázs, s minden kigyúl, amit ő szeret. Ahogy át tudja élni azt, ami neki tetszik, ahogy nézni tud, abban együtt van hála, áhítat, megrendültség. S valami intim cinkosság, ami azt sugallja... Fenét sugallja: sugározza, hogy én, és csak én értelek téged. Helyes és természetes, hogy a többieknek is teiszel, de ők csak egyszerű nézők vagy hallgatók, de én, én, Csókai Adél együtt hálok a gondolataiddal s mindeneddel. Ettől, ettől a meghitt sugárzástól bolondult meg Zádor is. Az utolsó sorokat már egyenesen Adélnak mondta: »Most Bach hömpölyög és sirály köröz fölöttem, Hogy öled édenében kikötöttem.«
- IVO Nem tudom, minél többször hallom, annál gyanúsabb nekem ez a hömpölygés. Bach fölött sirály. Bach zenéről van szó, vagy egy patakról? Ha sirályok köröznek, akkor csak a patak lehet, de a patak nem hömpölyög.
- LAGUNA Ugyan, Ivókám! Hát éppen ez benne az izgalmas. Az, hogy zene is meg patak is. Meg Adél is.
- IVO S ettől kellett elolvadni?
- LAGUNA Azt nem hiszem, hogy Adél elolvadt volna. Csak a szeme kapcsolt hármasságra és csak fénylett, fénylett, de hogy az én férji méltóságomon lyukat égett ez a sugárzás, azt azóta is érzem. »No jöjjön, szépasszony« — mondta Zádor a matiné után.
- IVO S Adél?
- LAGUNA Adél ezt a hívást olyan természetesnek vette, mintha gyerekkoruk óta ismernék egymást. Mintha Zádor fáradtságára gyógyszerként egyenesen őt rendelték volna a költészet istenei.

- IVO Na, egészségünkre!
(Koccintás.)
- LAGUNA Szervusz!
- IVO És akkor éjszaka el is ment?
- LAGUNA Zádor?
- IVO Nem. Zádor és Adél.
- LAGUNA Két nap múlva mentek el. De hagyjuk ezt. Minden perc-
ben itt lehet!
- IVO De hát valamivel csak megokolta. Vagy egy szót sem
szólt?
- LAGUNA Szólt. Igaz, nem nekem. Az apjának. Az öreg nagyon
bezsongott. Nem értette az egészet. Agronómus.
(Váltás.)
- ADÉL Ne haragudjatok. El kell mennem.
- ADÉL APJA Kell, kell. Ki kényszerít? Az a liba eszed.
- ADÉL Ti ezt nem értitek. Itt minden közönséges, olcsó, mint
egy kültekki kocsmában. Az ember él harminc, negyven,
ötven évet, s elkopik, mint egy cipősarok. Élni kellene,
apa, nem érted? Levegő kellene, fény, levegő, s nem
ez a poshadt kisszerűség.
- ADÉL APJA Poshadt, kisszerű?! Meg vagy te kergülve? Te vagy
ilyen, édes lányom, azért érzed ilyenek a világot. Min-
denütt lehet tartalmasan élni, de aki élődsi, arra min-
denütt ráragad a nihil.
- ADÉL Az a baj, apa, hogy te ezt nem is érthe...
- ADÉL APJA Az a baj, igen, az a baj, hogy ma mindenki a rekord-
rekre figyel, a szenzációkra. Néha még én is. De azért
nem kell megkergülni. Megnézzük azt a csodacsatárt,
és Jézus. Másnap csináljuk tovább a dolgunkat.
- ADÉL Neked Zádor csodacsatár? Mondom, apa, hogy nem ért-
heted te az én szomjúságomat.
- ADÉL APJA Félek, hogy jobban, mint kívánnám. Tudod, mi a te
»szomjúságod«? Részegség. Részeg lepke vagy, érted?
És úgy is fogsz jární. Mert Zádor, ha nagy költő, ak-
kor nem máról holnapra lett naggyá, hanem meg kel-
lett érte dolgoznia. S nehéz elhinnem, hogy akivel egy-
ütt volt, együtt az ismeretlenségben, az albérlésben, hát azt
most faképnél hagyja.
- ADÉL Ez nem érdekel.

- ADÉL APJA És ha megteszi, te is járhatsz úgy, vagy még rosszabbul. Az majd fog érdekelni. Nem lenne tisztességesebb, ha a férjeddal együtt kezdenétek valami érdemes dolgot?
(Váltás.)
- IVO És mégis elment.
- LAGUNA Elment.
- IVO Neked semmit se mondott?
- LAGUNA Bár ne mondott volna! De akkor még én is büszkébb voltam. Gorombaságokat vágtam az arcába, s ő is kíméletlen volt.
(Váltás.)
- ADÉL Miért ne hihetném, hogy szeret, s hogy kitart mellettem? Nem rendelkezem mindazzal, amire egy költőnek szüksége van? A felesége műveltebb, szebb nálam? Elmegek és kész.
(Váltás.)
- LAGUNA S mit is mondhattam volna erre? Hát nem volt igaz? Adél csakugyan úgy értette Zádor verseit, hogy a felesége se jobban. Persze egy férfi helyzete sokkal nehezebb. Annak produkálnia kell, barátom! Produkálnia, az isten verje meg! A nőnek meg csak ámulnia, fénylenie, megértenie. Micsoda egyenlőtlenség! Költővé lenni, vagy költőfeleséggé! Micsoda különbség, Ivókám? »Öled édenel.« Micsoda távolságokon segíti át a nőt ez az éden! S miért ne hihetné valamennyi, hogy őt is átsegítheti? Hallgatsz? Csúnya dolog, hogy így kibeszélem magunkat.
- IVO Ugyan! Csak folytasd.
- LAGUNA Nincs tovább. A többit tudod: elment.
- IVO Igen, de vissza is jött. Hogy tudtad visszafogadni?
- LAGUNA Hogy tudtam, hogy tudtam? Több joggal kérdezhethetéd, hogy tudtam nélküle élni. Inkább magamat vádoztam, mint őt. Mert ne hidd, hogy rossz volt, még kacér sem. Nem riszálta magát, mint annyi nő, s nem is kezdeményezett soha. Csak volt, mint a gyümölcs, s aki látta, annak ugyanaz jutott róla eszébe. Ha egy fontosabb férfi megjelent, a többi nő elkezdett rezegni. Ő csak hallgatott, s mégis néma szövetség támadt közte meg a fickó között.
- IVO De hát miért? Hogy van ez? Miféle isten áldása, vagy...?

- LAGUNA Mondd csak nyugodtan: Isten verése. Én mindig együtt érzem e kettőt: »sarki hideget, sivatagi hőt«. Ezt is egy költő írta. Adél varázsa? A puszta léte. Hangjának tónusa, álmatag nézése, hallgatásában a titkot tudók rejtelmessége. A mozdulatai! Mintha egy régről ismert játék, egy gyermekkori jelrendszer intim megnyilatkozásai lennének. Így érezte ezt mindenki, akit ő kedvelt. S én sohase érezhettem, hogy egészen az enyém, hogy csak az enyém.
- IVO S mikor visszajött, azután sem?
- LAGUNA Egy percre sem. Nem magyarázkodott. Nem mentegetődzött. Ennyit mondott: »Visszajöttem, Laguna. Próbáljuk meg újrakezdeni.«
- IVO S mit válaszoltál?
- LAGUNA Semmit. Reszkettem az örömtől, hogy visszajött, s a félelemtől, hogy az egész csak tréfa, komédia. És arcán, a kimérség, az önérzet mögött nagy vereség nyomait észleltem. Teát főztem neki, s lábujjhegyen jártam, hogy fel ne ébresszem.
- IVO Megérte.
- LAGUNA Igen. Sokat csitult. Figyelmesebb lett, szívesen jön a meccsre, élvezi, mikor a közönség dühöng vagy hálás az ítéleteimért. Belgrádba is velünk jön. Együtt megyünk, vagy te a csapattal mész?
- IVO Mehetünk együtt is, ha téged nem zavar.
- LAGUNA Miért zavarna?
- IVO Hát a bírói etika, tudod. Nagy a tét. És a Concordia minden eszközzel védekezni fog. Ha mégis győzünk, könnyen neked eshetnek a belgrádi lapok.
- LAGUNA Nézd, ilyesmivel mindig számolni kell ebben a szakmában, de ott lesznek a szövetség képviselői is, ellenőrizhetik. Azt érzem, hogy rázós meccs lesz, de évek óta várok már egy ilyen alkalomra. Az az igazság, hogy nem is a játékvezetéssel nyertem meg a szövetséget, hanem a cikkeimmel.
- IVO Na, ne szerénykedj! Bár azt én is hallottam, hogy Lócsán, az elnök kívülről megtanulta, amit zágrábi produkciójáról írtál.
- LAGUNA Hízelegtem volna?

- IVO Nem, nem hiszem. Biztosan az tetszett, hogy úgy írtál róla, mintha egy regényt elmeztél volna. (*Mintha olvasná.*) »Közönség és bíró konfliktusát, az időhúzás miatti ingerültséget a játék iramának erőteljes, határozott fokozásával oszlatta el.«
- LAGUNA Gondolod, hogy ezért?
- IVO Dehogy. És ha ezért kedvelne is?! Jó bíró vagy és kész. Az csak melletted szól, ha újságíró is vagy. Jobb a kontrollod, mint a többinek, s a játék szépségére is vigyázol.
- LAGUNA Igyekszem. Igyekszem. Mehettem volna a kulturális rovatához is, de ragaszkodtam a sporthoz. Az elemzőkészséget itt is hasznosíthattam, s nem kellett vesződnöm a helyi klasszikusokkal. Ha egy futballistáról megírom, hogy nincs stílusa, vagy hogy a formája hanyatlóban, azt szó nélkül tudomásul veszik. De ha Csobolyó Szilviáról megírom, hogy raccsol, akkor a végrendeletem is megírhatom.
(*Csengetés, ajtónyitás zaja.*)
- IVO Biztos Adél.
- ADÉL Szevasztok!
- IVO Szervusz!
- LAGUNA Szervusz! Már azt hittük, elraboltak, vagy lenyelt az óriás bálna.
- ADÉL Éhes disznó... A bálna pedig anyabálna, Laguna, tehát nőnemű, s így én se serkenthetem már életre.
- LAGUNA Ne keseredj el! Ránk számíthatsz!
- ADÉL Helyes. Akkor hozz egy üveg bort, mert látom, a készletnek vége. Ami akkor is bűn, ha te ittrad meg egymagad, ha meg Ivót is bevontad, akkor a Duna FK egész vezetőségét rád uszítom.
- LAGUNA Tán te lettél a kondíciófelelős?
- ADÉL Na elég, Laguna! Ne üzemeltesd a szellemességed, mert elfogy. Indíts! Bikavért kérünk!
- LAGUNA Jó, jó! Tisztelem én a terrort. Megyek, megcsapolom akár a csókai gulyát is, ha parancsolod. (*Ei.*)
- IVO Mért beszélsz így vele?
- ADÉL Mert ki nem állhatom.
- IVO Mért nem állhatod?

- ADÉL Mert . . . mert olyan tézstaszerű.
- IVO Ez nem igaz.
- ADÉL Honnét tudhatnád te ezt? Nem külsőre. A lényege tézstaszerű. Reszket a feltűnésért, a jelenlétéért. Költő, újságíró, futballbíró, dzsesszénekes, lenne még cirkuszi foka is, csak szerepelhessen. Felhangolódik s összeesik, mint a gumimatrac.
- IVO De azért jól megvagy rajta?
- ADÉL Megvagyok. De nagylelkű lettél! Mi bánt? Az, hogy veled élek, vagy az, hogy élek?
- IVO Minden.
- ADÉL Nem az én kedvemért van így. Te kívánod ezt a komfortos keretet.
- IVO Mikor Zádortól visszajöttél, még nem szerettelek. Miattam bújtál vissza a régi fészekbe?
- ADÉL Nem miattad, csak azért, mert nem volt hova mennem. S ha ilyen vallatós kedvedben vagy, megmondhatom: valamikor szerettem is Lagunát. A jószágot sem szabad lebecsülni.
- IVO Igen, azt kellene elfelejtenem, visszaperelnem az időtől. A belgrádi éveket.
(Váltás, tánczene, érzelmes, az ifjonti szerelmekhez illő.)
- ADÉL (hangfogós mámorral) Laguna, hallod? Ne bújj belém ennyire! Te szopós borjú. Ki se nézné belőle az emberlánya. (A zene felerősödik, aztán elhalkul.) Tudod mit csinálsz, apródocskám? Ébren vagy egyáltalán? Na, csak szédülj, aludj, te csengőbárány. »Adél dús, Adél jó. Lányarcodat a nap meg nem süti nála, Sátrában aluszol, a széltől is ő...« — Hu, ébredj te csirkefogó! Összepréseled az ujjaimat!
(A zene ismét felerősödik s elúszik. Visszaváltás az előbbi síkra.)
- ADÉL Igen. Szerettem. De sohasem éreztem, hogy ő az a férfiember, akiért születtem.
- IVO Az Zádor lett volna ugyebár?
- ADÉL A futballpályán finomabb vagy, Lazarević doktor. De válaszolhatok. Más a vers és más az ember. Megeshet, hogy az ember, aki a teljességet versbe tudja fogni, otthon, magánemberként csonka, mint egy tuskó. Zádor ilyen volt. Elfogadta a szerelmet, de az esze mindig a versen járt, tárgynak tekintett, cselédnek. Néha ráesz-

mélt, hogy mit vállaltam érte. Olyankor imádott, babusgatott. Egy óráig. Vagy öt percig. Aztán mintha elválták volna.

- IVO Így jöhettek én.
- ADÉL Ha kínoz ez a módszeres áttekintés, megérdemled. Te szorgalmaztad.
- IVO Nem a gyötirelemért. Az elemzés perverzióját meghagyom a széplelkeknek. Én futballista vagyok.
- ADÉL És gólra törő, ugyebár?
- IVO Igen. És szerelmes, hogy behöhlyülök.
- ADÉL *(megenyhülve)* Ez nem látszik rajtad, te inkvizítor. Te kedves.
- IVO Majd fog. Mert torkig vagyok már ezzel a meghitt háromszöggel. A zenehallgatásokkal, az önfegyelemmel, Laguna hitvesi ellágyulásaival, a te diplomáciai húzásaival. Mindennel.
- ADÉL De hát én vagyok a hibás? Mindent megtettem, amit akartál.
- IVO Igaz, kedves. És ne haragudj. Mindjárt itt lesz. Nekem te kellesz, a keretek nélkül, mindenki nélkül. Elviszlek innen. Aláírom a francia szerződést.
- ADÉL És a Duna FK, a rajongó szurkolók? *(Ajtónyitás, lépések zaja.)* Megjött Gyuri.
- LAGUNA A küldönc megérkezett. A csókai gulya hálás, hogy vérét Csókai Adél poharába eresztheti.
- ADÉL Jézusom, milyen bővérű az a ménes! Ennyi bikavérben akár fürödhetnek is.
- IVO Hát akkor mulassatok jól, fürödjetek! Nekem, sajnós, mennem kell, már így is áthágtam a labdarúgótörvényeket.
- LAGUNA Hágjad még néhány percig, Ivókám. Na, ne siess! A belgrádi utat is meg kell beszélnünk.
- ADÉL Megvesztegetjük Lagunát.
- LAGUNA Arról szó sem lehet. Igazságos leszek, mint Justitia.
- ADÉL És olyan vak.
- IVO Győzzön a jobbik, barátaim! Viszontlátásra vasárnap reggel!
(Váltás: Mérkőzés zaja, ordítás, tülkölés, kolompolás, hangpárbaj. Elhalkul.)

RIPORTER

Hallják, kedves hallgatóim? Hallják? A léggömb pattanásig feszült. Nem csoda, a bajnokság a tét. És a Concordiának ehhez elég a döntetlen. Áll a játék, kedves hallgatóim. A gyűrők meg az edzők bent a pályán, a közönség örvénylik. *(Az előbbi zaj felerősödik.)* Dikić II-t ápolják. Tehát, kedves hallgatóim, a Concordiának elég a döntetlen. Persze hogy húzza az időt. Ettől ideges a Duna FK. A vendégek hajtanak, mint az ördögök. Zuhannak a labdára. Néha nemcsak a labdára. A bíró igyekszik kézben tartani a mérkőzést, igazságos, de a kemény játékot nem fújja le. Az időhúzást beszámítja, s most Dikić II. felvágásáért figyelmeztette a belgrádi csapat kapitányát. Végre ismét elindult a labda. 0:0 az eredmény, kedves hallgatóim, s már csak négy perc van hátra. Duna FK, Duna FK! Négy perc az élet. Ha meddően megy el, ha a Concordia kihúzza, övé a bajnokság, s a részvétel joga a bajnokcsapatok kupájában. A dunaszéki szurkolók szinte kétségbeesve biztatják csapatukat. *(Felerősödik a biztatás.)* S azok hajtanak is, mint az ördögök. Most éppen Bogdanovićnál van a labda. Fut a partvonal mentén. Bead? Nem ad? Már lent van az alapvonalnál. A balhátvéd üldözi. Beéri? Nem. A jobbszélső a kapu elé íveli a labdát. A tizenhatosnál Lazarević, a Duna FK legendás középcsatára kapja. Lekezeli. Remek. Egy négyzetméteren belül. Ragad rá a labda. Fordul. Na most! Felvagták! *(Harsány fütty. Óriási hangorkán, kolompolás, kiabálás: »Tizenegyes! Tizenegyes! Fújj, bíról! Fújj, bíról!«)* Hű, de kritikus helyzet, kedves hallgatóim. Lazarević doktor a földön. Laguna játékvezető a tizenegyesre mutat. Féltelmetes helyzet, kedves hallgatóim. Az utolsó percekben tizenegyeset ítélni. És ilyen gyanús eset miatt! Innen nem látszik jól, de én úgy láttam, hogy a tizenhatoson történt a felvágás. Igaz, hogy gólhelyzetben. *(A játéktér zaja felerősödik, aztán hirtelen csend.)* Úgy látszik, Laguna sem biztos a dolgában. Most kérdi meg a partjelzőt. Na most dől el, kedves hallgatóim. A bajnokság sorsa dől el ebben a pillanatban. Úgy látom, a partjelző széttárja a karját. Ő se látta pontosan?

SZURKOLÓ

(kiáltva) A partjelző azt mondta, hogy a vonal körül történt.

RIPORTER

Igen, kedves hallgatóim. A döntés Laguna György kezében van. Lazarević doktor még a földön. Most teszik fel a hordágyra. És Laguna játékvezető a tizenegyesre mutat. *(Iszonyú hangzavar, füttyülés.)* A Concordia tiltakozik, körülveszik a játékvezetőt. A közönség őrjöng,

kedves hallgatóim. Bevonul a rendőrség. Laguna hajthatatlan. A játékosok kihúzódnak a tizenhatoson kívülre. A labda a tizenegyes ponton. A kapus farkasszemet néz Dikić II-vel, aki a büntetőt rúgja. A jobbszélső neki-szalad. Gól! *(Minden eddiginél nagyobb hangzavar.)* Hogy mi lesz itt, kedves hallgatóim?! Már csak egy-két perc lehet hátra. *(Közben a zaj hallatszik.)* A közönség tajtékzik. A rendőrök sorfalat állnak. Az újrakezdésre talán még lesz idő. Már a Concordia sem siet. Ezen nem lehet változtatni. De a közönség, hú, mi van itt, kedves hallgatóim! A labda elindult. *(Éles fütty háromszor.)* Igen, a mérkőzésnek vége. A bajnokságot tehát a Duna FK nyerte, kedves hallgatóim. De vajon vége van-e csakugyan? Rosszak a sejtéseim. A kijárat, mint a méhkas. De a rendőrök is ott vannak. Lagunát a Duna FK játékosai veszik közre. Most érték a kijáratához. Hú, hát ez meg mi? Vízsugár? Biztosan szódavizes üvegből. Most meg már üvegek is röpülnek. Na, Laguna elvtárs, ezt a hosszabbítást elengedte volna.

(Rendőrsípolás, zaj — elúszik. Váltás. A szerkesztőségben. Irógépkopogás, beszélgetés, telefonálás.)

- I. ÚJSÁGÍRÓ Hogy ott mi volt, barátaim! Ivónak kutya baja, de Laguna homlokán tíz centis sebet vágott a törött palack.
- II. ÚJSÁGÍRÓ De a Tribün melyet vágott! Olvastátok? »Botrányos játékvezetés!«
- III. ÚJSÁGÍRÓ A Periszkóp meg így kezdi: »Elfütyült bajnokság.«
- I. ÚJSÁGÍRÓ Ez mind semmi! Hallgassátok csak az Éjféli Magazint. Az eleje nem érdekes. Azt meséli el, hogy Lagunának jó barátságban vannak Ivóval. Különösen Laguna neje. S itt figyeljetek: »Aki meccsről meccsre remegő szívvel kíséri Lazarević doktor — házon belül Ivo — izgalmas alakításait.« Nem rossz ugye? *(Nevetés.)* Folytatom: »Nem csoda hát, ha a sorsdöntő belgrádi mérkőzésen is jelen volt, s ha jelenlétében Laguna György tizenegyessel engesztelte ki nejét a Lazarević doktoron esett vétségért. Ki gondolná, hogy ilyen családias játék a futball, s csak gratulálni tudunk a játékvezető-szövetségnek, hogy ezt a sokszor durvának bélyegzett sportot a férfinagy-lelkűség terepévé avatta. Ha a közönség ilyen világosan látta volna az érdekek szövevényét, felháborodás helyett bizonyára nászdalokat énekelte volna. Sebaj! Majd jövőre. Addig pedig éljenek a szép asszonyok! Sose halunk meg. Hurrá!« *(Hangos kacagás.)*
- (Váltás. Színhely: Lagunának lakása.)*

- LAGUNA *(olvassa az előbbi szöveget)* »... felháborodás helyett bizonyára nász... *(akadozva)* bizonyára nászdalokat énekelt volna...« Gyalázat! Hát itt már mindent lehet?
- ADÉL Válaszolni akarsz?
- LAGUNA Én ebben az ügyben? *(Tárcsázik.)* Felhívom az öreget. Halló! Igen, itt Laguna. Dénes bátyám, olvastad? Na, akkor nem kell ecsetelnem a helyzetet. Szavamra mondom, hogy tizenegyes volt. Nem értem.
- DÉNES *(alig hallhatóan a telefonból)* Vitatkozni lehetne róla. De nagyon veled érzek. Ez kalózkodás, amit az Éjjeli csinál.
- LAGUNA Remélem, Dénes bátyám, ezt meg is írjátok.
- DÉNES Persze, persze meg is írhatnánk, de ez nem volna politikai eljárás.
- LAGUNA Hogyhogy nem volna?
- DÉNES Nézd, az a gól azoknak a szerencsés góloknak egyike, amelyek mindig megeshetnek, amíg a labda gömbölyű és forog, de a közönség sohasem bocsátja meg a bírónak.
- LAGUNA De az istenért, Dénes bátyám! Hát az én bírói, újságírói tisztességem az semmi? Maradjon rajta ez a mocsok?
- DÉNES Nem kell a dolgot dramatizálni, Laguna! Ennyi kellemetlen látszat közepette legjobb hallgatni. A város érdeke is ezt kívánja. A két pont s ezzel a bajnokság a miénk, a dühöngés joga meg a Concordiáé.
- LAGUNA S persze az enyém. Hát nem, Dénes bátyám. Ha rajtam hagyjátok ezt a sarat, elköszönök tőletek.
- DÉNES Ahogy akarod, ahogy akarod, barátom.
- LAGUNA *(lecsapja a kagylót)* Cserbenhagytak. Képmutató, vén tetű! Ott egyen meg benneteket a fene, ahol vagytok! Elköszöntem. Legalább nem kell naponta végighallgatnom a részeges Bakács legújabb remekművét. Meg a Riskó fogadkozásait, hogy holnapután végre megírja az egész vircsafról, amit tíz éve meg akar írni.
(Csengetés.)
- ADÉL Ivo jön.
- IVO Szervusztok!
- ADÉL Szervusz! Ül le!
- LAGUNA Ha nem félsz, hogy ártunk a jóhírednek.

- IVO Ugyan, Gyuri! Ne tetézd a keserűséget. Elég az, ami van. Tenni ez ellen sokat, sajnos, nem lehet. A firkászok fullánkja fáradhatatlan. Pofonnal sem győzné az ember. De viselni sem lehet. Én, amit tehettem, megtettem. Beszéltem a játékevezető-szövetség elnökével. Régről ismerjük egymást. Ha elmentem, hívd fel telefonon. És aláírtam a francia szerződést. Holnapután utazom. Kérlek, ne haragudj!
- LAGUNA Ivo, édes barátom! Adél, beszélj vele! Ezt nem kívánhatom. És nem lehet, hogy elmenj. Úgy élünk, mint a testvérek.
- IVO Ezt is köszönöm, és mindent, ami megköszönhető. Na, ég veletek!
(*Ajtónyitás, ajtócsukás, csend.*)
- LAGUNA (*halkan*) Mért nem tartottad vissza?
- ADÉL Úgysem maradt volna.
- LAGUNA Hát mit szólna ehhez?
- ADÉL Semmit.
- LAGUNA Semmit?
- ADÉL Semmit. Vagy ha muszáj, hát ennyit: az újságoknak igazuk van.
- LAGUNA Megörültél? Hogy mondhatod ilyet, hiszen még az idegenek is elismerik, hogy a tizenegyes nem volt jogtalan?!
- ADÉL Lehet, de jogos sem volt. S te azért adtad meg, mert gavallér akartál lenni Ivóval szemben.
- LAGUNA S ezért éppen te teszel szemrehányást? Éppen te? Éppen te?
- ADÉL Éppen én, mert engem is megszégyenítettél, s mert utálok, ha egy versenyző zöld asztalnál akarja megnyerni azt a meccset, amelyet a pályán elvesztett.
- LAGUNA Nem értelek. Biz' isten nem értelek.
- ADÉL Mert gyáva vagy megérteni. Pedig világos, amit mondtam: le akartad kötelezni Ivót, hogy a bíróként szerzett tőkét magánéletében kamatoztasd. Pedig tudd meg: ott más a pénznem. S egyik a másikra nem váltható át. S persze hogy ráfizettél erre a manipulációra. Csak az a baj, hogy nemcsak te fizettél rá.
- LAGUNA Kíméletlen vagy, de elviselem. És igazságtalan is. Ha úgy volna is, mint állítod, nem eltervelten, csak önkén-

telenül tehettem, s a helyzettel így sem éltem vissza: jogom volt a tizenegyest megadni, s most már nem is nyugszom addig, amíg az elégtételt ki nem harcolom.

- ADÉL Te meg a harc! Ugyan, Laguna! Holnapra kialszod, s örülsz, ha a második ligában bíraskodhatsz. Nem ilyenek azok az emberek, akik valamit ki is tudnak harcolni. Ahhoz nem elég a szerep, ahhoz valami ügy is kell vagy rögeszme, de akit csak a szerep izgat, az így jár, mint te.
- LAGUNA Kérlek, hagyd ezt abba! A keserűség beszél belőled. Igaz, nem vagyok heroikus természet. Majd meglátnád, mit csinálna veled egy hérosz, de ezt hagyjuk. Függeszszük föl ezt a civakodást! Kérlek, várd ki, amíg az ügy végére járok.
- ADÉL Kérlek szépen. Függeszszük. Akár magunkat is.
- LAGUNA No, ne légy ilyen keserű! Máris hívom a központot, magát Lócsánt, ha a föld alól is. (Tárcsáz.) Csak otthon lenne. (Várakozás.) Halló! Halló! Lócsán lakás? Elnézést, elnök elvtárs. Itt Laguna, Laguna György beszél.
- LÓCSÁN Kitalálom, miért hívtok, Laguna elvtárs! És biztosíthatom, hogy a maga pártján vagyunk.
- LAGUNA Nagyon-nagyon köszönöm, elnök elvtárs. Már fegyelmet akartam kérni magam ellen.
- LÓCSÁN Erre semmi szükség. Ott voltam. A tizenegyes jogos volt. Ha más mérkőzésállásnál történt volna, s ha nem ilyen nagy a tét, nem lett volna ilyen botrány belőle.
- LAGUNA Bizony sokba került nekem ez a meocs, s még mindig nincs vége. De ha a bírák szövetsége nyilatkozik, talán a firkászok is abbahagyják a gyalázkodást.
- LÓCSÁN Ezt azért nem ígérhetem, Laguna elvtárs.
- LAGUNA De hát miért?
- LÓCSÁN Nézze, Laguna! Maga formailag helyesen járt el. De vannak íratlan törvények is, s aki ezeket is érzi, az csak közvetett szabadrúgást ítélt volna abban a helyzetben. S aztán meg a személyes konstellációk is zavaróak.
- LAGUNA Személyes konstellációk? De az istenért, mire céloz, Lócsán elvtárs?
- LÓCSÁN No ne vegye a szívére. Megántem önt, és ne higgye, hogy amit mondok, szenteltvíz. Maga tehetséges játékvezető és művelt ember. A bécsi Rapid és a moszkvai Torpedó között esedékes kupameccsre tőlünk kérték

bírót. Addig elcsitul ez a mostani háborgás. Magát küldjük. Gondolja meg! Elődöntő. Ott lesznek a FIFA-tól is. Tegye túl magát ezen a cirkuszon, s készüljön a bécsi rangadóra!

(Hangfüggöny. Visszaváltás az eredeti síkra, ahol Laguna a közönséghez beszélt.)

LAGUNA

Hát túltettem magam, kedves hallgatóm. Mit is tehettem volna? Adél is ezt tanácsolta: készüljek. Hát készülök, s ezt a mérközést, esküszöm, én fogom megnyerni. S aztán megnyílnak előttem a világhírű stadionok: az angol, a dél-amerikai arénák. Csak most sikerüljön! Akkor még lesz szerencsénk egymáshoz, hedves hallgatóm! Most talán sértőnek érzed ezt a tegezést, s igazad is lehet. Nem vagyok valami rangos partner. Ki se mozdulok itthonról, mert az emberek összeröhögnek mögöttem. Rossz ez így, cudar helyzet, mintha nyílt sebbel járnék, s a szél folyton fújná rá a port meg a füstöt. Adél alig beszél. Örül a bécsi útnak, de különben néma. És Ivo sincs, hogy meghallgasson, hogy az ő csendes, finom figyelme enyhítsen ezen a szörnyű blokádon. De lesz ez még jobban is, kedves hallgatóm! Nem leszek én mindig ilyen panaszos partner, ilyen elárvult rokon. Csak ez a bécsi fellépés sikerüljön... És sikerülnie kell!

(Váltás.)

RIPORTER

Kedves hallgatóink, a Prater stadionból jelentkezünk. Az érdeklődés rendkívüli, ami nem csoda, hiszen most dől el, ki lesz a kupagyőztesek Európa-kupája döntőjének egyik résztvevője. Az osztrák lapok kivétel nélkül Rapid-győzelmet várnak, s azt vár a közönség is, de attól tartok, hogy nagyon meg kell küzdeni ezért a győzelemért. A szovjet csapat vezetői nemigen nyilatkoztak, de nyílt titok, hogy ők is győzni jöttek, s az is, hogy a Torpedó küzdő szellemű, kiegyenlített szinten játszó, remek együttes. Nagy harcra van tehát kilátás. A közönség máris tombol, most, amikor Laguna György sípjelére Wagner a labdát elindítja... *(Hangorkán, elcsitul, kapcsolás.)* Alig néhány perc van még hátra a mérkőzésből, kedves hallgatóink. Akik nem hallgatták elejétől a közvetítést, azoknak elmondhatom, hogy vérbeli kupaküzdelmet szalasztottak el. Már az első perctől kezdve feszült volt a hangulat. A lelátókon zúgott a biztatás, szóltak a kolompok, — a hazai együttes szinte szárnyakat kapott. A 40. percben meg is szerezte a vezetést, de a Torpedó nem adta fel a harcot. A szovjet játékosok nem ismertek elveszett labdát. Parázs ütkö-

zések váltogatták egymást. Fordulás után a Rapid az eredmény tartására, az iram lefékezésére törekedett. Ettől még idegesebb lett a játék. A jugoszláv bíró, Laguna György azonban nem engedte ki kezéből a meccset. Minden szabálytalanságot megtorolt, de nem fűtülte szét mégsem a mérkőzést. Különösen az előny-szabály alkalmazásában jeleskedett. Jó szemű, igazságos, kitűnő játékvezetőt ismertünk meg benne. A közön-ség többször megtapsolta. *(A zaj felerősödik. Fűtülés.)* Most azonban ellene tüntetnek a nézők, mert időhú-zásért figyelmeztette a Rapid kapusát. De a bírónak iga-za van, kedves hallgatóink. A szovjetek támadnak, tá-madnak, de igen fegyelmezetten. Levegőben az egyen-lítő gól. Érthető, ha a Rapid húzza az időt. Érthető, de szabálytalan. Mindössze két perc van hátra, de senki sem mozdul a helyéről. Hogy is mozdulna, mikor a vé-dekezésbe húzódott osztrák csapat most mégis táma-dással kísérletezik. No nem látszik túl veszélyesnek, hiszen mindössze három csatár van elől. Most éppen Linder, a balösszekötő cselez, és sikerül is. Na most egy jó beadás! De nem, még egy csel, még egy csel, ez is sikerül. *(Forte.)* Góóó! Góóó! De milyen parádés gól, s milyen nagyszerű alakítás! *(Rivalgás.)* Ezzel a meccs el is dőlt, kedves hallgatóink. A Torpedó legénysége szo-morúan áll fel a kezdéshez. De nem is csoda, hiszen derekasan futballoztak, s ha több a szerencsájük, az eredmény fordított is lehetne. *(Éles fűtty, háromszor.)* Igen, kedves hallgatóink, Laguna György játékvezető sípszavát hallották. Vége a találkozásnak, amelyről el-mondható, hogy kitűnő játékvezetés mellett mintaszerű-en zajlott. Most is, hogy a csapatok üdvözlésre felálltak *(hallatszik az üdvözlő kiáltás)*, a Torpedó csapatkapitá-nya megöleli a Rapid kapitányát, majd mindketten oda-mennek a jugoszláv játékvezetőhöz, s megköszönik a jó bíraskodást. *(Hangszóró: »Laguna Györgyöt Mr. Sten-ley várja a díszpáholyban!«)* Jól hallották, kedves hall-gatóink! A FIFA elnöke is itt van, s bizonyára ő is gra-tulál majd a tehetséges játékvezetőnek. Ezt tesszük mi is, mert nagy része van abban, hogy ez a nagyszerű küzdelem ilyen sportszerűen, ilyen jó iramban... *(A hang elúszik.)*

(Váltás. A mérkőzés elcsituló zaja közepette.)

Mr. STANLEY Helló, Mr. Laguna! Gratulálók! Mind a FIFA, mind a magam nevében. Tartottunk ettől a mérkőzéstől, s örü-lünk, hogy ilyen remekül sikerült. Gratulálók, gratulálók!

LAGUNA Ó, nagyon köszönöm, Mr. Stanley. A csapatoké az ér-dem.

Mr. STANLEY No, no, csak ne szerénykedjen. Mi is láttuk a meccset. Ehhez intelligens erély kellett. Különben könnyen elsza-
badulhatott volna a pokol. Ismét gratulálok tehát, s meg-
hívom a bankettre, ahol majd megbeszéljük a további
együttműködést.

LAGUNA Hálásan köszönöm, de itt a feleségem is. Úgy beszéltük
meg, hogy mérkőzés után otthon, a szállodában talál-
kozunk.

Mr. STANLEY Kérem szépen, Mr. Laguna. Csak menjen, s hozza el
Mrs. Lagunát is. A Hotel Velence nagytermébe. Várjuk
magukat. Na, a viszontlátásra!

*(A mérkőzés utáni zaj felerősödik, majd elhalkul. Váltás.
Helyszín a szálloda. Ajtó nyílik, csukódik.)*

NARRATOR Laguna György érkezett meg. Fáradtság és boldogság
önti el az arcát. Határozott, lendületes léptekkel jár fel-
alá a szobában. Fejét magasra emelve néz messzire.
Talán a jövőbe, talán a semmibe? Most kattán, csapó-
dik a liftajtó. Megrezzen, megáll. Adélt várja. Valahol
egy ajtó csukódik. Nem Adél jött. Most figyelmesebben
körülnéz. Észreveszi: az asztalon egy levél fehérlik. Fel-
veszi. Tétován. Aztán idegesen feltépi. Olvasni kezdi.

LAGUNA *(olvas, mintha silabizálna, aztán mohón, sietve, végül
egykedvű nyugalommal)* »Kedves Gyuri! Ne vedd nagyon
a szívedre, amit most megtudsz: elmegyek Ivóval. Nem
tudok nélküle élni, s azt hiszem, végül neked is jobb
lesz így. Lehet, hogy bennem van a hiba, amint azt apa
mondotta, de kettőnk dolgán ez nem segít. Próbálj kö-
zelebb jutni az emberekhez, a világhoz. Amihez tudsz.
Én már akkor se mennék többet Dunaszékre, ha ez a
lépésem is balul ütne ki. Ég veled. Adél.«

NARRATOR Laguna nézi a levelet. Leereszkedik a fotelbe. Meg-
markolja a fotel karját, mintha félné, hogy mélyebbre
süllyedhet.

LAGUNA *(nagyon halkán)* Igen, ennek így kellett történnie. *(Ki-
törve.)* Minden csalás volt, minden siker, minden..
(Visszaesve az erőtlén, halk tónusba.) Az első versek, a
szerelem első hónapjai *(keserűbben)*, s most ez a mér-
kőzés is. *(Rohamszerűen.)* Mind-mind csak ravasz cselek
voltak, hogy elhiggyem: van, számomra is van megnyer-
hető meccs.

NARRATOR Az asztalon konyak, két pohár. Laguna tölt mindkettő-
be. Az egyiket kiissza, meghökken a másiktól, de fel-
veszi, s azt is felhörpinti.

- LAGUNA *(mélyebbről, tündöve)* Valami bünt követhettem el, s ezért ez a sok kudarc. Talán azt, hogy meccsnek fogtam fel az életet. Versenynek, ahol csak a parádés teljesítmény, a rekord számít.
- NARRÁTOR Ismét tölt. Mindkét poharat teleönti. Tündödik, felveszi az egyiket. Nehéz a keze, mintha tízszeres súlya volna a pohárnak. Kiissza. Aztán a másikat.
- NARRÁTOR Feláll, a tükörhöz imbolyog. Belenéz.
- LAGUNA Csúnya vagyok? Útálatos?
- ADÉL *(messziről)* Nem vagy csúnya, sőt a hajad például szép is. Az alakod is elég normális, a vonásaid sem ellen-szenvesek, csak olyan tésztaszerű vagy, Laguna! Nem az izmaid, hanem a lényeged. És közben reszketsz a feltűnésért, a jelenlétért. Minden alkalom előtt felajzod magad, s aztán összeesel, mint a kilyukadt gumimatrac. De heverni így is lehet rajtad, Lagunám. Sőt veled is, — hogy valami jót is mondjak. És inni is, ha te nem iszol. Mert azt se bírod, de azt is szeretnéd, a nagy-ívó emblémáját.
- NARRÁTOR Visszabotorkál a fotelbe. Tölt mindkét pohárba. Koccint, s a tele pohárral leül. A konyak ráömlik a ruhájára. Újat tölt. Koccint, kiissza.
- LAGUNA Igen, az volt a baj... Már a főiskolán is. *(Akadozva.)* Betörni, fellépni, beérkezni, feltűnni. *(Kimerülten.)* És mindig mérni, egyre mérni az új magasságokat.
- NARRÁTOR A liftajtó ismét kattán. Laguna megrezzen, aztán elnyúlik a fotelben. Csámcsog, mintha sohasem ízlett, furcsa, keserű ízekkel ismerkedne.
- LAGUNA Ez az, micsoda íz! A csőd esszenciája. Ezt kellene most Apollóra köpni. Hájas Apolló. Röhej. Most meg tudnám írni. Akár szonettben is. *(Silabizálva, keresve a megfelelő szót.)* Hiric II., Hoffer, Hlesztakov, Gogol III., Rilke, Popriscsin... *(Megakad.)* Popriscsin, Szolzsenyicin. Nem megy? Dehogynem, csak valaki mozgatja a pályát. Persze, ott ni, az a kékruhás lány. Félikézzel, mert a másikban kendőt lenget felém. Biz' isten, Adél kendője. Hiric II., Hoffer... Szolzsenyicin... Már egészen felbillent ez a nyúves pálya. És a kékruhás lány kosarába söpri a sok ezer nézőt. Mint a méheket. Aprók és feketék. Na, most üvöltözzetek! *(Fütyül, de a szájával, s rosszul.)* Most döglött be ez a rohadt síp is. Pedig szabálytalan az egész. Zádor meg Apolló a kapufélfán ül. *(Ismét tütyülne teljes erejéből.)* Szabálytalan! Kártézni a kapu-

félfán! És nyernek. Nyernek a kutyák. Még Adél is meg-
áll a seprűvel, és csak nézi őket. És Apolló kezében is
megál a kártya. De azért csak nyernek, nyernek.

(Éles telefonberregés.)

NARRÁTOR Laguna feláll, odatántorog a telefonhoz.

Mr. STANLEY *(a telefonból)* Mr. Laguna?

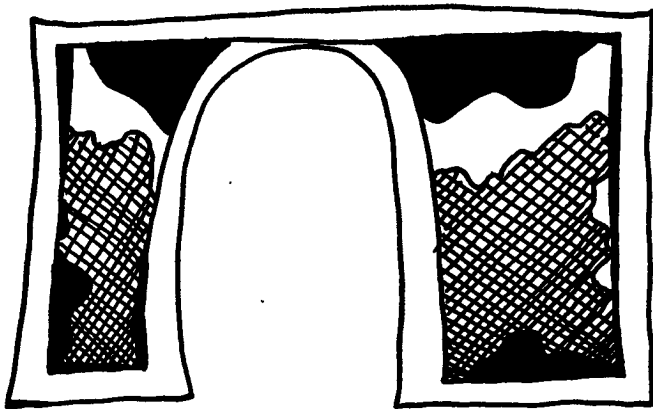
LAGUNA Igen, Laguna.

Mr. STALNEY Csak nem felejtette el a címet? Hotel Velence. Várjuk
a bankettre.

LAGUNA *(belevág a beszédbe, rekedten, akadozva)* Renolter! Te
vagy, öregfiú? Ne vacakolj, megvan a vers. Tudod, a
bomba. Viszem, már viszem is, egykomám! A csőd
esszenciája. Meg amit akarsz. Renolter! Nem hallod?

NARRÁTOR Laguna meredten nézi a néma kagylót. Leereszkedik a
fotelbe, mint aki nagyon elgyöngült. Talán elaludt. Ta-
lán örökre elaludt...

(Hangfűgöny.)

KÉZFOGÁSOK

ENVER ČOLAKOVIĆ

VÁLTOZATOK EGY TÉMÁTLAN TÉMÁRA

1.

*Harapj az egék rétesébe,
csillapítsd szépségéhedet,
bolond!*

*Lenyírták gyapját az áhítat-felhőknek.
A zakók immár
konfekciós áru
részletfizetésre.*

*Fesd rózsaszínűre vagy kékre
a Holdat a látóhatáron
s bomolva bámuld és rajongva
hajnalig.*

*Vedd bűvös magnószalagra
a szomszéd kandúr szerelmi nyávogását
és forgasd le
a hangénál nagyobb sebességű
centrifugán —
hallhass szimfóniát,
mely tragédiája okán
tehetné boldoggá
Beethovent.*

*Szedd össze a gondolat
magasából az értelmetlenség
aszfaltjára zuhant szó cserepeit,
ragaszd ablaküvegre mind —
remek költemény kerekedik*

**a bölcsélet
konkretizálódó bölcsességére
megannyi absztrakt protonná,
megannyi nyüzsgő fotonná válván
a szépséggel teltett
század költészetében.**

**Ejnye de kemény ez a nap
hevéen sült égi rétes!**

2.

**Míg fecskendők fekete kígyói
mossák a járdákról a lépteket
s tetők fölött vak köd imbolyog —
álmodd vissza sugaras hajnalait
a tavasznak.**

**Füröszd bor-áradatban a gondolatot,
s ha az értelem gátja átszakad,
ne vess, kacagj könnyekig
hasonultan.**

**Kibérelni egy órácskára a műzsák szolgálatait,
Olümposzukat immár nacionalizálták,
Parnasszusukat elkobozták
és biggyesztették szürke gázálarc orrára —
védenék a népet
az atomszázad művészetével
a bombázások ellen.**

**Vajh illelhetik-e csókkal a műzsák
az áhítat kopasz fejbúbját?**

**Igen, míg fecskendők mossák az utcákat
s mentőkocsik szirénái
üvöltik a sebesség szimfóniáit:
a költészet a borzalom vérrákjában
szenved.**

3.

**Leheld be a tavasz illatát
az őszi hideg ködéből
szerelmi álmodozásba
révülten.**

**Korántsem a boldogságról burrog a galamb,
párjától vitatja a magvat, amit járókelők
szeme láttára hint a térre a jószág:
tanúi az emberek, sőt a kutyák is,**

**ha ugyan gyalogol még dogg
a lótvó-futó csöcselék módjára ...**

**Kocsik tüle nem figyelmeztetésül szól többé,
szemaforok tüle mind elvárosiasodott.
Ha nem látod a kocsit: magadra vess,
hogyha életben maradsz
a ködben.**

**Dzsungeli vad vérben forgó tekintetként
meresztgetik szemüket a kocsik a déli ködből,
mint erdei éjből a baglyak.
Ha szerelmes pár suhan el melletted
ölelkezve,
mosolyogj rajta és folytasd utadat
a semmibe.**

**S ha a tél csiklandásaként
érzi a talpad az aszfalt bimbóit,
ne húzd széles mosolyra a szád,
nehogy a szívedig hatoljon a köd:
nem szereti az őszi tavaszt a szív
és jócskán bosszankodik
gépesített századunkon.**

4.

**Dülöng a korhely Nap az égen
és bőfög.
Ki kopog
oly vakmerően a boldogság refraktora előtt
az ólomburkolaton?**

**A vásári bűgőcsigát vidd be ünnepélyesen
a mindentudás múzeumába
és pezsgőpalack dugója
szóljon üdvölvésként
az emberi múlt,
a remek butaság dicsőségére,
s azután lépj ki
az utca futószalagjára.**

**Állj meg, egy percre, a hentes kirakata előtt,
hogy lásd az új hegedűt:
Scarlatt robotja egérfarok vonóval
hegedül rajta.**

**Pillants a lebegő szép nő után: fején
álarcot visel ugyan a remegtető tekintetek ellen.
Nos, hogy tetszik BB-és mosolya?
Gyönyörű! — Importcikk!**

*Plasztikanyag új szívet vegyél.
Mondják, a kalipszó ütemére ver
és nem érheti infarktus soha,
ha hidegen tartod:
az érzéketlenség és hazugság hűtőszekrényében.*

*Szerezz be mihamarább, míg a készlet tart,
új hallóidegeket hávi részlettíztetésre.
Mondják, érzéketlenek a vén motor,
az emberi lelkiismeret éktelen zajára,
mármint a huszadik század
első felebeli motorzúgásra.
Az álomnak dúdolj hát altatót,
boldogtalan korhely, az atom és egyházszakadárság
józan korában, a fekete és vörös
véres küzdelme korában:
hisz új méltóságok beiktatásáért dül,
azok küldhetik levegőbe a világot,
mint karácsonyfa alatt a csallagszórót —
húsvétra!*

*Van-e nagyobb
gyönyörűség a kígyóméregnél,
amikor nemcsak a levegőt, esőt és napot,
de a gondolatot is szennyezik,
mármint a marsbeli lakását?*

*Nem boldogító sziget többé a Hold
a szerelmesek számára éjféli órán.
Stratégiai támpont immár a halhatatlan
mulandóságáról foganó eszméknek, a részlet-
fíztetésre avagy az emberi gerincet
kutató társaság lottótétjein
nyerhető éden gondolatai számára.
Veszél egy páros számú sorsjegyet,
s a dobból kihúzzák neked a
Holdat,
mármint egy hónapos kiruccanást
a Holdra május havában,
s ott aztán hallgathatsz kedvedre
a Hallgatás Völgyében oxigénbúra alatt
s tótágast állhatsz az atomkőd
atomszilvás és atomgombás
remek tájain.*

*Berúgott a Nap a lőre gondolattól,
mit bolygónkról röpit felé
rakéta az űrbe.*

*Ki okvetetlenkedik
ostobán pusmogva: kár,*

*hogy a kígyóméreg édesebb a méznél,
felismeréseink
torró jegénél.*

5.

*Az álomnak dúdolj hát altatót
és álmodj ébren a boldogságról,
bolond!*

6.

*Petróleumban, viaszpecsét alatt,
úszik
az embrió
utolsó példánya.
Hajdan így születtek az emberek.*

*Szívük is volt, igen, bal oldalon
a bordák közt . . . Mondják, lelkük is volt,
valami furcsa jószágot hordtak magukban,
de nem tudni, hogy hol.
Alfa tudós nézete szerint az agy közepén,
Béta szerint ez nevetséges feltevés,
a lelket ugyanis a sarkukban hordták.*

*Fiatal Bábaleány nézi az embriót,
el is sírná magát, de könnytelen,
minden könnyzacskó réges-rég elkelt,
s a gyáarak most ütemterv szerint gyártják
a mosolyt az új tavaszi évadra.*

*Oldalán Bábfiú, a munkatársa,
minden szerdán vele végez, 10-től 12-ig,
plasztikanyag-szülést
a XVI. kerületi C laboratóriumban.*

*Már-már nyelvén a szó: »Micsoda hatókrök
voltak azok a génuszok, akik minket teremtettek.
Kihaltak; kultúrájuk,
mármint a rothadó és siralmas hús
primitív csúcsteljesítménye,
amint látod, megalkotta számunkra a feltételeket,
az anyagot, ami nem függ többé
a tápláléktól, sem a Naptól, melegtől és levegőtől
és mégis halhatatlan. Halhatatlan! —
mindaddig, amíg olyan massa közelébe nem jut,
mely mindent elpusztíthat . . .«*

*»Gyerünk — súgja szomorúan a férjének a Báb nő —,
álljunk be a sorba a pusztító, a megváltó massa elé.«*

*»Bolond! Majd olyan vagy, mint ama századbeliek,
amikor újra keresztre feszítették
a Megfeszítettet . . .«*

*»Hidd el, jobb lenne, ha összetörnének
ezt a palackot embrióstul . . .«*

*Min mulatsz, képzelet, csak nem az álomlátásodon
derülsz? és látogatásodon az ötvenedik századba?
vagy tán az eljövendő tavaszon kacagsz ilyen
hisztérikusan bolondul
ezen a napos karácsony délutánján?*

7.

*Harapj a szíved epéjébe,
a keserűség gyönyörével mérgezd magad,
bolond!*

*Szép a világ, csak te vagy a rút,
ostobán szomorú.*

*Árverezd el a gondot, a könyvet,
a gondolatot mind, s a beteg képzeletet
és vegyél új szívet, az új korét,
és csüggj áhítattal az új hisztéria blablaságán
a Misztérium elleni küzdelmében,
amint új és eltorzult titkát teremti a Titoknak
istentelenül.*

*Ha netán hit, remény, éden kell,
megveheted Moszkvában, Rómában,
sőt a feketék piacán is Ghanában,
e régi elven létesült államban.
Vajh ez alkotmányos renden élcelődöl,
anarchista!?*

*Szép a világ, gyönyörű, ha mondom!
Ni, róla rugaszkodik el a Lunyik
és föl, föl a Holdra, Venusra, Marsra
vagy egyenest az izzó Nap szívébe —
ott bizvást lehűtheted bánatodat,
bolond!*

*Mért pengeted az értelem hárfáján
a szív scherzóját,
ha rosszul variálsz?*

Dudás Kálmán fordítása

ÖRÖKSÉG

KISS DÉNES

„KINN A MÉNES, KINN A PUSZTÁN...”

Honnét hallik ide a lódobogás? Nem, még nem a költő holttestén átrobogó paripáké. Bár az *Egy gondolat bánt engemet* című, magával sodró vessorokat már 1846 decemberében megírta: »S holttestemen át / Fújó paripák / Száguddjanak a kivívott diadalra,«. Pontosan egy évvel korábban, mint a *Kinn a ménés, kinn a pusztán* címűt, amelynek utolsó sorából különösen jól érzékelhetően vág fülünkbe a vágató lovak robaja: »Kit Szabadkán, kit Kikindán.« Ha ismételjük ezt a sort, miközben ujjainkkal dobolunk, több ló trappolására emlékeztető ritmus éled. Igaz, Az alföld című versét pedig 1844-ben írta: »Méneseknek nyargaló futása / Zúg a szélben, körmeik dobognak,« s jól kifejezte a lódobogás tompa lüktetését. A két jól ismert vers mellett miért foglalkozunk egy kevésbé ismerttel? Mielőtt erre válaszolnánk, önkéntelenül is arra kell gondolnunk, hogy a legtöbb jelentős Petőfi-vers megszületéséért alighanem hálásak lehetünk annak a zágrábi katonaorvosnak, aki látva, hogy nem akármilyen baka fekszik a kórházban — hiszen könyvet kért olvasni! —, 1841. február 10-én további szolgálatra alkalmatlannak nyilvánította az alig 17 esztendőes Petőfit.

Most pedig válaszoljunk az előbbi kérdésre. A *Kinn a ménés, kinn a pusztán* — tudtunkkal — az egyetlen Petőfi-vers, amelyben előfordul Szabadka neve. De ez csak az egyik szempont. Ez az alig ismert, ritkán idézett vers is remeklés. Szép bizonyítéka annak, hogy mennyire együtt élt és hatott — munkált! — Petőfiben a táj, a nyelv, a kor és társadalma. Lassú ritmusú életképpel kezdődik a vers:

*Kinn a ménés, kinn a pusztán,
A betyárok országútján.
Benn a csikós a csárdában
Iszik isten igazában.*

Igazi petőfis tömörség és még valami! Figyeljünk csak meg egy sort: »*A betyárok országútján.*« Ebből az egyetlen sorból is tudhatjuk, hogy körülbelül melyik korból való a vers. Kifejezi, hogy a szabad betyároknak a pusztta volt az országútja. De nemcsak korvázlat, hanem társadalmi is! Ugyanakkor ez a versszak ízes, egyszerű. Érdemes filmes szemmel végigtekinteni a versen, s láthatjuk, hogy Petőfi kitűnően szerkesztett, talán senki sem rendelkezik a magyar költészetben hasonló versdramaturgiával. Egy kép kintről, egy kép bentről. A második szakaszban megáll a kép:

*Hadd igyék, ha kedve tartja,
Ha kiszáradott a torka,
Nem is csoda ily melegben,
Süt a nap eszeveszetten.*

Akár a jó képsorok, elvonja a figyelmünket, szinte idillikusan megnyugtat. De a következőben már mintha lenne valami baljós árnyalat, már előkészít a várhatókra: »*De ha beballag kend, bátya, / Iszogatni a csárdába, / Legyen gondja a ménesre, / Bízva kelmed jó kezekre.*« Sőt, némi irónia is átsüt a sorokon. Egyúttal egészen elhalkul a lódobogás. Csak a pajkos gúny érződik. Kíváncsian várjuk a történés kimenetelét. Ezt az érzésünket csigázza föl a következő szakasz: »*Ott kinn hagyott három bojtárt, / Egy sem ér egy hajító fát, / Mind a három azzal mulat, / Hogy alszik a kalap alatt.*« Az ötödik versszakban: angyali nyugalommal, mit sem sejtőn alszanak a bojtárok: »*Orcájok a kalap alatt,*« Szinte látjuk, amint a kamera végigpásztáz az alvókon. Minden előkészület megtörtént a fő cselekmény elindítására.

Indul is az, mégpedig Kecskemét felől: »*Ki lépeget szép lassacs-kán / Egy szép sötétpej paripán?*« Ki lenne? A betyár. A »kamera« közelít hozzá: »*Szép tüzes ló, de még rajta / A legény tüzesebb fajta, / Bátorság van a szemében, / Karikás-ostor kezében.*« Lám, a betyárt már szinte részletesen bemutatja. Sokkal többet tudunk meg róla, mint az eddigi szereplőkről együttvéve. Azonnal érezzük a költő rokonszenvét, s tudjuk, az új szereplő: főszereplő, és több, minden tekintetben, az eddigi szereplőknél.

Mi történik ezután? Gyorsabban peregnek a képek! A leírás sze-lídsége, lomhasága átalakul. Már-már teljesen elcsöndesült fülünkben a lódobogás, el is feledtük. Most újra halljuk a szívverést is erősítő dobajt. Bár ez még inkább visszafogott poroszkálás, de szinte látjuk a feszülő kantárt, a ló fejét hátrafogó zablát. Tűzvérű paripa közeleg, lángoló orrlíkkal, s erővel fékezi csak a legény:

Csak jön, csak jön, halk lépést tart,

De már meg is bolydul a kép a következő sorban:

*Egyszer a méneshez ugrat,
Kiszakít egy jó nagy farkát . . .
Kis-Kunság, most isten hozzád!*

Megéted a táj, a csöndből robajlás lesz, a nyugalomból háborgás. S ha megint gyorsulva mondjuk: *»Kis-Kunság, most isten hozzád!... Kis-Kunság, most isten hozzád!... Mintha csak a vágatásba kezdő lovak trappolását hallanánk. Újra látni véljük, amint eltűnnek gyorsulóban a felvert por felhőjében.*

Úzi az időt is. Mert a következő szakaszban már messze jár a kiszakított falka, egyhangúbbá csitul a dobaj. A »kamera« egy versszak idejéig kíséri a betyárt: *»Fárad a nap, már alatt jár, / Egyre nyargal még a betyár / És előtte a paripák, / Csattog-pattog a karikás.«* Még nyargalnak, de már biztonságban vannak... De valamit beúszik a fülünkbe egy nagyon ismert Petőfi-versből: *»Fárad a nap, már alatt jár«* Honnét is? A *puszta télen* című versből, amit Petőfi Sándor csak egy év múlva írt! Íme: *»Alant röpül a nap, mint a fáradt madár,«* s ebben a versben is szerepel a betyár! A *puszta télen* pedig igazi remekmű, nincs párja a világirodalomban!

Miért szőttük össze a két verset? Azért, mert jó példái annak, hogy a költő miként próbálja a nyelvi lehetőségeket, öntudatlanul is hogyan készülnek a lélekmélyben előre, az igazi nagy versekhez, a részletek, a képveretek. Ehhez hasonló előpróbákkal sok nagy költőnkél találkozhatunk, így például József Attilánál is. Tehát egy kis »műhelytitokra« derült most fény, szándékunkon kívül.

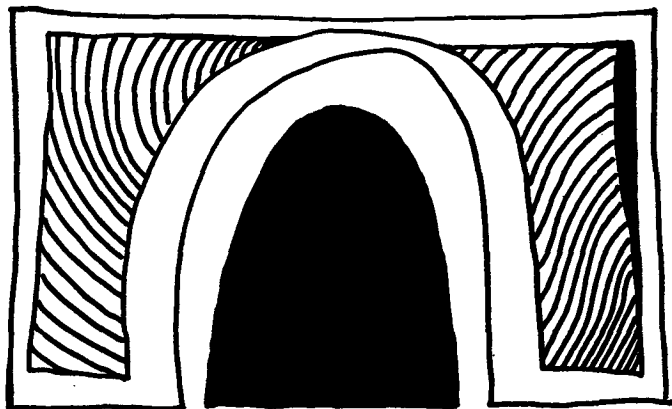
A cselekmény időt kívánt, mert térben is kettéoszlott. A kiszakított kis ménes már messze jár. A melegen sütő nap is »alant jár,« és a »kamera«, miután »mutatta« a nagyra nőtt, vörös napkorongot a síkság felett, visszafordul a csárda felé: *»Jön a csikós a csárdából, / Gyógyulóban mámorából, / A bojtárok ébredeznek,«* De még hogyan! A költő azt se hagyja, hogy kidörzsöljék szemükből az álmot, máris rádöbbeneti őket arra, hogy *»Nagy híja van a ménesnek.«* Megint a tömörséget kell említenünk, egyszerre ugrik be az ocsúdás és baj. De hiszen jól ismert emberi — foglalkozási! — reflex ez, állapíthatjuk meg azonnal korszerű kifejezéssel. A beidegződött megszokás a lovak felé kapja a csikós tekintetét. Azt is rögtön látja, hogy hiányoznak a lovak. Azonnal szét is törik, fel is riad az álmos, lusta kép:

*El az egész kerületbe
Ló-keresni, szedtevette!*

S íme: szemünk előtt játszódik le a Petőfi által le nem írt kép, a fejvesztett, dühös lórapapás. A versben fellüktet keményen, gyors ritmussal a »szedtevette«! szó. Megint dobolhatunk az ujjainkkal: *»szedtevette«, »szedtevette«... De ebben az ideges ide-oda trappba szól bele újra a költő diadalmos felkiáltással:*

*De hiszen kereshetik mán
Kit Szabadkán, kit Kikindán.*

Nem közismert s látszólag nem jelentős verset tördeltünk szét, hogy beletekintsünk a gondolat kristályrendszerébe, s megtaláltuk a nagy költészet igazi csodáját: azt is »olvastuk«, »láttuk«, »hallottuk«, amit nem írt le a költő. Fülünkben lónyerítés és patazaj maradványa, por száll és kiáltások, szittkok finom repeszei verik át e levegőt. Olyan róla az emlékünkhöz, mint egy színes, hangos filmről! De nem. Több és erősebb, hiszen magunk is »közreműködtünk« a mozgás, a táj, az alakok megalkotásával, ez pedig a költészet örökszép hatalma! Ha vágató lovakat látok, ezután már mindig eszembe jut ez a gyönyörű lüktetésű sor is: »*Kit Szabadkán, kit Kikindán.*« S ki tudja, miért futott éppen Szabadka Petőfi tolla alá? Talán csak azért, mert lódobogás rejtőzik e szóban? Vagy mert a jellegzetes és szeretett alföldi táj része? Bizonyára mind a kettő miatt. Hiszen nála táj, nyelv és élet — bár külön szavak — egyet jelentettek: a szabadságot!

ÉGTÁJ

KELEMEN MÁTYÁS

A NÉPKÖR SZÁZ ÉVE*

Olyan egyesület jubileumát üljük ma itt, amelynek az elmúlt évszázad során szerteágazó s korszakonként új munkaformákat öltő tevékenységét nem lehet és — úgy gondolom — nem is helyénvaló egy átlagos vidéki egyesület kereteire leszűkíteni. Egyesület és egyesület sok és sokféle volt ebben a városban, ezen a tájon, de a szabadkai Népkör épp azért, mert munkálkodása az élet alakulásával, lendületesebb szakaszokkal lépést tudott tartani, nagyobb kisugárzó erővel hatott a többenél és termékenyítő ereje is igen sok figyelemre méltó kezdeményezést hívott életre. Mindez már a századforduló előtt társadalmi-politikai erjedést váltott ki, majd később a szellemi élet terén megtörte a langyos polgári élet kényelembe süppedt csendjét korszerűbb történelmi mozgásokra figyelő és itt meghonosítani törekvő merészebb hangjaival.

Már a megalakulásnak esztendejéről szóló feljegyzésekben azt olvashatjuk, hogy a Népkör, a száz évvel ezelőtti politikai olvasókör voltaképpen Függetlenségi Kör volt. Tehát lényegét, programját és törekvéseit az akkori haladó szellemű, baloldali beállítottságú magartás is jellemezte. Nem véletlen tehát, hogy a többi szabadkai egyesülettel szemben — amelyekben nagyjából vallási vagy nemzetiségi hovatartozás szerint csoportosultak a tagok — itt ilyen kizárólagosság nem érvényesülhetett. A Függetlenségi Kör alapszabályzatának a tagságra vonatkozó fejezetében ez olvasható: »Az egyesületnek tagja lehet minden becsületes, törvény szerint önálló honpolgár, rang, állás, nemzetiségi és vallási különbség nélkül...« Ezek után érthető, hogy a Népkör vezetőségének és tagságának soraiban egyaránt megtalálhatuk mind a magyarokat, mind a bunyevácokat és más nemzetiségűeket, akiket éppen a függetlenségi, tehát ellenzéki törekvés gyűjtött egy zászló alá az 1867-es kiegyezés politikai és gazdasági ígéreteinek soha be nem váltása után, a bomlás felé sodródó monarchiában.

* Elhangzott a Népkör fennállásának századik évfordulója alkalmából 1973. december 27-én rendezett ünnepi estén.

Kétségtelen, hogy e falak között a demokratikus érzelmű, szabadelvű, rebellis polgárság fogott össze: a századforduló táján Szabadkán is erőteljesebben kibontakozó munkásmozgalom élharcosai akkor még — szorosan vett célkitűzéseiket tartva szem előtt — csak kívülről nézték a Népkör politikai törekvéseit, akárcsak a Szabadelvű Kör klerikális erővel feltöltött vezetőségének a kurzussal együtt változó helyezkedéseit. Az egykori Függetlenségi Kör éppen ezért nem egyesült az ultramontán körökkel, jóllehet a kormánytól, különböző ígérek kíséretében, nem egyszer kapott ilyen értelmű sugalmazást. Bár az ellenzéki magatartás folytán a Népkör jó ideig megőrizte eredeti szerepét, később, a millenium idején és a századforduló után a polgári körökben felerősödött nemzeti romantika szelleme deformálta a város közületeinek, testületeinek programját s tagjainak összetételét is.

Jelentős részben ennek tudható be, hogy a századfordulótól egészen az első világháborút követő évekig a Népkör tevékenysége annyira háttérbe szorult, hogy az egykori sajtó sem emlékezhetett meg kiemelkedőbb vállalkozásairól. Ebből a pangásból csak a húszas évek derekán kezdett kibontakozni, s egyesületi tevékenysége ekkor már fokozottabb mértékben a kisebbségi magyarság egybegyűjtésére, művelődésére szorítkozott. Annyit nyújtott tagságának, amennyit akkor az egyesületi ténykedésre kész polgároktól, kisiparosoktól, kiscgazdáktól s a velük együttérző entellektüelektől várni lehetett, a dzsentrik viszont behúzódtak kastélyaikba, mert nagyobb gondot okozott nekik a földreform által lehűtött jovialis élet, mint az, hogy a Sömléki iskola meztéllásbas gyerekeinek van-e olvasókönyve.

A fokozatosan felélénkülő társas élet mellett mindenekelőtt a gyarapodó könyvtár volt a vonzó, hiszen nem egy diák itt találhatta meg az újabb kötelező olvasmányokat, s itt hallgathatta meg a tanárok, orvosok és jogászok által szervezett népszerű ismeretterjesztő előadásokat.

Új színt s egyben mozgósító erőt is jelentett a Népkör öntevékeny színtársulatának mind erőteljesebb kibontakozása. A húszas évek közepén még csak az egyesület társalgójában felállított dobogón játszottak a műkedvelők, de három évvel később, amikor felépült a színházterem, az egykori Legényegylet színjátszói is beleolvadtak a Népkör társulatába, amely már szervezetteren működött, s az állandó színházi élet kibontakozását tette lehetővé. A szokványos műkedvelés színvonalát már jelentősen túlhaladta, s a pusztá szórakoztatáson túl vállalta a nyelv- és népművelés szerepét, valamint a fiatal, új erők nevelését is. A szervezett munka, a repertoár gazdagodása és a teljesítmény színvonala már-már hivatásos rangra emelte ezt az együttest, s ezzel párhuzamosan fokozta a színházkedvelő közönség igényeit is. Hisz akkor már nem egy hivatásos színész állt a gárda élén, és produkcióikat az évenként pár hónapig Szabadkán vendégszereplő Duna bán-sági Szerb Színház művészei is komolyan értékelték.

Érlelte az idő az embereket, és a haladó szellem térhódítása folytán a Népkör falai között is fellépett egy új nemzedék, amely már

jelentkezésekor, tíz pontba foglalt programjával teljes szabadságot, önállóságot, egyenjogúságot követelt magának az egyesületben. És mint ilyen foglalt helyet az egyesület vezetőségében is. Szerda estéin a haladó szellemű írók műveit ismertették, irodalmi esteket rendeztek, s olyan kezdeményezésekkel álltak elő, amelyekkel megmozdították az egész szabadkai ifjúságot. Felvették a kapcsolatot a haladó szellemű belgrádi egyetemisták egyesületével, a Bólyai Farkassal, 1934-ben megindították a Híd című folyóiratot, s ennek révén kapcsolatba kerültek a munkásmozgalom szabadkai harcosaival is. A kommunista írók és közírók előbb csak illegálisan írtak a Hídba, de két esztendővel később ez a kapcsolat annyira megerősödött, hogy a folyóirat 1936-ban már a párt lapja lett. Az ifjúsági mozgalom arra törekedett, hogy felszámolja a nemzeti romantika szellemének maradványait: az *Ady-est* és a *Béke-est* már tartományi visszhangot keltett; Karel Čapek *Fehér Kör* című drámájával a fasizmus közeledő sötét fellegeit idézték, Boros Elemér *Forgószél* című társadalmi drámájából pedig az eljövendő népi forradalom forró szele csapott ki. A visszhang nem maradt el: 1937-ben, a Népfront megalakulásának esztendejében a Népkör ifjúsági alosztálya meghívást kapott a párttól, hogy vegyen részt a Népfront szabadkai összejövetelén, s ennek nyomán az együttműködés még szorosabbá vált.

Ennek az időszaknak történetéhez tartozik a jugoszláviai magyar fiatalok képzőművészeti kiállítása is, amelyet 1938 októberében rendeztek a Népkörben. A szobrászok, festőművészek között ott voltak Hangya András, Almási Gábor, Szabó György, Boschán György, Ács József, Szilágyi László, Wanyek Tivadar és mások.

A Népkör ifjúsága 1938-ban újabb lapot indított, a Vojvodinai Szemlét, amely már a Népfront szellemében terjesztette ki tevékenységét, újabb és újabb munkaterületek bekapcsolásával. A »Népünkkel népünkért« jelszóval a mozgószínház akciók egész sora indult: a vándorkönyvtárak elindultak a város peremén húzódo települések felé; a kültelki előadások mindenütt olyan visszhangot keltettek, hogy az időközben a közigazgatásilag Magyar Olvasókörre keresztelt Népkör alosztályai 1938-tól 1940-ig egymás után alakultak meg Ludason, Palicson, Kelebián, Hajdújárason és Noszán. A tanyasori alosztályok olyan könyvtárakat kaptak, amilyenekkel a homokvidék világa fennállása óta nem rendelkezett, s a gyermekek karkosárral vitték innen a könyveket a távoli tanyák felé, ahol petróleumlámpa fényénél olvasták a Híd-at, a Vojvodinai Szemlét és más haladó, sőt kommunista szellemű irodalmat.

Külön ki kell emelnünk itt a »napokat evő« szegény diákok be-szervezését, a »vándor-babakelengyét«, amelyet az ifjúsági mozgalom külön szerve juttatott el a több gyermekes proletárcsaládokhoz, a könyvgyűjtő akciót s az állandó sajtószolgálatot, amely a hazai és külföldi kiadványok útján Európa üzenetét hozta Szabadkára a második világháború kítörésének előestéjén.

A megszállás alatt, a történelmi megpróbáltatások idején sem bukott el az egyesület, mert ifjúsága — bár nem egy kiváló tagját

elvesztette a fasizmus vérfürdőjében — a »békéért és a szabadságért« jelszóival tovább folytatta munkáját. Az ő szervezésükben rendezték meg a Népkörben a Népi írók estjét, akik 1943 júliusában megtartott szárszói találkozójukon a legélesebben elítélték a fasizmus pusztításait, s hírt adtak arról, hogy a szocialista erők győzelme közeleg; a szabadkai Népkör ifjúságának 26 tagja vett részt az emlékezetes Balaton-parti összejövetelen.

A Népkör munkásságát alapvetően az jellemzi, hogy különböző korokban és változó körülmények között is az itt élő lakosság, a magyarság tömegművelődésének ügyét szolgálta Szabadkán és a város környékén. Nem volt könnyű a két háború közötti nemzeti és osztályelnyomatás éveiben megmaradni és ténykedni, mégpedig úgy, hogy időről időre, más lehetőségek hiányában, vállalva a nemzeti hagyományok ápolása mellett a haladó gondolat és szellem ébresztőjének, a meggyújtott mécszláng élesztőjének szerepét is. Úgyszintén nem volt egyszerű később, a háború alatt, a magyar irredentizmus dagályának idején megőrizni a becsületet a soknemzetiségű város polgárai előtt, és átmenteni az egyesület tisztaságát a felszabadulás utáni időszakra.

Tehát nem a véletlennek, hanem egy szabadságszerető, haladó szellemű törekvésnek volt az eredménye az, hogy a felszabadulás után a Jugoszláv Kommunista Párt és a Népfelszabadító Front elismerte a Népkör társadalmi-politikai és kulturális munkájának eredményeit, s már nem a Magyar Olvasókör, hanem a Népkör kapuit nyitotta meg, ahol a felszabadulás napjaiban és az azt követő hónapokban rendkívül jelentős politikai, kulturális összejöveleteket tartottak zsúfolásig megtelt teremben. Fel sem lehet sorolni azoknak az értékes javaslatoknak számát, amelyek itt elhangzottak, s amelyek nyomán ezekben a kerületekben, s mindazokon a helyeken, ahová hatósugara elért, megkezdődött a romeltakarítás, a lakosság ellátásának biztosítása, a dolgozók munkába állítása és a társadalmi gondoskodás érvényesítése minden ponton, ahol erre szükség mutatkozott.

Az igazán mozgalmas évek a Népkör munkásságában a felszabadulás után következtek. Az új társadalmi viszonyok között, számos más kulturális intézmény létesülése mellett is megtalálta helyét, és továbbra is állhatatosan szolgálta a kultúra terjesztésének, a széles néprétegek művelésének nagy ügyét.

És csak ezután derült ki, hogy a Népkör értékes bölcsője volt sok-sok olyan intézménynek, amely ma már tartományi, sőt országos hírnévnek örvend. A Népkör színtársulatának egykori lelkes törzsgárdájából alakult meg a szabadkai Magyar Népszínház, itt működött tizenöt éven át a gyermekszínház, amely ma már intézményes formában tevékenykedik; találkozóhelye volt a Népkör neves képzőművészeknek, innen indult el a népdalok és népballadák kutatóinak, gyűjtőinek lelkes serege és olyan előadóké, akik ma a Szabadkai Népszínházban, az Újvidéki Operában élművészek, és értékes, maradandó munkát végeznek mind a szabadkai, mind a tartományi és a köztársasági csúcsintézményekben.

Az egyesület otthonában a felszabadulás után helyet kaptak a tömegszervezetek területi szervezetei is. Itt volt az írástudatlanság elleni küzdelem egyik szervező központja is. Amikor a háború utáni Híd felméri színjátszásunk helyzetét, a Népkör ifjúsága ismét az amatőr-színjátszás legjelentősebb együtteseinek közé kerül. Az elmúlt negyedszázad tevékenységéről igen sokat mond az az adat, hogy volt olyan év, amikor a Népkör színjátszói 37 előadást tartottak, részt vettek minden körzeti színjátszói szemlén, a vajdasági találkozók után pedig csakhamar eljutottak az amatőr-színházak köztársasági vetélkedőjére is. A színjátszó együttes továbbra is egyengeti az ifjú tehetségek kibontakozásának útját, s a Népszínház és az Újvidéki Rádió színművészei, valamint a színiakadémia növendékei közül nem egy innen indult el. A könyvtár szervezésében író—olvasó találkozókra, könyvismertetőkre kerül sor. Az irodalmi esteken neves hazai és külföldi írók olvasnak fel. Jelentős esemény volt a középiskolások irodalmi vetélkedője, amelyben három évadban mintegy 350 versenyző mérte össze irodalmi tudását és műveltségét a magyar, a jugoszláv, az orosz és a nyugati irodalomból. A népi táncsoport részt vesz városunk és falvaink rendezvényein, önálló műsoros estet, kézimunka-kiállítást stb. rendez. Igen sikeres rendezvények voltak a népi szokások felelevenítését szolgáló estek. A munkássportjátékok terén az egyesület tekézői értek el tartományi és országos sikereket.

Most, amikor a Népkör fennállásának 100. évfordulóját ünnepeljük, ebben az áttekintésben a munkáról természetesen nem nyújthatunk teljes képet. A Népkör tevékenységében voltak mélypontok is, és voltak időszakok, melyek nem szolgálták a haladás ügyét. Tény azonban az, hogy az egykori Függetlenségi Körtől a mai Népkörig megtett úton túlnyomórészt a fejlődést, a népi kultúra fejlesztését, a korszerű művelődési életet szolgáló erők győzedelmeskedtek. Az évszázad munkájából tudatosan idéztük fel azokat a kezdeményezéseket és vállalkozásokat, melyek a haladást, a fejlődést szolgálták, mert meggyőződésünk, hogy ezekre kell építenünk az egyesület további működését.

Társadalmi életünk fejlődésének jelen szakaszában, az önkormányzati rendszer kiteljesedésének eredményeként, akárcsak más művelődési szervezetben, a szabadkai Népkörben is az öngazgatás szervei tevékenykednek.

Ezen a téren — bár jelentős eredmények születtek — a szervezeti fölépítés, a munka tartalmának meghatározása, az anyagiak biztosítása és felhasználása terén az átalakulás szakaszában tartunk, s elmondhatjuk, hogy e folyamat üteme egészen kielégítő.

Az egyesület tevékenységének a továbbiakban még fokozottabban kell a dolgozók művelődésére, kulturális szintjének állandó emelésére, a szórakozva tanulás és tanítás, az önképzés, a nevelés különböző formáira irányulnia. Fontos, hogy a város munkásai, földművesei, értelmiségi dolgozói és munkásfiataljai, a középiskolások és egyetemista fiatalok — állandóan növekvő művelődési igényük, társadalmi-politikai érdeklődésük kielégítését keresve — az egyesületben otthonra

leljenek, a város, a tartomány munkásosztályának művelődését szolgálva e tevékenység a jugoszláv szocialista kultúra elválaszthatatlan részévé válik.

A munkásosztály a többi dolgozó emberrel ma a szocialista öngazgatási rendszert építi, s ezzel az itt élő népek és nemzetiségek jobb életének távlatait biztosítja. Meggyőződéssel mondhatjuk, hogy a szocialista öngazgatási társadalmi viszonyok továbbfejlesztéséért most folyó küzdelem itt nálunk a legfőbb biztosító minden nép és nemzetiség kulturális fejlődésének.

A szocialista Jugoszláviában élő magyarok a többi néppel és nemzetiséggel együtt építik az öngazgatási társadalmi viszonyokat. Ezért van joguk arra is, hogy saját kultúrájukat fejlesszék. Az itt élő magyarság kultúrájának további előrehaladása sokban függ attól, hogy a nemzetiségi művelődési egyesületek és a többi hivatásos kulturális intézmény — a Népkörhöz hasonlóan — továbbá tudják-e fejleszteni tevékenységüket, hogy azok kielégíthessék a megnövekedett kulturális szükségleteket, mert enélkül elképzelhetetlen a teljes társadalmi-politikai egyenjogúság és az itt élő magyarság zavartalan kulturális fejlődése.

A Népkör munkájában a sokoldalú, építő jellegű, szocialista tudattal áthatott kulturális tevékenységet kell fejleszteni, és ebben az esetben az egyesület továbbra is fontos gyülekezőhelye lesz Szabadka és környéke haladó szellemű dolgozó embereinek. Az ilyen irányú tevékenységnek méltó támogatásra kell találnia egész társadalmi közösségünk részéről.

A mostani társadalmi viszonyok és körülmények között lehetőség van arra, hogy tovább ápoljuk az itt élő népek és nemzetiségek közötti viszonyokat. Ezzel erősítjük szocialista közösségünk egységét, ami viszont függetlenségünk feltétele. Továbbá a nemzetközi kulturális kapcsolatok ápolása útján még jobban megismerjük egymás kulturális értékeit, lehetővé válik azok kicserélése és mindezzel még közelebb kerülünk egymáshoz.

Az eddigi működés és az eddigi sikerek alapján hisszük, hogy a Népkör további tevékenységében is sikerrel fog küzdeni mindenféle maradi, reakciós irányzat ellen, amely szocialista öngazgatásunk eszmei alapjaival ellentétben áll.

Végezetül: e nagyszerű jubileum alkalmából szükséges hangsúlyozni, hogy megbecsülést és tiszteletet érdemelnek mindazok az áldozatkész emberek, akik a múltban is fáradoztak és jelenleg is fáradhatatlanul ténykednek népünk kultúrájának ápolásáért. Ez arra kötelez bennünket, hogy továbbra is kitartóan küzdjünk népünk kultúrájának továbbfejlesztéséért, valamint a szocialista öngazgatás eszméjének nagy ügyéért.

A Tito elvtárs vezette győztes harc a fejlődésért, az öngazgatású szocialista társadalmi viszonyokért biztos feltétele egész társadalmunk előrehaladásának, ezen belül pedig a Népkör további sikeres munkájának is.

FARAHÓ JÁNOS ÉS A FÖLDKÉRDÉS

Farahó János egyelőre ismeretlen előttünk. Valószínűleg szabadkai, aki azonban több évet töltött egyes amerikai országokban, leginkább Kanadában, mint Bácskában, és első könyvét — amely szintén ismeretlen még előttünk — 1897-ben Kanadából küldte az országba. Második könyve¹ 25 év múlva, 1922-ben jelent meg, és pedig *Szabadkán*. Ezzel a könyvével nyerte el a jogcímet arra, hogy a bácskai — (jugoszláv) baranyai írók közé soroljuk, közöttük ismertessük, mégpedig mint oly író, akit kizárólag a kivándorlás kérdése érdekel, valamint az ezzel akkoriban nagyon szoros kapcsolatban álló földkérdés, mint oly író, aki földet-kenyeret követel a népnek — kivándorlás helyett, a kivándorlás megelőzésére, megakadályozására, aki tehát az 1918—1920-as földreformokkal nincs megelégedve — kivéve Jugoszláviát — főleg, sőt kimondottan Magyarországon, ahol, mint tudjuk, az 1918-as agrárreformtörvényt nem hajtották végre, 1919-ben a Tanácsköztársaság a kisajátított földeket szocializálta, mert (itt nem tárgyalható okok folytán)² helyesebbnek látta-vélte ezt a földosztásnál; az 1920-as Teleki—Nagyatádi Szabó-féle jelentéktelen, a helyzeten mit sem változtató »földosztást«, azaz földvásárt, »juttatást« pedig kiváltképpen a nagybirtok érdekében foganatosították.³

Új, 1922-es, összesen 57 oldalas könyvecskéje komolyabban veti fel mégis a problémát, mint azt terjedelméből ítélve, feltételeznők. Ennek kiadását azért tartja ismét vagy még mindig aktuálisnak, mert újra sok ember lesz áldozata a kivándorlásnak, mert a kivándorlás kérdéses a földkérdés még rendezetlen, mert csak a nemzeti mezbe bujtatott osztály-érdek védelmében próbálják korlátozni, de nem oldják meg komolyan és véglegesen; még annyit sem téve, hogy ha már megakadályozni, szükségtekné tenni nem tudják a kivándorlást, úgy legalább rendeznék annyira, hogy az biztos megélhetést nyújtson a távozók számára és tartsa őket továbbra is kapcsolatban az anyaországgal.⁴

Az ismeretlen szerző, aki azonban megérdemelné, hogy felfedezzük, könyve első fejezetében Amerikát ismerteti a kivándorló szempontjából, az ő szemével nézve s annak főleg szociográfiai adatait nyújtva.⁵

A második fejezetben⁶ már visszazáll gondolatban a régi s az új Magyarországra, s annak régi és új birtokviszonyait ismerteti — a szegény-paraszt szemével pillantva a mostoha birtokrendszerre: »(...) a földbirtok aránytalan megoszlása, az ún. földéhség egyik fő oka volt eddig a kivándorlásnak s a földtulajdon arányosabb megoszlása által ezernyi családnak lehetne a jövőben otthont adni az országban s megtartani azokat ekként a nemzet, az állami számára.« A régi Magyarország birtokmegoszlását így ismerteti (valószínűleg az 1895-ös adatok szerint, mert azt nem jelöli meg):

Család száma	Bitokkategória	Holdak száma	1 családra jutó átlagbirtok holdban
1945	nagybirtokos	12 891 337	6628,00
16 466	középbirtokos	5 880 965	358,46
1 078 069	kisbirtokos	18 977 796	17,68
1 353 875	törpebirtokos	2 538 832	1,87

Magyarországon az 1920-as években ilyen volt — Farahó szerint — a birtokmegosztás, eltekintve, amint ezt szerzőnk itt teszi, a kis- és közép-birtokosoktól:

870 nagybirtokos családnak van 2 768 000 holdja (pontosabban 2 768340. L. P.), egyre jut hát 3182 hold,

42 800 törpebirtokosnak van ? holdja, egyre jut 2 holdon alul

»Kérdem (teszi ehhez a szerző): miként él meg, a mai adók mellett és drágaságban ama 428 000 törpebirtokos, családonként alig egy és háromnegyed holdból, ha tíz kat. holdból nem lehet megélni, eladásra való fölösleget termelni egy családnak?«⁸ Mert legfeljebb a konyhakertész vagy gyümölcs-, esetleg gyógynövénytermelő élhet meg ily törpe birtokon, annak viszont nem lenne kenyere. A termelés még mindig extenzív, hiszen 1898—1913 között csupán 15⁰/₀-kal emelkedett a termelés, míg Nyugat- és Észak-Európában 44—100⁰/₀-kal. E rendszer csupán a nagybirtoknak hoz hasznot, s ezért ezt tovább nem lehet, nem szabad fenntartani, hiszen míg Dániában 17,9 mázsa a holdankénti terméshozam, Magyarországon ma sem haladja meg a 7,2 mázsát. »A kisbirtok-rendszeré a jövő Magyarországon is«; a múlt hibáit tehát orvosolni kell. Ez a feladat, nem pedig a civakodás az államforma fölött. (A király nélküli királyságban. L. P.)

Meg kell szüntetni a súlyos gazdasági-társadalmi bajokat, jólétet kell teremteni, a birtoktartást maximálni kell. Az amerikai unióban elegendő 7 hold is a megélhetéshez, Magyarországon legalább 10 holdra volna szükség — mondja, s hozzáteszi: »Én éltem ott is, de inkább élnék itthon 10 holdon.« (Ha lenne, ha kapna. L. P.) Tekintve, hogy az ipari és szellemi munkás nem kér földet, írja, a földmunkások és törpebirtokosok igényeit ki lehet elégíteni.⁹ »Ne üzzenek a magyar kiskirályok tovább kapitalizmust uzsorázással... milliók nélkülözésén, nyomorán... Magyarországon.« Legyenek kapitalisták kezdetleges órszágok feltárásaival, természeti kincseinek kihasználásával, itt vagy idegenben, de mások szociális helyzetének javítása által, »hogy a munka és tőke teljes paritásban álljon egymással (? L. P.), a haszon egyenlő megosztása ... a természetes egyenjogúság alapján... Ez az én tőketranszformációs elméletem, szociális alapon, amikor a munka és tőke egyenjogú egyesülése által s a haszon egyenlő megosztásával... a kapitalizmus az emberiség közjává szolgálja az egyéni önállóság, függetlenség, a magántulajdon megtartása mellett, a magántulajdon termelési rend fenntartásával« (sic!). Mint telekspekuláció is ajánlható ez a rendszer, vagy mint tengerentúli birtokvásárlás, még ha azután a tulajdonos nem is műveli meg maga messze földön vásárolt földjét.

Kritikájában, amely persze csupán a birtokelosztást érinti, az ipari, kereskedelmi, bank-, helyesebben már finánc-tőke viszonyait viszont meg sem említi, Farahó egyként lehetne akár az egykori polgári radikálisok (Jásziék) híve, akár szocialista-kommunista is, »tőketranszformációs elmélete« azonban már tisztára polgári, sőt oly tőkés koncepciót képvisel, amely a birtok »feudális« struktúráját, a szintén elavult uzsorátőke formával egyetemben már nem bírja el, mintha csak azt akarná bizonyítani, hogy a földkérdés agrárreformszerű megoldása a polgári forradalom feladata. Valóban az volt egykoron. Viszont Magyarország példája is bizonyítja, hogy a polgári rendszer nem bírta el már a földosztást, hogy azt örökségképpen »rábízta« a proletáriátusra, a szocialista forradalomra, s hogy ily módon könnyebb volt elérni s valóra váltani akár a szocialista forradalmat és az agrárreformot is, mint a polgári földosztást.

Mindenesetre érdekes kísérlet a Farahó János tőketranszformációs elmélete a társadalmi probléma tőkés megoldása útján. Bizonyos, hogy voltak már előtte is itt-ott Owentől máig ilyen elméletek és gyakorlati próbálkozások is, de hogy ezek eredményre vezettek volna, s valóban a haszon egyenjogú megosztását és százzszázalékos elégedettséget eredményeztek volna (mindkét fél részéről), ilyen esetre még nem akadtam a gyakorlat frontján. Érdekes kísérlet ez az új »illuzionizmus«, azaz utópia terén, amikor már nem szocialista (Owen), hanem polgári utópiáról van szó: amelynek lényege, veleje most se lehet más, mint az engedményes politikát folytató tőkés

próbálkozása a proletariátus megnyerése és leszerelése, a kapitalizmus fenntartása céljából. Ha egykoron a nagybirtok frontján történtek ily »földosztó«, azaz pénzért földet juttató, eladó, bérbe adó kísérletek főleg Magyarországon, de másutt is a Duna völgyében, most már az ipari, sőt fináncok is megpróbálkoznak hasonló kísérletekkel. Magyar nyelven és elméletben Farahó talán az első ilyen kísérletezők sorában tartozik — s így megérdemli, hogy felfigyeljünk rá, már csak azért is, mert Szabadkán jelent meg könyve, akár azért itt, mert szabadkai származású kíváncsi, akár azért, mert Magyarországon a Horthy-időkből, az 1920-as földreform kritikája talán nem talált kiadóra. Természetesen ez is még felderítendő.

Persze, a továbbiakban nem mindig mozog ily magaslatokon, sokszor leereszkedik az alacsonyabb szintű síkságra is és egyszerűen a Kalmár-módján tárgyalja a kérdést. Mert, miután gyakorlati példákkal szolgált elmélete alátámasztására, kijelenti például, hogy egyre drágul a föld, minthogy egyre gyarapodik a lakosság száma, míg a föld, sajnos, nem szaporítható. Ennek ellenére szerzünk továbbra is ajánlja a *földvásárlást* annak, akinek *van tőkéje* hozzá. Ennek valóban nem sok köze van már a társadalmi kérdés megoldásához, tekintve hogy a tőke azelőtt is vásárolt földet, sőt nagybirtokot is, s leginkább talán éppen a régi Magyarországon. (Lásd a Schossbergereket, akik 30 000 holdas latifundiumokat és hozzá ibarói címeket is vásároltak, ha azért meg is maradtak »iparbárokknak«.) Eddig a magyar arisztokrácia — mondja — a magyar föld termését költötte el külföldön; most a külföldi birtok termését, azaz annak pénzre váltott értékét hozza, ellenkezőleg, haza — javítva ezzel a honi társadalmi viszonyokat —: most már teljesen utopisztikusan, »illuzionisztikusan« érvelve, mert annak realitásában valószínűleg maga sem igen hisz már !?¹⁰ Akkor sem, amikor, kalács helyett tanáccsal szolgál az ily külföldi s pénzét haza hozó nagybirtokosnak: engedje át a földjét itthon (? Volt itthon is földje?! L. P.) az itteni mezei munkásoknak, akiket még törpebirtokosoknak — nehogy kivándoroljanak, hiszen odakünn alig tudnak boldogulni; »Engedjék át a fölösleges földekkel bírók (? Vajon Károlyi Mihályon kívül, Farkas Geizán kívül akad-e még olyan földbirtokos Magyarországon, aki »fölszemes birtokkal« rendelkezett volna s ugyanakkor hajlandó lett volna »átengedni« földjét — hacsak nem busás haszon ellenében! L. P.) a magyar földet az azt nélkülözőknek!.. amíg azt (még csak) *kéri*k, amíg erre a mód és lehetőség [még] megvan, mert belátható időn belül ez a mód és lehetőség, előbb vagy utóbb, [de] elkerülhetetlenül meg fog szűni«, hiszen pl. Lloyd Georg már 1913-ban megpendítette a parlamentben az angol nagybirtoknak megváltás nélküli, egyszerű elkobzását, hiszen a megváltás, szerinte, több mint száz évet venne igénybe. »Hivatkozom továbbá — folytatja — (...) a demokrata Jugoszlávia birtokreformjára [is] (...) A nagybirtok parcellázásnak hullámai már Magyarország határát csapdossák (...), a társadalmi erjedés sem fog megszűnni (...) míg a tőkés kiejtés nem következett.« Hiába a szembekötödsi (...) »Az erjedés meg fog törbenni (sic!) (...) megakadályozhatatlan.« Ma még lehet, de előbb-utóbb késő lesz. A fiú fog bűnhődni az apa bűnéért.¹¹

Igen érdekes fejtegetés ez. Mint egykor, de már 25 évvel ezelőtt Jeszensky Ignác is, aki már akkor (1897) tisztán látta a közelgő forradalmat és — annak elébe kívánva vágni — ajánlotta a hasonló felelőtlen jövő és megelőző, leszerelő szociális intézkedéseket, egyidejűleg Jaša Tomičtyal s másokkal (1897) s Farahóval is (első, előttem ismeretlen, könyvéről tételezem ezt fel. L. P.). Most, 25 év múltán, a forradalmas időben, Farahó újra felmelegíti a régi elméletet és tanácsot, szinte utólagos figyelemzavart a birtok és tőke urait. A jugoszláv példára való hivatkozás kétszeresen is felkeltheti érdeklődésünket. 1) Alátámasztja azt a hipotézist, hogy Farahó valóban jugoszláviai magyar, valószínűleg szabadkai, vagy Szabadka környéki, 2) alátámasztja »hiedelmemet« arról, hogy polgári utópista, aki naív módon hiszi (vagy nem hiszi?), hogy megnyerheti a birtokost arra, hogy önként mondjon le birtokáról és hatalmáról, tekintve, hogy ő volt akkoriban az egyedüli, aki hitt Alekszandar király agrárreform-

jának komolyságában, szociális voltában. Persze az *Agrárreform sirja fölött* és a *Nad grobom agrarne reforme* csupán 4 év múlva jelent meg 1926-ban, éppen Szabadkán.¹²

De felkelti érdeklődésünket ez a »tőketranszformáció« elmélet azért is, mert valami valóban rendkívülit és újat ajánl. Eddig ugyanis főleg az agrárszegénység és az agrárproletáriátus vándorolt ki Amerikába, míg Farahó most azt ajánlja, vándoroljon ki helyette a birtokos és tőkés, az úr, de — juttassa előbb földhöz a falusi nincstelen, a földnélkülit, azaz, más szóval, egyesítse az a munkát és birtokot földvásárlás útján külföldön s az úr javára (tőkésnek nevezi), míg a proletárt segítse idehaza hozzá, hogy a »birtokjuttatás« útján ő is egyesíthesse munkáját most már saját birtokával. Magyarországon egészen 1945-ig nem igaz »juttatásról«, de földvásárlásról, vételről és bérbevételekről volt szó, de az igaz proletárnak persze sem földre, sem felszerelésre nem futotta a kicsiny éhbérből. Ezt Farahó — aki igen jószemű ember — bizonyára maga is látta; így itt felmerült az a kérdés is, nem üzletre, busás hasznot hozó parcellázásra és földeladásra gondolt-e ő maga is, ami 1) lehetséges és reális, habár nem új ötlet, de 2) egyáltalán nem oldja meg a társadalmi kérdést. Ily módon az itt felajánlott, felkínált osztálybéke — továbbra is megvalósíthatatlan utópia marad. Hiába igyekszik meggyőzni közönségét annak szükségessége felől, hogy menjen ki-ki oda, ahol a munkát megbecsülik, ahol saját földjét művelheti meg, mert — habár lassanként Magyarországon is már megváltozik a világnézet, a mentalitás, úgyhogy egyesek már itthon is dolgozhatnak — alapjában véve itt még ma is megvetik a munkát.¹³ Farahó tulajdonképpen és számunkra egyre világosabban a polgári világnézet és mentalitás mellett vall színt a már rég nem létező feudális világ ellen véve fel a harcot.

Ugyanilyen irányban világosít fel bennünket önmaga felől a következő (3.) fejezetben is, ahol előttünk eddig ismeretlen múltjáról fed fel egy-két fátylat,¹⁴ így folytatva fejtegetését: 1897-ben, megnyerve céloznak Balázs Árpád gazdasági akadémiai igazgatót és Forster Gézát, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (azaz az OMGE, a nagybirtokosok egyletének) igazgatóját, megalakítottam az első ad hoc kivándorlási bizottságot és 5 egymás után következő kivándorlási kongresszust szerveztem. Ez az adat persze sokat mond számunkra, hiszen Bánáttal e téren is bahatóbban foglalkozva, De Potere Brúnó, vagy Marton Andor, Poroszkay Béla személye és a bánáti (Torontáli Gazdasági Egyesület, Temesi GE s említett emberei, közöttük természetesen elsősorban gróf Csekonics Endre stb.) OMGE és TGE Törge körül foglalatосkodó emberek és ezek cselekedetei eléggé ismertek már előttünk. Egyes könyvek is foglalkoztak e kérdéssel, jó magam is írtam erről több ízben is.¹⁵ Széll Kálmán kormánya idején — folytatja Farahó — ígérkezett megoldás már e kérdésben,¹⁶ de ez sajnos fattyúhajtássá fajult s a Cunard Líne-nál kötött »emberszállítási kereskedelmi szerződésé süllyedt alá.«¹⁷ Széll idején 1—1 év alatt 18 000 000 dollárt, azaz 90 000 000 akkori koronát küldtek a kivándorlók az USA-ból, de hiszen a mai »fehér« kormány is elvárja a dollárokat Amerikából; így Hegedűs Lóránd az 1920—1921-es pénzügyminiszter is, — viszont nem tett ennek érdekében ez a kormány egy lépést sem, sőt hozzá a nem értően lehazaárulózza azt, aki tenne valamit, vagy aki kénytelen kivándorolni, az 1 koronás napszám és általában a hazai szörnyű élet elől külföldre menekülőket, míg ellenkezőleg örömmel üdvözlük azt, aki ebbe a Magyarországra bevándorol — ha maga Haynau lenne is az —, s mindezt azért, mert féltük jövendelmük megcsuppanását a kivándorlóktól-kivándorlástól, attól, hogy idestova »nem lesz senki, aki nekik (...) éhbérért dolgozzék a jövőben.« Pedig vannak közöttük a Balkánról (Csekonics, Keglovich, Pejacsevich, Festetich, Draskovich, Somssich grófok stb.) s máshonnan bevándoroltak is (Bánátnban pl. Haynau, gróf Latour stb.). Ezek számukra viszont nem »árulók«, hanem »honalapítók«. De a kivándorlók java része kint is marad, mert a magyarországi viszonyok igazán nem vonzák őket vissza. Elvégre, valójában ma már az egész földgömb egyetlen nagy ország, mondja, a teljesen polgári és kozmopolita (de nem egyúttal nemzetközi) mentalitású

Farahó akiről itt világosan kitűnik, hogy csak Szabadkán adhatta ki könyvét, mert Magyarországon a »fehér« kormányzat, amelyet itt már egyenesen s élesen támad, hazaárulónak tartja: a revizionista, ébredő mentalitás állami megszervezése idején valóban nem adhatta ki könyvét Farahó — mondjuk — Pesten, már mint kozmopolita sem, aki szerint, a sovinizmus = egoizmus¹⁸. Sajnos, s ennek éppen ezek az urak az okozói, 1848—1918 között 4 millió ember vándorolt ki az országból — folytatja — Ha megoldódott volna a földkérdés valamilyen földreform útján, nem lennének már Magyarországon osztályharcok — mondja a polgári elfogultságú Farahó, aki nem kívánja észrevenni a finánctóke okozta bajokat, finánctóke által kihívott s ennek már pusztá léte által meghatározott osztályharcokat — és a külföldön ma már több országban is lenne egy-egy »Magyarország« —: magyar lapokkal, iskolákkal, úgy ahogyan azt javasolta is ma már 24 éve (az írás idejére céloz; viszont 1922 a kiadás éve s azt már 25 év választja el 1897-től. L. P.) Mindezek a külföldi »Magyarországok« segítségével lehetnek volna Magyarországnak, de az ország »basái« ezt 1897-ben nem tették lehetővé, ahogyan ma sem teszik lehetővé az ily kapcsolatokat a darutollas, vitézkötéses egyennuhások — azaz a »keresztyén krúzus« ellenforradalma, fehérterrorja, amely ellen külföldről veszi fel Farahó a küzdelmet. Pedig »Ki szelvet vet — vihart arat« — jósolja meg ellenükben, a fehérterror ellenében az újabb forradalmat.¹⁹ Olcsó robotolóokra van szükségük a darutollasoknak, hogy általuk, segítségével fenntartsák osztályuralmukat (ne feledjük: Farahó »feudális« osztályuralomra gondol itt!) a népmilliók rovására, hogy munka nélküli életüket, uralmukat fenntarthatassák. (A »feudális« osztállyal szögezve szembe a maga »dolgozó« polgárai mentalitását.) De »meddig lesz lehetséges ezen az úton tovább haladni a teljes megsemmisülés felé?« Az 1918-as októberi forradalom óta kialakulóban levő s eljövendő új Magyarországon nem maradhat ennyiben, így ez a kérdés. Az nem lehet, hogy az ország színe-javát hagyjuk kívándorolni — tájékoztatlanul.²⁰ S itt az egyetlen »tájékoztatlanul« szóval nagy esés következett be Farahó fejtegetésében. Eddig úgy éreztük: a polgári Farahó az 1918-as október talapzatán állva — komoly földosztással akarja megdönteni a feudális nagybirtokosok számára egyetlen osztályuralmat, s ezzel gyúttal szükségtenné tenni, megszüntetni a kivándorlást. Már-már hittük, azt hittük, Farahó igaz polgár, de éppen mint ilyen, a fehérek ellenében visszaállítaná az októberi őszirászás forradalom tisztára polgári vívmányait, polgári földreformmal édesgetve vissza a kivándorlókat, ami az ellenforradalmi fehérterror darutollas uralmával szemben valóban hatalmas lépést jelentett volna előre. Ez az egy szó — »tájékoztatlanul« — hirtelen kijózanított bennünket. Vajon ezt jelenti ez a szó: Hadd vándoroljanak ki — csak ne tájékoztatlanul, vaktában?!

Mégis, így folytatja, s ezzel némileg bizonytalanságban hagy újftent önmaga felől, afelől, hogy vajon mi is tulajdonképpeni célja? De kövessük egyelőre további gondolatmenetét: A legtökéletesebb birtokreform is csak ideiglenes megoldás lenne: olajöntés a háborgó tenger hullámaira, mert a földet csak egyszer lehet felosztani: pedig elég kevés van belőle, nem minden földigénylő családra jutna elegendő. A jövőben már nem lenne parcellázásra való föld! S ez az egykerendzserre vezetne továbbra is. Rendezni kell tehát egyúttal a kivándorlást is és külföldön kell szerezni földet az arra — a földbirtokreform végrehajtása után is — rászoruló számára. Hogy 1918—1919-ben forradalom tört ki, annak a régi hatalom az oka, amely kihívta, szükségessé tette e forradalmakat. Most sem lehet erőszakkal visszatartani a kivándorlót — existencia-nyújtás nélkül. Gyarmatokra, háborús úton, nem tehetünk szert, de földet, birtokot szerezhetünk külföldön. Rengeteg itt a kereset nélküli ember, a munka nélküli fizikai és szellemi munkás, rengetegen pedig az utódállamokból mentek át Magyarországra, — céloz itt Farahó azokra a tisztviselőkre, akik leginkább a régi Magyarországhoz szítottak, s ezért megtagadták az utódállamokban az eskü letévesét, amelyet viszont ezek az államok megköveteltek tisztviselőiktől. Földet kell hát jutatni szociális alapon, és munkát is — állami gyárak létesítése útján — mondja szerzőnk, és itt ezzel egy olyan újabb lépést

tesz előre, amely — az igaz birtokreformmal együtt — valóban enyhíthette volna a helyzetet, ideiglenesen megoldva, ha persze nem is a társadalmi kérdést, az osztályharc kérdését, de legalább az akut munkanélküliség kérdését, s elérte volna az osztályharcos proletáriátus ideiglenes leszerelését mert a levert forradalom után következő fehér terror ezt nem tudta leszerelni, elérni. Akit pedig így sem tudnak, tudnának odahaza földhöz és munkához juttatni, azok számára — folytatja szerzőnk — tegyék szabaddá a kivándorlást, így segítve rajtuk. Mert a földhétségen mindenképpen segíteni kell²¹. »Nem feudális, ellenkezőleg: csakis szociális, éspedig radikálisan szociális alapon lehet a jövőt megoldani Magyarországon...« De az urak ehelyett érzelgnek és isznak »a hazáért« »a társadalmi és politikai svihákok erme hazájában«.²² 1918 egy vigasztaló vívmányt véglegesített: megszabadított a Habsburgoktól. De most szükség van egy állami kivándorlási iroda létesítésére, amely kiválasztaná, kiszemelné a tekintetbe jövő-jöhető országokat, amelyek felé irányíthatnák az új kivándorlást, a kivándorlóknak pedig megadnák az ottani körülmények helyzetrajzát, tárgyalva egyúttal ezekkel az országokkal is, megteremtve a kivándorlók ottani életének kedvező feltételeit,²³ megvédve egyúttal ezek érdekeit is az idegenben. Rengősen ember- és pénzáldozatot követelt a világháború, a hadsereg, a különítmények (a Horthy-féle »darutollas« tiszti különítményekre gondol), csupán annak az egy ólnak elérése is, hogy a különítmények vezére, osztályzsarnoka lehessen az országnak. Persze jutott e pénzekből elegendő magának a vezérnek, Horthynak is: 64 000 000 korona egy évre! De ha minderre jutott pénz elegendő, úgy legyen pénz, jusson pénz a társadalmi bajok enyhítésére is. A deficit 1919 augusztusától 1922 júliusáig 60 millió koronát tett ki,²⁴ az államadósság is egyre nő. Háromszázezer egyn, azaz százezer család kitelepítése viszont nem kerülne többbe, mint amennyit az államháztartás egyévi deficitje tesz ki. 1920-ban Anglia tett egy ajánlatot az országnak: engedje át neki Horthy az ország üldözött zsidóit — vagyonostul! Nem fogadták el: féltették a banktökéket, a kereskedelmet, jaj, mi lesz belőlük zsidók nélkül! Nos, a nyomorgó földnélküliek, munkanélküliek kivándorlásával, átengedésével nem dólne meg sem a kereskedelem, sem a hitelrendszer, de megteremténék ezáltal a társadalmi nyugalmat. 1885-ben Amerikában a vonatoknál igen sok magyar dolgozott; ezek közül egyesek kint maradtak, kaptak pedig ezek fejenként 160 acres ingyenföldet, hozzá felszerelést és faházat.²⁵ Ma már persze több ott is az ember, kevésbé kell őket már odaédesgetni, s így kedvezőtlenebbek a feltételek, de akad még azért szabad föld számukra, ne tiltsák hát meg a kivándorlást, a szabad költözködést a mai »állami jobbagynak«. Ezek adnák a kivándorlók első csoportját. A második csoportban azok vándorolnának ki — persze szintén együttesen, szervezeten, tájékozottan —, akik nem tudják beleélni magukat a megváltozott magyarországi viszonyokba.²⁶ Ezek számára létesítenének odaát magyar iskolát, magyar kultúrát. Meg kell változtatni a fennálló Országos Kivándorlási Tanácsot, ne legyen az a »fehér kormány hazugságrendszerének« iskolapéldája, amely tövises drótkerítéssel körülzárt fogolytáborba internálja, sőt legyilkolja a más véleményen levőket. Ajánlatomat a parcellázásról, birtokmaximálásról odaát persze el fogják ítélni és könyvemmel együtt jómagamat is elítélnék majd, legalább is utópianak fogják keresztelni tervemet. Talán ki is végeznének, csak hogy elnémiszanak. Nem ez volna ott az első ilyen eset.²⁷ De a maga idejére megéri mégis ez a terv. A sok millió ember végül is legyőzi a néhány ezer családot. Megmosolyognak majd odaát fölényes önhittséggel — a javíthatatlan magyar romantikusok is —, pedig jó volna, ha megszívlelnék szavaimat, mert megmenténék magukat sok csalódástól, sok keserűségtől.²⁸

Ezekkel a szavakkal fejezi be kis munkáját Farahó, aki sajnos, valóban utópista volt, de feltétlenül méltányolandó évtizedes munkát végzett 1897—1922 között, mint igaz jó polgár, aki akárhogy is, de küzdött 1) a polgári demokráciáért, 2) a földbirtokreformért, földjuttatásért és nem utolsósorban 3) a fehér tiszti különítmények ellenforradalmi terrorja ellen, leleplezve a Horthy-rendszert — egyebek között a jugoszláviai magyarság előtt is.

J E G Y Z E T E K

1. Farahó János: *Földet és kenyeret a magyar népnek*. Subotica, 1922. (A könyv nem jelöli meg a kiadás helyét, viszont megjelöli *Rajcsics Eteleka* szabadkai könyvnyomdáját *Suboticán*, hozzátéve: Copyright of the United States of America. Copyright of the United Kingdom of Great Britain and her Colonies, ami szintén kanadai tartózkodására mutat.
2. Erről lásd pl. Hajdú Tibor könyvét, a *Magyar Tanácsköztársaságról*, amely az 1969-es 50. évforduló alkalmából jelent meg, de talán Kun Béla pompás bevezető írását is *Szamuely Riadóhoz* stb.
3. Mind a fogszláv, mind a magyar földreform-kísérleteket, mind a földéhes szegényparasztság forradalmának leszerelésére tett kísérleteket — egészen 1914—1944-ig — feldolgoztam hatalmas kéziratos tanulmányomban *A magyar fasiszta megszálló bácska—baranyai földreformkísérlete (1941—1944)*, a bevezető fejezetben, míg a könyv maga az 1941—1944-es főleg bácskai próbálkozásokat kísérel végig.
4. Farahó: *Földet és kenyeret . . .*, Subotica, 1922, 5—6.
5. Uo. 7—17.
6. Uo. 17—33.
7. Uo. 19. Meg kell itt jegyezni, hogy az egykori magyar kategóriák szerint a törpebirtok 0—5 holdig terjedt, a kisbirtok 5—100, a középbirtok 100—1000, a nagybirtok pedig 1000 holdon felüli birtok volt (latifundium az 5000, esetleg a 10 000 holdon felüli birtok). Így hát mai fogalmak szerint a középbirtokos is tulajdonképpen nagybirtokos, s ha már az 50—100 holdas »kisbirtokost« nem is számítjuk a nagybirtokosok közé, a középbirtokost feltétlenül oda kell sorolnunk. Változást szenved tehát a Farahó táblázata, éspedig így: 18 351 nagybirtokos család 18 772 302 holddal, egy család átlagos birtoka 3 493 230 holdat tesz ki; ha a két átlagkategória összegét 2-vel osztjuk; vagy 1028,5 hold, ha a nagybirtok holdjainak számát a nagybirtokos családok számával osztjuk, mai persze egyedül helyes módszer.
8. Uo. 19.
9. Uo. 20—25.
10. Uo. 26.
11. Uo. 27—30.
12. 1926-ban jelent meg a JKP megbízásából s az akkori pártkongresszus határozata alapján *Nad grobom agrarne reforme* címen, Tomlin pártnévvel jelölve, az akkor Szabadkán élő Vasa Bogdanov röpirata, majd szintén a JKP megbízásából annak magyar nyelvű szövege is: *Az agrárreform sírja fölött* címen (1926, Szabadkán a *Szervezett Munkás* kiadványaképpen, Láng, azaz Lóbl Árpádnak, eme írás szerzőjének fordításában).
13. Uo. 30—32.
14. III. fejezet, 33—57.
15. V. ö. kéziratban, nyomdában levő könyvem vonatkozó fejezetével: Lőrinc Péter: *Bánát magyar nyelvű polgári társadalomtudománya a századforduló idején — (1880—1918)*. Itt feldolgoztam *De Pottere* műveit, tevékenységét is, egyebek között könyvét a temesvári 1902-es Kivándorlási kongresszusról is, amelyet *De Pottere* az OMGE és TGE TorGE nevében szervezett. Itt található a vonatkozó irodalom is. Lásd egyúttal: Arpad Lebl: OKH i Vojvodina; Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu (1970) s más helyeken is.
16. Széll Kálmán (mint Tisza István stb. is) egyesítette magában a nagybirtokosok és a fináncőke képviselőit; mindkettő nagybank éléről került a miniszterelnöki székbe.
17. A könyv 33. lapján.
18. Uo. 34—36. Érdekes, hogy az említett szerbhorvát (esetleg aromun-cincár) származású grófokat »balkániaknak« nevezi, holott, ha egyik-másik onnan származott is el egykoron a XVII. században, már évszázadok óta élt Vajdaságban, Horvátországban, Magyarországon.
19. Uo. 37—38.
20. Uo. 39—41.
21. Uo. 41—44.
22. Uo. 46—47.
23. Uo. 49.
24. Uo. 50.
25. Uo. 51.
26. Uo. 52—53.
27. Uo. 54—55.
28. Uo. 56—57.

ALKOTÓMŰHELY

LÉVAY ENDRE

HARMINC ÖSBEMUTATÓ

1.

A színház a drámairodalom alkotásainak első nagy próbaköve. Már a nagy görög triász idejében az volt, és marad is, amíg a közönségnek játsszák. Így a mű akkor válik élő és ható erővé — bármilyen színpadi műfajról is van szó —, ha hőse, cselekménye, szellemessége vagy gondolatísága a színpadon minden rezdülésével életre kel, és a nézőben a befogadás pillanatában élményt kelt, gondolatot ébreszt, érzelmeket támaszt az emberi lélekben: olyan érzelmeket is, amelyek a színművész hangvétele, modulációja, játéka, élő emberközelsége nélkül talán továbbra is rejtve maradtak volna. Aminthogy az üresen tátongó színpadot a leggazdagabb képzelet sem tudja élettel megtölteni, éppúgy az ember munkában eltöltött mindennapi életének kevéske szabad órái is kitöltetlenül maradnak, valamire várón tátonganak, akár az üres színpad.

Kár az üresen, velem némán szembe néző színpadért, kár a néptelen nézőtérért, amikor van, és mégsem él, mert nincs ki életre keltse, és kár a gondjaiba roskadtan, tétlenül otthon ülő ember tűnődésekben elmúló perceiért.

Nálunk színházat játszani termékenyítő erejű színházi múlt nélkül sokkal nehezebb feladat, mint a hazai és európai kulturális központokban, ahol több száz éves hagyománya van ennek a művészetnek, és sohasem szakadt meg olyan hosszú időre, hogy elvesztette volna gyökereit. Itt ilyen folyamatosságról nem beszélhetünk, legföljebb a keserves újrakezdésekről, ami minden korfordulóban azt jelentette, hogy előbb az alapokat kell megteremteni, s csak azután kerülhet fölébe Thália. Bár az igények megvannak, és sürgetően jönnek az új igények is, de kevés az erő ahhoz, hogy egy-két évtized alatt emberöltők mulasztásait behozzuk.

Valahonnan innen kell kiindulni, amikor egyetlen hivatásos színházunk játékaról, műsorpolitikájáról beszélünk, és arról, hogy ez a színház miként is viszonyul a hazai drámairodalomhoz: annak fejlesztéséhez, népszerűsítéséhez, vagy éppen az új drámaírók felfedezésére irányuló törekvésekhez.

Ha az indulás idejét vesszük kiindulóponttúl, tehát a Szabadkai Magyar Népszínház megalapításának évét, és az utána következő éveket, amikor még három félprofesszionális színház (Bácztopolyán, Zrenjaninban, Zomborban) működött, és mérlegeljük azokat a körülményeket is, amelyek között az említett színházak színészei sokszor emberfeletti áldozatokat hozva végezték munkájukat, ki mondhatta meg, hogy az ezernyi közül mi az elsőrendű feladat? Nem egyszer nagyot akartak, és nem egyszer úgy omlottak össze egy-egy dramaturgiailag összetettebb alak vagy kompozíció megformálásakor, mint ahogyan a szerző — ahogy Németh László mondta — írás közben majdnem megsemmisülten összeomlik, amikor alakját torzónak érzi, és a cselekmény szála megszakad: az elérhetetlenbe veszik.

Hogyan közelítsük meg akkor ezt a műhelyt?

Csak akkor közelíthetjük meg igazán a színház, a színművész munkáját, vergődéseit, visszaeséseit, újrakezdéseit — de közben játékám Regőcén, Csemyén, Temerinben, és hajnalban vissza, reggel pedig próbára! —, ha a nem is könnyen felmérhető feladataival való küzdelmeit a drámaírónak mint alkotóművésznek a küzdelmeivel vetjük össze.

A művészegyüttes — hogy úgy mondjam: két malomkő között — a drámairodalom követelménye és a közönség igénye között őrlődik. Mert mint igazi színház egyik nélkül sem élhet. Számára — bármilyen különösen hangzik is, s ezt Brecht is kimondta már — mind a két imperativus elsőrendű követelmény. A legnehezebben megközelíthető szöveget is úgy kell játszania, hogy a szerző mondanivalójának átélése és kivetítése megközelítően maradéktalan legyen, és ha egy művet a mi viszonyainkban nyolcszor, tízszer, vagy tizenötször is adnak csak elő — hatása akkor is maradandó üzenet legyen a néző számára éppúgy, mint a színész, a rendező, a drámaíró számára, mert csak e hármas művészi munkájának szintézise teremtheti meg a magasabb szintű színházi élményt.

Az arisztotelészi hármas egység mellett (vagy helyett!) ma — a modern idők formabontása, és a régi művek adaptálása korában — a művészi hármas törekvéseinek a szintézise ebben az együttműködésben termi meg, vagy hozza létre a könyvdrámából a színpadi játékot, nemcsak ilyen kis színházakban, mint a miénk, hanem olyan művészszínházakban is, mint amilyen Jean Villard-é Párizsban, vagy Friedrich Dürrenmatté Zürichben. És Varsóban szintűgy . . .

Ezeknek az elengedhetetlen követelményeknek szem elől tévesztésével — talán az egyénileg jóhiszeműnek vélt sugalmazás szándékával, és nem a »kioktatás« szándékával?! — nem egyszer elhangzott már olyan hozzászólás, s nem egyszer megjelent vitairat, hogy a Szabadkai Népszínház inkább kommerciális színház, sem mintnogy azzal sokat törődne (pedig hivatással), hogy a jugoszláviai magyar drámairodalom kifejlődését elősegítse.

A szabadkai művészegyüttes most múlt huszonöt éves. Ez egy új, korszerű színházi élet kiépítésében nagyon kis idő, főleg ha arra is gondolunk, hogy mindenekelőtt magát a társulatot kellett kiépítenünk, a kezdés éveiben színművészeti akadémiát végzett erők nélkül. És csak akkor vállalkozhattunk nagyobb feladatokra, amikor az együttes fiatal tagjai az áltauk nyújtott színpadi játékokban már egy olyan szintet értek el, hogy Shakespeare, Shaw, Csehov, Jean Paul Sartre és Bertolt Brecht műve is a színlapra kerülhetett.

Nem volt könnyű erőpróba, és sikertelennek sem mondható, mert például a *Tisztességtudó utcalány* és *A róka meg a szőlő* az ötvenes években olyan rendezésben és színművészi tolmácsolásban került a közönség elé, hogy a nagyobb és jelesebb centrumok színpadán is méltó visszhangot keltett volna. »Volna...!« — ... igen ezzel vigasztalódik a több elismerésre és megbecsülésre érdemesült rendező és színész, még akkor is, ha ugyanolyan áldozatossággal a »kommerciális« követelményeknek tesz eleget.

A feladatok számát itt sem minőségileg, sem területileg (hisz az együttes szezononként több ezer kilométert tesz meg a magyar nyelvterületeken) nem szükséges felsorolni, de mindezek mellett a Szabadkai Népszínház arra is időt szakított, hogy a jugoszláviai magyar drámairodalom fejlesztésével és népszerűsítésével törődjön.

Alig huszonöt év alatt harminc ősbemutatót tartott, és nem is olyan sikertelenül, mint ahogy azt a mai színikritika egyes művelői nem éppen tárgyilagosan (vagy inkább az ötvenes évek színházi életének ismerete híján) igyekeznek bemutatni, nem is gondolva arra, hogy ezzel többet ártnak, mint használnak a közös ügynek, mert hiszen — mint említettem — ma a »művészhármás« szoros együttműködéséről van szó.

A népi forradalom második szakaszában a politikai drámák éppúgy társadalmunk akkori igazi arcának megmutatói voltak, mint jeles poétáink politikai költészete: tehát az újjáépítés küzdelmes nagy zajlásának visszhangadói. Ezért nem lehet és nem is szabad sem Weigand József, sem Bogdánfi Sándor, sem Sinkó Ervin színpadi játékait elmarasztalni a forradalomnak attól a szakaszától elszakadt esztétikai mércevel. Ha nem lett volna — egyrészt az említettek elhallgatásával, másrészt a kimondott hibavadászással — szándékosság abban, ahogy az ötvenes évek ősbemutatóit egyes színikritikusok mérlegelték, nem emelném ki a legkiválóbb példát, amely ennek a szándékosságnak a bizonyága. Ugyanis a lelkisnyiló felsorolásban immár nem tudom hanyadszor Kvaзимодо Braun István *Tóparti ház* című színpadi játékának emlegetésével találkozunk, de ugyanakkor nem szólnak a szerző Magdics-ügy című első pályadíjat nyert drámájáról, amely akkor a legnagyobb visszhangot keltő ősbemutatónk volt, s minden mondatával 1953-as valóságunk húsát, véréát, verejtekét mutatta meg ...

De a színház, a színész és a rendező még ezek után sem hőkölt vissza riadtan, elkeseredetten, vagy kedveszegetten, hanem még na-

gyobb erőbetetéssel dolgozott tovább, küzdött a korszerű játéktílus meghonosításáért, és a hazai és külföldi szerzők új, merész hangvételű színpadi játékaiknak minél tökéletesebb kidolgozású színpadra viteléért. Elvitathatatlanul beszédes példa erre Deák Ferenc *Áfonyák* és *Légszomj* című drámája, Rade Pavelkić *Napfoltok* című musicalje (ugyancsak ősbemutató volt!) és ebben az évadban Tóth Ferenc *Jób* című verses színműve.

3.

Tóth Ferenc verses színműve kibontakozóban levő drámairodalmunkban a szó dramaturgiai értelmében irodalmi igényű alkotás; nyelvezete a műves költő lelkiismeretességével csiszolt, változón hullámzó, árnyalatokat finoman érzékeltető: művészi veretű. Verssorainak olvasása közben, és mindvégig egyre erősödő íveléssel érezhető az a hatás, hogy itt voltaképpen a zenei felépítésű és az ismeretlen lelki rezdüléseket felszínre hozó szövegen, tehát a kristálytisza szövegmondáson van a hangsúly. Kéziratban (az olvasónak van ideje, nem is egyszer, visszalapozni) biblikus drámája csaknem kimondottan olvasódráma, amelyet csupán beleszórt külső effektusokkal — zaj- és hangnyalábokkal, fény- és árnyjátékokkal — lehet úgy telíteni, hogy szövegbe ágyazott filmszerű cselekménye a rivaldafény előtt is életre keljen és — betöltse a színpadot.

Nem tudom, hogy a szerző ismeri-e Victor Hugo *Shakespeare* című művét, melynek első kötetében a nagy francia látnok, a »homme océan« ezeket a sorokat írja: »Jóbbal kezdődik a dráma. Ő az embrió-kolosszus. Jóbbal kezdődik a dráma negyven évszázaddal ezelőtt. Jehova szembekerül a Sátánal; a rossz harcba száll a jóval: ez a cselekmény. A színpad, az ember a dráma küzdőtere; a szereplők csapások. A költemény zord fenségéhez tartozik az is, hogy a nap sötétlen tüzel benne.«

Tóth Ferenc vallomása szerint professzora, Sinkó Ervin tárta föl előtte a nagy bibliai hős csupán dimenziókban kifejezhető alakját. És elmondhatta azt is, hogy *Jób* jóval Mózes előtt költő volt, és vallomásait arabs versekben írta... Ezek után — és nem is kis mértékben — a szerző vállalkozása kivételes elismerést érdemel: mindennek előtt irodalmi elismerést. Ennek a nagy pozitívumnak az állandó jelenléte viszont megsokszorozta a rendező és a színművész feladatát, annál is inkább, mert ebben az esetben egy személyre épített drámáról van szó, mégse monodráma, s ezért a színpadon különleges és rendkívül sokrétű hangszerezést követel.

Ifjabb Szabó István rendező, a szerzővel való hasznos együttműködésben és az említettek ismeretében nagy körültekintéssel készítette el rendezői forgatókönyvét. Az ószövetség korába helyezett tablója *Jób* ősdramái alakját hitelesítette, a gondolati dráma követelményeinek híven megkomponált játék pedig a mába átható üzenetté erősítette fel a negyven évszázaddal ezelőtti drámai hős vívódásait. Ilyen transzformálással elérte azt, hogy *Jób* apokaliptikus megjelenése ne

csak felmérhetetlen távolságban, és ne csak víziószerű képekben éljen, hanem átlépve az időt, köbe vésett szavai visszhangra találjanak a közönség soraiban is, még ha kérdőjeleket is hagynak a befogadó szívében, és így ez az emberi színjáték a felébresztett gondolatokkal együtt a függöny legördülése után is tovább éljen.

Ennek a bemutatónak harmadik megalkotója a színművész volt.

Pataki László művészetét nem lehet pusztán dicsérő jelzőkkel meghatározni, s egyik vagy másik színpadi teljesítményének meleg hangú elismerésével lezárni csak úgy, hogy a következő mondatban (kötelességszerűen) már a partnerek munkáját értékeljük. Az általa megformált alakok — akár Tomori, akár Romulus, vagy Don Quijote — a színpadon túl is élnek. Olyan adottságai vannak, amelyekkel tartóssá tudja tenni az ábrázolt személyiségek jelenlétét. Szerepei már annyira benne élnek, hogy — olykor — séta közben is, arcán hol az egyik, hol a másik, hol a harmadik hős arcvonása jelenik meg.

De amikor Jób tragikumát végigszenvedte a szemétdombon, ehhez a mélyen arcába vésődő s változataiban szoborszerűen megkeményedő mimikához egy összhangba hozott játék is párosult, amelyben egy kézmozdulat, egy megtántorodás, összegörnyedés, utána egy kínna teli kiegyenesedés — hogy egyenesen az Úr szemébe nézzen, aki mindig megközelíthetetlen és elérhetetlen volt — szöveg nélkül is az ősdráma alakjának emberközelségbe hozása volt. Dikciója harmonikusan hozzásimult a játékához, mint a sebek Jób testéhez. Vívódásaiban azt érzékeltette velünk, hogy az időtlenné vált térben vergődő ember legnagyobb vereségei után is megbékél az élettel, mert az élet belső parancsa ez. Mindezeknek összhatásaként itt nem lehet kimagasló, vagy igazán erőteljes jelenetről beszélni, mert Pataki László az első jelenettől az utolsóig szervesen egységes volt annyiban, amennyiben ezt nem törte meg az őt fékező s játékszintjének folyamatosságát követni nem tudó színpadtechnika.

A verses színműben a társulat valamennyi tagja játszott. A többi szereplőt Victor Hugo »csapásoknak« jelölte meg. Tóth Ferenc szövegekönyvében a jöbi tragikum élő ómenjei voltak, akikben a bibliai történet háttére is életre kelt, minden mozzanatra rezonáló lényükkel azt érzékeltették: ha az ember ezernyi kudarc után is a nihil helyett megtalálja az önmagába vetett hitet, akkor — még vereségei ellenére is — újra élni tud.

A BÁCSKAI TÁJ ODAADÓ KRÓNIKÁSA

Amikor nemrég jól reprodukálható Szilágyi László-képek után kutatva, az ágyhoz kötött hatvannégy éves festő nagy erőfeszítéssel igyekezett segédkezni az Erzsébet lánya lakásán elhelyezett gyűjteményének áttekintésében, a bőséges és izgalmas anyag között, az egyik szoba eldugott sarkában meglepetéssel fedeztem fel egy régen látott, de emlékezetembe kitörőhöz képtelenül berögződött, sötét tónusokban megfestett, meggyötört női arcot ábrázoló képmást.

Igen, ez az a portré, mely körül az 1938-ban megrendezett népköri kiállítás előkészítésének folyamán, a nagyterem melletti helyiségben vita támadt. Nem a szervezők és a kiállítók váltották ki a szócsatát, hanem egy számomra ma is ismeretlen magyarországi, akkortájt Vajdaságban portyázó portréfestő kérdőjelezte meg a sajtóságos légkört árasztó festmény eredetiségét.

Túl érdekesnek, túl jónak találta Szilágyi László kisméretű képét, egyszerűen nem hitte el, hogy egy fiatal amatőr műve. És a megdöbbenést Sziszi lángba borult arccal, szenvedélyesen bizonygatta igazát: a festményen elhunyt szerelmének haldoklásban vonagló arcát örökölte meg.

Érvelése meggyőző volt. A kép bekerült a nevezetes kiállítás anyagába Hangya András, Boschán György, Wanyek Tivadar, Ács József, Almási Gábor és a többiek műveivel együtt.

Ez a szinte misztikumra hajló, sötét árnyalatok ködébe burkolt, kiugró fénnel ellenpontozott festői látásmód képezi a mai napig is Szilágyi László festészetének egyik, kevésbé ismert oldalát. Homályos lépcsőházban vonító eb, a tél kíméletlen karmaitól megkopasztott, tragikumot árasztó fűzfásorok, titkokat rejtő, meredek, agyagos Tisza-part, egyetlen lámpával megvilágított épülettömb... azoknak a perceknek emlékei, amikor a festő magába zárkózva, kicsit elveszetten és elhagyatva veszi kezébe palettáját. Azt a palettát, amelyen egyébként ott száradnak a bácskai táj eleven, üde színei.

Mert Szilágyi László nem pesszimista festő. A borús, misztikus hangulatok csak átsuhanó felhők. Elvonulásuk után ismét kiderül. A fák kiszövellnek, a rétek tarka ruhába öltöznek, a düledező házsorokat előnti a napsütés. Hiszen a festő — földmérői munkáját végezve — egy emberöltőn át járta Észak-Bácska és Bánát kisvárosait és falvait, mindent jól megnézett, minden tágra nyitott szemébe ivódott, emlékezetébe tárolódott — szabad perceiben pedig ott, a helyszínen készítette vázlatainak sokaságát. Ezekben a vidékeken alig akad olyan érdekes motívum, melyet örökké készenlétben álló ceruzája nem rajzolt

meg. Kisvárosi szegénysorsok és vakközök, magánosan gubbasztó tan-nyák, omladozó falú bérlakások, fölszántott ugarak, letarolt mezők. És a szélmalmok! Az ő kedvenc szélmalmai... Talán egy sem volt belőlük ezen a tájon, melyet át nem mentett rajzain, vázsnain az utókornak.

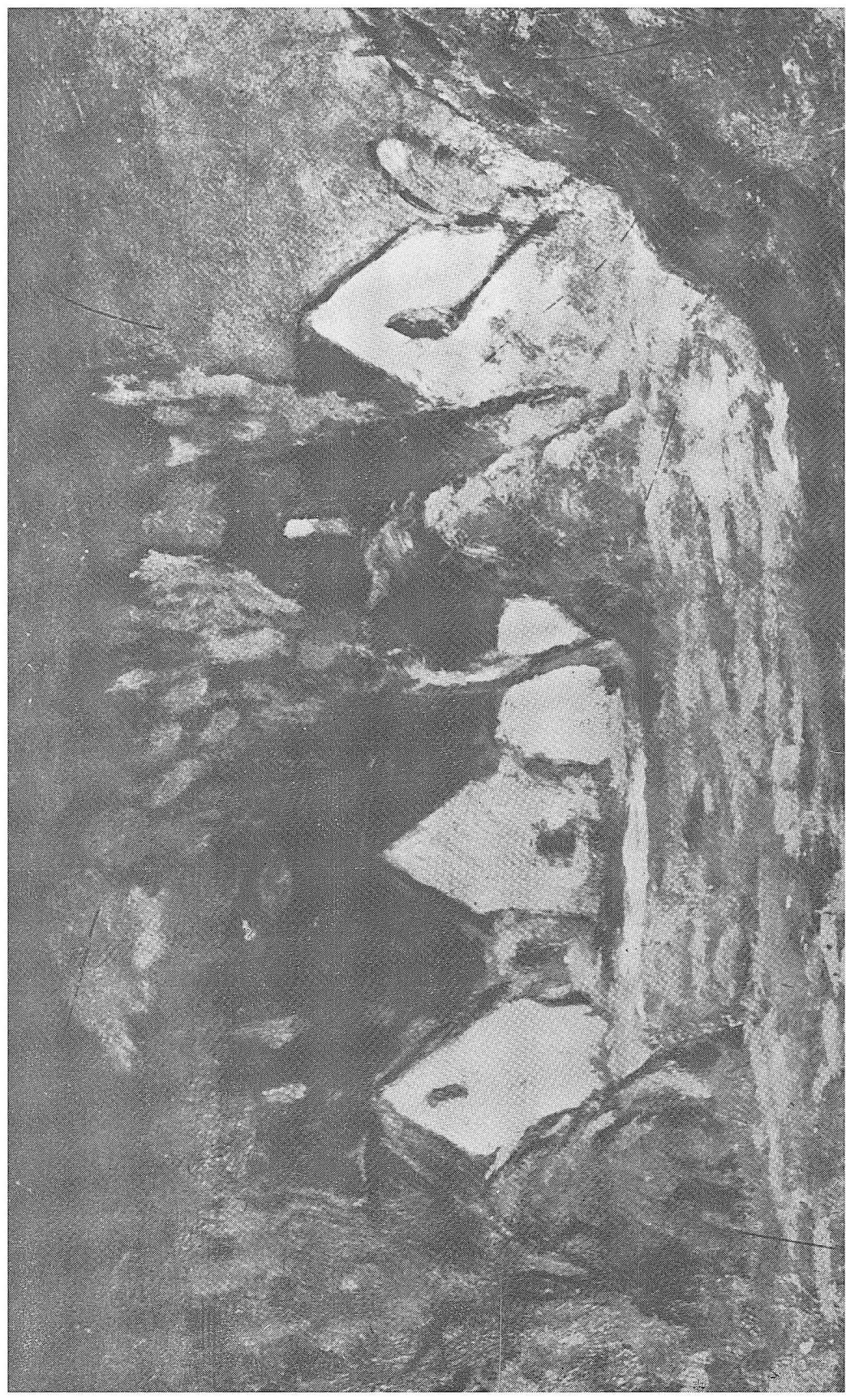
Egy olyan kis világot örökített meg, mely visszavonhatatlanul az enyészett martaléka lett, mely nagyobb részt már csak az ő műveiben el.

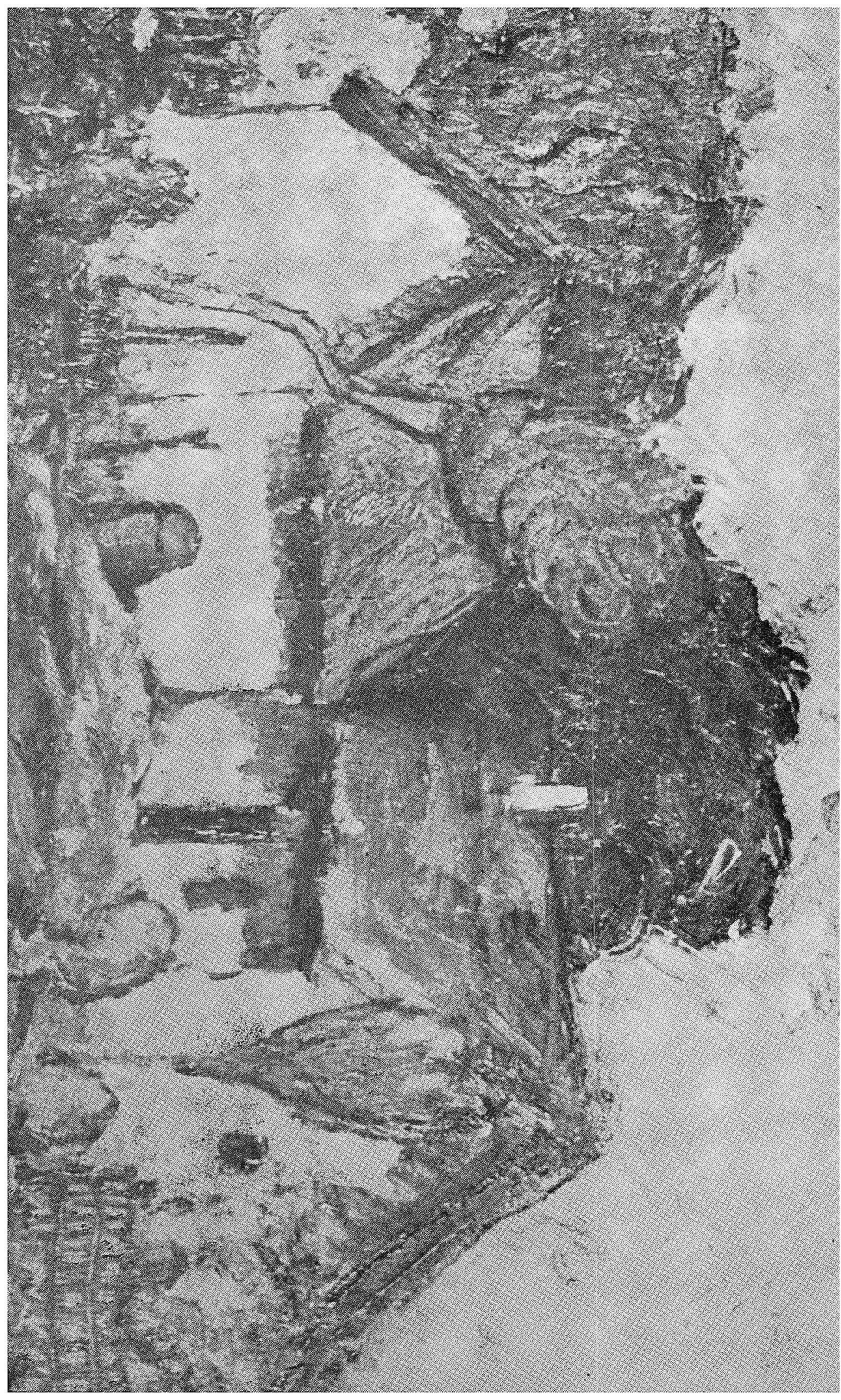
1909-ben Szabadkán született. Hogy mikor kezdett festeni? Erre a kérdésre ő sem tud pontos feleletet adni. Már gyermekkorában. A labdarúgással egyidejűleg. És ha az akadémia fémjelzést kölcsönző lépcsőit nem is léphette át, ez még nem jelenti, hogy autodidakta. Először Csincsák Elemértől tanult, majd Balázs G. Árpád műhelyébe járt Nagyapáti Kukac Péterrel együtt. Oláh Sándor is oktatta; nála Csapó Sándor és Veréb Ilonka voltak társai. De a nála fiatalabb Hangya is hatott művészi felfogására, különösen abban az időben, amikor a szabadkai Broz utca egyik ódon házában lakó, templomi szenteket készítő, művészeket pártoló szobrász- és dohos műhelyében összeverődött csoporthoz csatlakozott. Ott mintázott szorgalmasan a különös módon elkallódott, tehetséges Rassler Ilona, oda járt Erdei Sándor, Szegő Ernő és néha Hangya is; abban a gyér világítású, szegényes és túlszűfolt helyiségben készült az 1938-as kiállítás anyagának nagy része. E csoport működését még sehol sem jegyezték fel. Talán érdemes lenne foglalkozni vele.

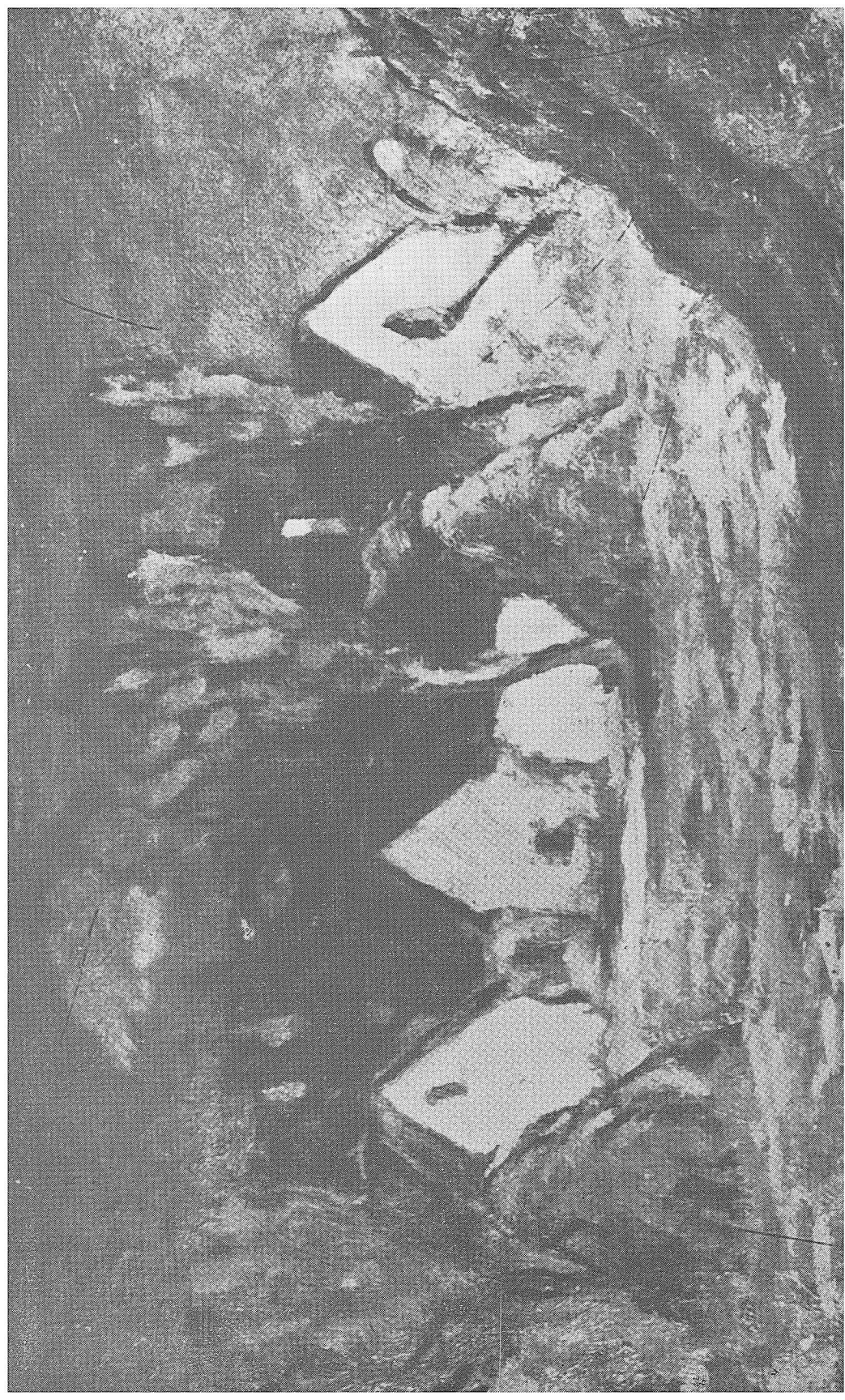
Szilágyi először 1936-ban a szabadkai zeneiskola épületének földszinti helyiségében Almási Gáborral, Csapó Sándorral, az avantgardista Nikola Babićtyal és az orosz emigráns Bednyaginnal együtt mutatkozott be a közönségnek. Az 1938-as kiállítás után 1943-ban Balázs G. Árpád fogadja társul a palicsei Vigadóban megrendezett tárlaton, 1945-ben pedig Željko Kujundžićtyal megrendezi a felszabadulás utáni első kiállítást Szabadkán. Aztán hosszabb ideig nem lép nyilvánosság elé. Mindennapi munkája túlságosan lekötötte, 1958-ban pedig Zentára költözik. Ez azonban nem jelenti, hogy a festészetet akár egy napra is kikapcsolja életéből. Csupán arról van szó, hogy a képzőművészeti életben nagy fordulatokkal bővelkedő időkben nehezen találja meg a helyét.

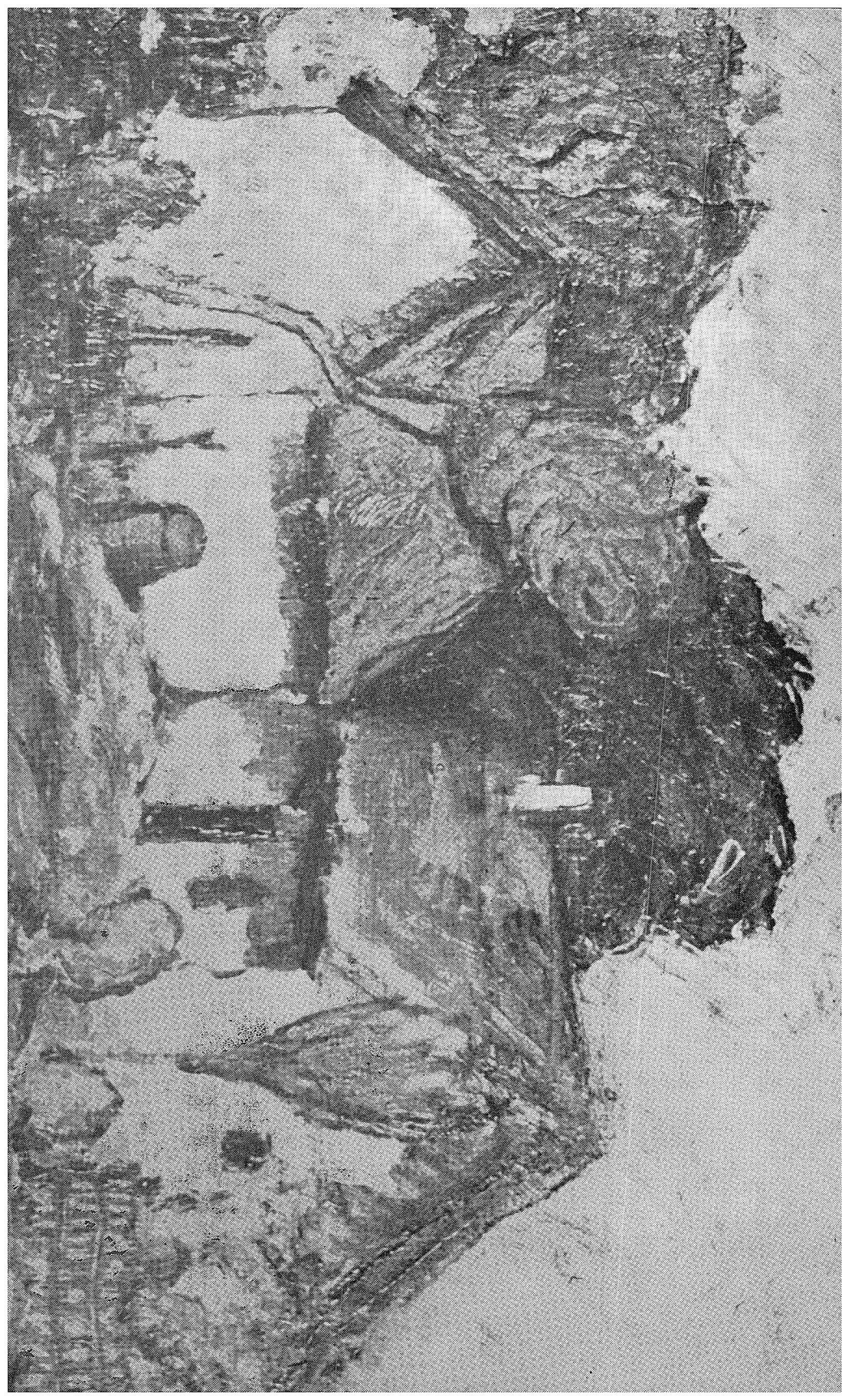
Már-már úgy látszott, hogy mindenki megfeledkezett róla, amikor 1970-ben Bela Duranci az ő munkáit is besorozta a *Képzőművészeti alkotások 1945—1970* elnevezésű együttes tárlat anyagába, hogy ezúton, neves festők társaságában nyújtson elégtételt a Szabadkára már súlyos beteg visszatért művészeknek.

Megható és elismerésre méltó az az erőfeszítés, ahogyan Szilágyi László benuit kézzel igyekszik tovább folytatni művét. Ha az olaj technikájával képtelen is megbirkózni, negyven év vázlatanyagából temperával és pasztellel igyekszik kikerekíteni festői opusát. Munkáit az utóbbi időkben az expresszionista festők csoportjával és alkalmi kiállításokon mutatta be. És még mostani egészségi állapota ellenére is tud értékes műveket alkotni. Emlékeinek gazdag tárházából pedig hajlandó mindent felszínre hozni, ami a vajdasági képzőművészeti élet iránt érdeklődő kutatók és krónikások részére feljegyzésre érdemes.

GAZDAG HARMÓNIAVILÁG

Aki nem ismeri a grafika formanyelvét, s nem tudja, mi mindenfélélt ki lehet fejezni rajzzal, metszettel, marattal, aquatintával, az értetlenül áll meg a jugoszláviai grafika 1973 januári kiállítása előtt. A kiállítás rangos helyet kapott a budapesti Szépművészeti Múzeum márványtermében. 100 ragyogó mű bizonyítja ennek az országnak alkotó vágyát, művészeinek gazdag képzeletvilágát, merész ötletességét, hagyománytisztelőt és újító kedvét.

A művek korántsem tartoznak egyetlen irányzathoz. Vannak itt az expresszionizmusra emlékeztető alkotások, nonfiguratívak és figurálisak, népi és bizánci ihletésűek; leginkább a gondolkodó és érző ember szellemi világát kifejezők, reális stílusúak is, szimbolikusak is. Micsoda gazdag szín-, vonal- és harmóniavilág! Vannak azonnal érthetők is, a töprengést kínálóak is. A látogató szeméhez, de a szívéhez szólnak is.

S ezek vagy az ezekhez hasonló művek hány országot bejártak már! Jugoszlávia grafikája főleg a II. világháborútól fejlődött. A kiállítást rendező Zoran Kržišnik, a Ljubljanai Modern Galéria igazgatója szerint a fasisztáktól »megszállt területen a jugoszláviai kultúrának hallgatásba kellett zárkóznia, és... csak az ellenállási költészet és a grafikai művek alkotása« virágozhatott. A felszabadulás után »ez az új művészi kifejezési mód egyszerre igen kedvelt lett.« Ma már joggal mondhatjuk: ez a grafika Európa- és világszintű. Ha csak végignézek a városokon, ahol a jugoszlávok kiállítottak! Bologna, Krakkó, Párizs, Zürich, Velence, Rimini, San Marino, Bradford, Klagenfurt, Bécs, Catania, Lugano, Alexandria, Toronto, Cleveland, New Delhi, Sao Paulo, Tokio stb. S hány első díj, kitüntető oklevél a biennalékon, a különböző jellegű és célú hazai és külföldi kiállításokon! Olyan művészeti ág érkezett Budapestre, amely kaput tárt és tár a széles nagyvilág felé.

Kezdem a főhelyet kapott négy kiállítóval. Riko Debenjak idős mester (szül. 1908), de a fiatalos lázadás alkotója. *Mágikus dimenziók* címet viselik képei. Valóban, a tágas, fekete alapon kevés és kicsiny figurát tükröztető művek — mágikusak. Mintha az éj sötétjéből emelkednének ki a színek, az egyiken pl. elhajló piros-fehér-sárga lángok. Honnan? Talán az úrből a »teremtés« pillanatában. Talán a középkor fekete mágiájából. Talán korunk tudatalatti, mélyfélelmű, robbanásosfojtott föld alatti kamráiból. Szigorú geometria és életet ébresztő-követelő tenyészet. Nem csodálom, hogy több mint 40 magánkiállítást érhetett meg a mester, nem számítva a számos első díjat, amelyet a Földközi-tenger partjairól az Atlanti- és Csendes-óceán partjáig ítéltek oda neki megérdemelten.

Božidar Jakacnak, a még idősebb mesternek, már 50-nél is több magánkiállítása volt. Kedvelt témája a *Danse macabre*. Témájához híven — a mozgás művésze. Akár madárijesztőt rajzol, akár megperzselt körtefát, öreg fűzfát vagy ciprusfát: minden él, tárulkozik, ha esetén, vénecskén is, — mégis bizakodva az időben. Vagy tán önmagát is ábrázolná allegorikus képein, fa- és madáralakban?

Janez Bernik fiatal grafikus (szül. 1933) színes szitanyomatai az ellentétben alapulnak. A *Rinocérosz* valóban a félelmetes vadat ábrázolja, de előtte-mögötte a vad enyhítő, barnás árnyéka. Az *Offside (Les)* talán csak ürügy arra, hogy elmondjon valamit a társadalom vagy történelem iszonyú, véres küzdelmeiből. Az előtérben egy véres ingű játékos, 11-es számmal, de a háttérben szikla-behemótként üli meg a vészterhes csendet egy monstrum. Van-e megváltás és szabadulás? A játékos (vagy forradalmár?) elszánt, ifjú, acél alakja azt sugallja: van!

Adriana Maraz neméhez híven a szelídebb, háziasabb témákat kedveli. *Vitrin, Az elfogott lepke, Hétköznapi* — olvassuk művei alatt. *Fragile* — egy lánynál ugyanaz a szerelemes pár háromféle mosollyal. Mennyire »törékeny« a szerelem! Legmegindítóbb mégis az *És szerette a szót* (a prospektus szerint), itt a cím: *És szerette Rezedát* (1968). Miféle rejtély húzódhat meg a mű mögött! Nyitott szekrény, rajta Mona Lisa árnyképei, s alul maga a Gioconda-fénykép. Fájdalmas, önleplezően igaz, tiszta, szép mű ez is.

Vasko Lipovac (szül. 1931) még szinte a pályája elején áll, s máris meghökkentő művekkel jelentkezik. Linómetszetei gyermekded világot, elvont varázslatot villogtatnak rikító színekben. Figurái (*Zöld ablak, Tengerész, Ember és madár, Nárcisz*) a nosztalgias ember gyermekábrándjait árulják el. Bezzeg más tájon jár a férfikort már megjárt France Mihelič! Micsoda komor világlátás! Csonka emberek, groteszk táj, félelmetes csontvázak. Ki lehet ugyan venni, hogy a tovatűnt nyárban a tépett Nő — még nő, a dúlt Fészek — még fészek, a 3. párka is emberformájú szörny, de csak kaján félkoponyával ijeszt és harap a pusztulásba. Ezzel a látszólag pesszimista ábrázolással akar talán a mű hatni és gondolkodásra készíteni.

A ljuubljanai Bogdan Borčič nem győz kagylót ábrázolni: kicsit, nagyot, márványlapon, drótháló mögött, emberi és csiga alakút. A létezés egy kis darabja, de ő is az emberre utal. *Berber Mersad* viszont nyíltan vállalja a szélesebb mezőt, sőt a bizánci, nyugati és népi-bogumil hatásokat is.

Nem vagyok szakember ezen a téren, nem érthettem meg én sem minden utalást, szimbolikát. De a kiállítók talán nem is kívánják ezt az efféle embertől. Azt kívánják, hogy szellemileg gazdagabban hagyjuk el a tárlatot, mint odaérteztünk. Nálam ezt elérték.

OLVASÓNAPLÓ

LEGENDÁK NÉLKÜL

GODÓ AGNES: *Magyarok a jugoszláv népfelszabadító háborúban.*
Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1972.

A közelmúlt története és különösen a magyar—jugoszláv kapcsolatok iránt érdeklődő igényesebb olvasó Godó Ágnes könyvében összegyűjtve, többé-kevésbé rendszerezetten, tetemes mennyiségű ismeretanyagot, továbbgondolásra serkentő tényeket és összefüggéseket kap, amiért eddig újságok, folyóiratok, könyvek, alkalmi kiadványok sokaságát kellett átböngésznie. Mert — habár a szerző többnyire levéltári forrásokra hivatkozik — a vonatkozó tények túlnyomó része — Magyarországon vagy Jugoszláviában — már találkozott a nyomdafestékekkel. Ez nem hiba. Sőt! Javára vált volna a könyvnek, ha a szerző még több megjelent vagy hozzáférhető okiratot, tárgyára vonatkozó adatot vett volna figyelembe. Főleg a vajdasági publikációkra gondolunk. Azért gondolunk elsősorban ezekre, mert a tanulmányban néhány olyan bácskai vonatkozású általánosítás, kevésbé jelentős, vagy téves adat, példázat is található, amely a vajdasági olvasók szemében ronthatja e gondos és sok vonatkozásban figyelmet érdemlő munka hitelét. Kár lenne, ha így történe. Godó Ágnes könyve megérdemli az olvasó figyelmét és türelmét. Kérjük, ne hagyják abba az első fejezet után az olvasást!

Küldjük vissza gondolatainkat 1944 januárjába. Túl vagyunk a második világháború döntő ütközetén, túl vagyunk a teheráni konferencián, az olaszországi eseményeken, kezdődik a nagy csata Leningrád felszabadításáért, a keleti arcvonal közeledik Románia határaihoz, a magyar kormány az előző év szeptemberében titkos tárgyalásokat próbált kezdeményezni a nyugati hatalmakkal, sikertelenül, nemsokára jön a német megszállás és még rettenetes napok várnak az országra, de különösen Budapest népére. Túl vagyunk az AVNOJ második ülésén is, Jugoszlávia egész területére kiterjed a népfelszabadító mozgalom, Vajdaságban felizzik a harc és — mint Jovan Veselinov írja a Naša borba 1944 januári számában — az elmúlt évben megalakult a bácskai-baranyai partizánosztag, kibontotta a harc zászlóját Vajdaságnak azon a vidékén is, rövid idő alatt több sikeres vállalkozása volt, megnyerte Bácska és Baranya népének rokonszenvét, új harcosokkal töltötte fel sorait. 1943 utolsó napjaiban a Jugoszláv Kommunista Párt vajdasági tartományi bizottsága a szerémségi Surdukbán ülést tartott, s ezen fontos döntések születtek a harc kiterjesztésének lehetőségeivel kapcsolatban. Az események sodrása Vajdaságban felgyorsult, s amikor Nikola Petrovićot, a körzeti pártbizottság titkárát Bácskából Vis szigetére szólították miniszternek, a tartományi pártbizottság úgy döntött, hogy a bácskai mozgalom élére biztosságot (povereništvo) állít.

Meg kell emlékezni a bácskai népfelzabardító mozgalom fejlődésének néhány jelentős mozzanatáról, hogy jobban megértsük Godó Ágnes, hiszen már könyvének címe is félreértésre adhat alkalmat. *Magyarok a jugoszláv népfelzabardító háborúban*. Elsősorban a magyarországi állampolgárokról van itt szó és nem magyarokról általában. Egyrészt a hercegszántói, katymári, garai horvátok (lásd a KNOJ-ra vonatkozó részt) attól még nem magyarok, hogy Magyarországon élnek. Másrészt a könyvnek a vajdasági (jugoszláviai) magyarokra vonatkozó megállapításai hiányos tájékozottságról tanúskodnak. Ezért csak röviden: a háború előtt a magyarság nagyobb arányban vett részt a munkásmozgalomban, mint amennyiben a lakosság nemzetiségi összetételében részesedett, és a kommunistákat Horthy szölamai sem szédítették meg, a JKP felhívását a felkelésre Bácskában is úgy fogadták, mint az ország más vidékein, de itt a megtorlás nagy vérvesztéseget okozott: a VI. tartományi értekezleten választott vezetőség négy magyar nemzetiségű tagja közül egy sem élte túl a megszállás első esztendejét!

A Sajkás vidéki partizánosztagnak ellen 1942 januárjában irtóhadjárat indult. Ezt követték az újvidéki, zsabalyai, csúrgói vérengzések. 1942 áprilisában a turiai tanácskozáson a párt tartományi bizottsága elemezte a bácskai helyzetet és megállapította a megszállás első évében elkövetett hibákat, amelyek megkönnyítették az ellenség munkáját. És bár különösen Sveztozar Marković kivégzése után egy ideig megszakadt a kapcsolat a bácskai mozgalom és a tartományi pártvezetőség között, a régebbi hibák többé nem ismétlődtek meg. 1943 nyarán a tartományi bizottság új levélet intézett Bácska és Baranya kommunistáihoz, s ennek alapján az új bácskai-baranyai területi pártbizottság elkészítette a harci tevékenység kibontakoztatásának ütemtervét. Hamarosan újjászerveződtek a járási bizottságok, de a mozgalom élénkülésére a megszállók újabb kegyetlenkedésekkel válaszoltak. De a bácskai pokolban a negyvenegyes események többé nem ismétlődtek meg: ha a kémelhárítónak itt-ott sikerült betörnie a szervezetekbe, a harcosok visszalöttek. Palánkán Živko Popović, Fejős Klára, Miloš Vidović az utolsó kézigránátig küzdött a túlerő ellen és tűzharcban esett el Isa Sekicki, a JKP kulai járási bizottságának titkára...

Itt kapcsolódunk Godó Ágnes szövegének legizgalmasabb fejezetéhez. Isa Sekicki családtagjai után irtóhadjárat indult. A párttitkár húga, Katica Sekicki a körülzárt tanyáról Verbászra menekült és egy illegális rejtekhelyen, Hengl német nemzetiségű iparos (a Magyar Tanácsköztársaság vöröskatonája volt) házában húzódott meg. A szabómester fia, Hengl Lajos Budapesten dolgozott, ahol összeköttetésbe került a szabószakszervezetben csoportosuló fiatal baloldaliakkal, köztük a magyar illegális párt néhány tagjával. 1943 végén apja házában találkozott Katica Sekickivel, aki így került Budapestre, rokonához gyógykezelésre. Általa épültek ki a kapcsolatok a magyar ellenállási mozgalom és a párt bácskai-baranyai területi bizottsága között. E kapcsolatok révén indult a magyar antifasiszta fiatalok egy csoportja — Fehér Sándor, Hegedűs Pál, Vári József, Czigler Klára, Pál Klára, Tipold Katalin, Klein Ilona, majd Berán Iván, Vas Gitta és Vas Jolán — délre, Verbász, onnan pedig a Fruška Gora felé 1944. január 30-án.

Sajnálhatjuk, hogy még nem készült dokumentumfilm erről a nagyszerű internacionalista vállalkozásról: zord télidőben hatalmas batyukkal egy csoport fiatal száll vonatra a Keleti pályaudvaron, a szerelvény mellett a sűrű tömegben sok az egyenruha, és a cipekedő fiatalok a partizánéletre gondolnak, figyelmeztetik is őket a dél felé száguldó vonaton a partizánveszélyre. Azután Verbász, ahol Nikola Petrović fogadta őket, indulás tovább a Duna felé, éjszaka, rejtekhelyről rejtekhelyre végig a partizánok titkos ösvényein ezernyi veszély közepette, és a batyuk egyre nehezebbek. A csoport napok múlva Palánkánál éri el a Dunát. (Az átkelésekről részletesebben a Sóti Pál néphős életútjáról készült, a 7 Napban közölt doku-

mentumriportban olvashattuk.) Reggelre, 1944. február 8-án, a szerémségi Susekon vannak a fiatalok. Godó Ágnes könyve szinte lépésről lépésre követi útjukat: a Papuk környékén tevékenykedő Petőfi-zászlóaljhoz akarnak jutni, de Grgorevciben megrekednek; a fél falu úszkós romokban hever. Azután Sremska Rača felé indulnak, a vajdasági főparancsnokság törzséhez, majd erőltetett menetben a zágráb—belgrádi vasútvonalon át Divoš felé, átesnek az első tűzkeresztségen, de folytatják útjukat a 16. vajdasági hadosztály kötelékében Kelet-Boszniába.

A partizánháború nehéz útját, ütközeteit járják végig. Hónapok múltak: március, április, május, június. A budapesti csoport csak július végén indul a Petőfi-zászlóalj harcálláspontjára, ahol Kis Ferenc parancsnok köszönti őket. A könyv legérdekesebb fejezete a fasiszmus elleni internacionalista összefogás szép példáját adja. A harmadik rész a bori munkaszolgálatosok kálváriájával foglalkozik, amelynek dőbbeneteit Rodnóti Miklós razglednicái idézik. Míg az előző fejezetben Szerémség, Kelet-Bosznia, Szlavónia háborús eseményei elevenednek fel, itt képet kapunk Kelet-Szerbia helyzetéről a háború befejező szakaszában, amely végül a belgrádi hadművelettel ér véget 1944. október 20-án. Külön fejezet foglalkozik a vajdasági alakulatok magyarországi katonáival, a Petőfi-brigád történetével és Muravidékkel, ahol jóval tovább tartott a fasiszta megszállás, mint Vajdaságban. Végül a könyv zárószavában megállapítja: »A magyar és a jugoszláv kapcsolatok éppen ezért nemcsak *antifasiszta*, hanem *forradalmi, osztályharcos jellegűek* is voltak a második világháború idején. Ez a jelleg kitűnik a kölcsönös szolidaritás legegyszerűbb megnyilvánulásaiban éppúgy, mint a közös németellenes politikai akciókban, az internáló táborokban, a börtönökben szervezett ellenállás különböző formáiban, vagy a fegyveres harcban.«

Miben rejlenek Godó Ágnes könyvének fő értékei? Az ember az utolsó fejezet után először csodálkozik: mennyi tény, amire büszkéek lehetnénk, de nem vagyunk, mert nem ismerjük őket eléggé, nem váltak tudatunk részévé. A jugoszláv forradalom osztály- és internacionalista jellegéről felesleges külön beszélni: ez emelte fel és az elhullott vér kötőanyagával építette bele a való életbe a testvériség-egység eszményét, amit a legnagyobb vívmányok között emlegetünk. A népfelszabadító háborúról a filmek tömege készült (köztük csapnivalók is), és nem akadt alkotó, aki vállalkozott volna a harc legemberibb vonásának művészi megjelenítésére. Jugoszláviában túlságosan jelszavasan, többé-kevésbé rövidtávú pragmatikus célok okából emlegetjük a népfelszabadító háború internacionalista jellegét, utat engedve ezzel a nacionalista szemléletek lassú beszívárgásának, alattomos rombolásának az ideológia területein, amire a közelmúlt politikai eseményei nem kevés példát szolgáltatnak.

A magyarországi vonatkozásban sem váltak ezek a tények az élő köztudat alkotóelemévé. Ezt azért is meg kell mondani, mert a történelem tárgyköréből oly nagy mennyiségű népszerűsítő irodalom kevés országban jelenik meg, mint Magyarországon mostanában. Természetesen a jugoszláv—magyar kapcsolatok háttérbe szorulásának sajtóságos történelmi okai vannak: kibőjtölni a tájékoztatóirodás időszakot, majd ötven után az újraszámolás éveit, türelmesen kívánni, hogy az erőszakos propaganda hazugságait széthordja a szél, és csak azután készülhetnek el például a *Hideg napok* képsorai. Viszont az eddigi tudatosító munkálkodás (bátorságot fitogtatva, vagy a közérdeklődés miatt?) többnyire a történelem fekete lapjaira összpontosult, és elsikkadtak, vagy az olvasmányossággal kevésbé megáldott, ennélfogva szűkebb közönségre számítható tudományos tényfeltáró vagy összegező irodalom keretében rekedtek a sokkal nagyobb népszerűsítést érdemlő jó példák. Ebben a vonatkozásban könyvünk hézagpótló és kezdete lehet valaminek...

Godó Ágnes azonban nem nagyközönségre számító olvasmányt, hanem tudományos tényfeltáró, illetve összegező könyvet írt. Ezért elhagyhatta

volna művének első fejezetét, amelyben ilyesmi olvasható: »... a vajdasági és a szlovén-vidéki magyarok meghiúsították a házakon, a középületeken lobogó nemzetiszín zászlókat. Könnyeztek a himnusz hallatán, és az *egyenjogúság hiú érzése melengette szívüket* a magyar nyelv hivatalossá tételekor.« (Aláhúzás tölem. P. K.) És mindezt azért tették, azért engedték át magukat az egyenjogúság hiú (!) érzésének, mert nem tudták, ki az a Horváth Miklós, mi az a fehérterror, még ilyesmi. Mintha a szerző nem tudná, hogy a megszállók már a bevonuláskor, hűsvétkor a csetnik-háború ürügyén véres lövöldözéseket rendeztek Bácskában, ami az itteni magyarok óriási többségének egyáltalán nem tetszett. Részben azért, mert magyarokat is agyonlőttek, részben pedig azért, mert feltették magukban a kérdést: ki felel ezért? Nem melengette a szívüket az egyenjogúság hiú érzése akkor sem, amikor a falvakba megérkeztek az »ejtőernyős« hatóságok — csendőrtől a jegyzőig — és még gorombábban folytatták, amit a régi hatóság abbahagyott.

Külön hiányoljuk az osztályszempontok mellőzését. Azt, hogy a vajdasági magyarok között voltak nincstelen agrárproletárok, ipari munkások, kiskereskedők, kisiparosok, hivatalvárományosok, nagybirtokosok, gyárosok és ezek valahogy mind mást vártak a fejleményektől, ennél fogva másképpen is viselkedtek. Jócskán találhatók történelmi dokumentumok a bácskai levéltárakban arról, hogy már a véres hűsvét napján — hogyan akartak segíteni és hogyan segítettek magyar nemzetiségű polgárok bajba jutott szerb, horvát vagy más nemzetiségű társaikon. Itt különböző nemzetiségű emberek élnek együtt, gyakoriak a vegyes házasságok és ha más nem, már ez is elgondolkoztathatta és visszatarthatta volna a szerzőt az általánosítástól.

A bácskai helyzet hiányos ismerete taszítja az első fejezetben egyik tévedésből a másikba. Íme: »A Jugoszláviában élő magyarok közül természetesen elsőként azok a forradalmárok kapcsolódtak be a küzdelembe (értsd: népfelzabardító mozgalomba), akik már harci tapasztalatokat szereztek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, az orosz polgárháború vagy a magyar Tanácsköztársaság különböző arcvonalain.« Ha így lett volna! De sajnos az a helyzet, hogy a régi forradalmak harcosai 1941-ben jócskán túl voltak negyvenedik életévükön, ezért aktív részvételük inkább kivételnek tekinthető. A párt turiai tanácskozása 1942-ben éppen a *tapasztalatok hiányában* látta a veszteségek okait. Hosszú a veszteséglista: Kis Ernő, a párt nyugat-bácskai körzeti bizottságának titkára, Szervó Mihály és Samu Mihály, a tartományi bizottság tagjai, Mayer Ottmár az észak-bácskai partizánosztatok parancsnoka, Bakos Kálmán, Halász József, Nagy István, Simokovich Rókus, Fogarasi Árpád, Lukács István, Szécsényi János, Fogarasi György, Kárász Pál, Varga Gyula, Mikés György, Molnár Péter, Müller István, Molnár Gyula, a sajkási osztag politikai biztosa, dr. Gere István, dr. Singer Adolf... Közülük koránál fogva csak dr. Singer Adolf vehetett volna részt a forradalmakban. A többiek fiatalabbak voltak.

Fiatalok voltak és a Jugoszláv Kommunista Párt neveltjei. És a Jugoszláv Kommunista Párt tagjaiként estek el. Tehát nem valami maszekforradalmárok voltak a Bácskában, hanem illegális forradalmi szervezet működött itt, amelynek magyar nemzetiségű tagjai sem ismerték el az ország megszállását, és ez az élcsapat nem máshol képződött, hanem Vajdaság munkáosztaiból, a vajdasági munkásmozgalomból nőtt ki és ennek a munkásmozgalomnak széles tömegbázisa volt, erős sajtója — Szervezett Munkás, Híd, Népszava, hogy csak a jelentősebbeket említsük.

A sok pontatlanság közül csak azokra térünk ki, amelyek mögött téves értékítéletet sejtünk. Ezek alighanem azzal magyarázhatók, hogy a szerző kevés gondot fordított a konkrét társadalmi, politikai és nemzeti viszonyok alakulásának tanulmányozására. Kár az ilyen könnyelmű általánosításokért. Egy jó könyv hitelét rongják.

PETKOVICS KÁLMÁN

AMI EGY ÉRTEKES KÖNYVBŐL KIMARADT

Narodnooslobodilačka borba i revolucija u literarnom stvaralaštvu.

Szerkesztette: Čedomir Đorđević.

Harcos Szövetség Szerbiai Bizottsága, Belgrád, 1972.

A közelmúltban jelent meg a Harcos Szövetség Szerbiai Bizottságának *A népfelszabadító harc és forradalom az irodalmi alkotásokban* című, kétszáz oldalas könyve. Az izléses kiadványt a belgrádi Kultúra nyomta és Čedomir Đorđević szerkesztette. Az előszóból kitűnik, hogy a Harcos Szövetség Szerbiai Bizottsága és a Szerb Íróegyesület által 1971. október 1-én és 2-án Titovo Užicén szervezett tanácskozás anyagát gyűjtötték egybe és jelentették meg.

A népfelkelés kezdetének harmincadik évfordulója alkalmából megtartott megbeszélésen írók, kritikusok, történészek, könyvtárosok, levéltárosok, a napilapok és a folyóiratok, a rádió- és televízióállomások szerkesztői, könyvkiadó vállalatok, múzeumok dolgozói, zeneszerzők, képzőművészek, színészek, filmrendezők, szellemi munkások és közéleti személyiségek vettek részt. Megjelentek a szlovéniai, bosznia-hercegovinai és a Crna Gora-i íróegyesületek, továbbá a Harcos Szövetség vajdasági és kosovói szervezetének vezetőségi tagjai is. Tehát igen jelentős személyiségek mérték fel, hogyan örököltük meg a szerb írók népi forradalmunk eseményeit.

A tanácskozáson négy köszöntő, ugyanannyi beszámoló, tíz közlemény hangzott el, a vitában pedig nyolcan szólaltak fel. Miliję Radovanović, a Harcos Szövetség Szerbiai Bizottságának elnöke, Balse Govedarica, a Szocialista Szövetség Titovo Užice-i községi választmányának elnöke, Ivan Potrč, a Szlovén Íróegyesület elnöke és Camil Sijarić, a Bosznia-hercegovinai Íróegyesület elnöke köszöntőjében, Miloš I. Bandić kritikus pedig irodalmunk három évtizedes alakulásáról mondott bevezetőjében általános fejlődésünket ismertette.

A könyvben időszakai áttekintés található. Előbb a szerb irodalom 1945—1950-ben, majd 1950—1955-ben és 1955—1965-ben született alkotásainak tartalmi és esztétikai értékeléséről, végül az 1965-től 1971-ig terjedő időszakban végbement folyamatokról olvashatunk. Lehetetlen néhány mondatban ezt a nagy időszakot átfogó tanulmányt érzékeltetni. Tömör, lényegre törekvő összefoglaló; alapul szolgálhat további ilyen jellegű értékelésekhez. A felhasznált irodalom is rámutat a gazdag eredményekre. A hiányosságokról, az egyes időszakok nehézségeiről már lézagosabb a kép.

Miloš I. Bandić, Enver Đerđeku és Slobodan Marković beszámolói mellett minket vajdaságiakat elsősorban Zivan Milisavac *A népfelszabadító harc és a forradalom a vajdasági szerb írók műveiben* címen tartott előadása érdekel. A szerző visszatekint az első világháború előtti időszakra, majd a két háború közötti években kialakult helyzetről ad rövid áttekintést és megállapítja: a Belgrád vonzóerejében élő, vajdasági születésű szerb írók legtöbbje a főváros felé orientálódik. Miután felsorolja közülük a jelesebbeket, rámutat arra, hogy a népfelszabadító háború kezdetén több haladó szellemű vajdasági szerb író vesztette életét. 1941 őszén a megszállók megölték Milivoje Ciplićet, Vladimir Kolarovot és Viktor Rozencvajgot. 1942-ben életüket veszítették Branko Bajić, Dejan Brankov és mások. Újvidéken 1945-ben megjelent egy emlékkönyv a háborúban elesett, eltűnt, kivégzett írókról. A legismertebb szerb író, »aki egyik kezében puskával, a másikban tollal harcolt«, Jovan Popović volt. Zarko Vasiljević, Boško Petrović, Đuro Lavida, Slobodan Berberski, Pavle Popović műveivel foglalkozik Zivan Milisavac, akinek a munkái ugyancsak ide sorolhatók. Erih Koš és Oskar Davičo Vajdaságra vonatkozó írásait is megemlíti. Beszá-

molója harmadik részében közli, hogy csak a vajdasági szerb írókról adott tájékoztatót, mert nem érzi magát hivatottnak arra, hogy a magyar, a román, a szlovák és a ruszin írók ilyen irányú munkásságáról szóljon.

Braniko Čopić, Đorđe Radišić, Oskar Davičo, Antonije Isaković, dr. Branko Đukić, Petar S. Pešut, Dragi Milenković, Vukašin Stanisavljević, Borislav Đurović és Stojan Kostić irt még a könyvbe értékes ismertetőt.

Értékes könyvet adtak az olvasók kezébe. Éppen ezért — figyelembe véve Zivan Milisavac bejelentését — meg kell mondanunk, hogy Vajdaság nemzetiségei hiányérzettel, érthetetlenül forgatják, lapozzák a kötetet, amelyből kimaradtak, de ugyanakkor helyénvalónak tartják, hogy a kosovói albán írók munkásságáról beszámoló jelent meg benne.

Felvetődik a kérdés: miért maradtak ki belőle azok a vajdasági nemzetiségi írók, alkotók, akik a népfelzabardító háborúban veszítették életüket, vagy akik munkásmozgalmunkkal, népi forradalmunkkal foglalkoznak regényekben, elbeszéléseikben, verseikben, krónikaikban, életrajzaikban, színműveikben?

Hasznos volna, ha tartományunkban a szerbiaihoz hasonló tanácskozást szerveznének a Harcos Szövetség és az íróegyesület kezdeményezésére. Öngazolás, összegezés, számontartás lenne ez. Tartozunk ezzel az elesetteknek s azoknak, akik életüket a munkásmozgalomnak, népi forradalmunknak szentelték. A magyar írók között is voltak ilyenek. Gondoljunk csak Cseh Károlyra és Ósz Szabó Jánosra, vagy lapozzuk fel a Híd 1945-ben megjelent számait: látni fogjuk, hány írórt vártunk haza a háborúból. Bori Imre irodalomtörténete, Majtényi Mihály, Herceg János és Lőrinc Péter néhány könyve is értékes adatokat tartalmaz. Bogdánfi Sándor, Csépe Imre, Debreczeni József, Fehér Ferenc, Gál László, Gajdos Tibor, Laták István, Lukács Gyula, Petkovics Kálmán, Sinkó Ervin, Szimin Bosán Magda, Thurzó Lajos és még jó néhány név megemlíthető, amikor a jugoszláviai magyar írók ilyen vonatkozású alkotásairól van szó. Úgyisint nem egy az itt élő nemzetiségek írói közül is. A vajdasági nemzetiségi könyvkiadók is érdekelték egy ilyen összefoglaló elkészítésében, amelyből természetesen az itteni szerbhórvát írók sem maradhatnak ki, függetlenül attól, hogy a belgrádi kiadványban helyet kaptak.

Az értékes könyv szép borítólapját és kötéstervét Boško Rasimović készítette.

URBÁN JÁNOS

MESE ÉS VALÓSÁG

FEHÉR FERENC: A kőkecske titka.

Forum, Újvidék, 1972.

Kincskeresésre, a lobbanó lángú kőkecske, a török időkben elrejtett vaspántos láda felkutatására invitálja első ifjúsági regényének olvasóit Fehér Ferenc — de furcsa módon, vagy szerintem nagyon is érthetően: az érdes tapintású, törött szarvú, üregében picit kulcsot rejtgető kőkecskéről a regény végéig sem tudunk meg többet, mint az elején. Pedig a mese fonalát többször is fel-felveszi Fehér, annál tovább gombolyítani azonban, ameddig kis hőse, Bice, első lázalmában eljutott, nemigen tudja, legfeljebb variálni a Ferenc bácsitól hallott, és a gyermeki képzeletet olyannyira megragadó, kiszínező történetet. Ebben tehát, a rendkívül eleven életrajzi részletek felsorakoztatása ellenére is, cserbenhagyja olvasóit — és önmagát is. S hogy a mesekeret csak körítés, szerzői avagy kompozíciós elgondolás, az

a harmadik fejezettől — résztől — kezdve teljesen nyilvánvaló. A mese és a valóság kettőssége, egybecsúszása innen számítva majdhogyan nem megszűnik, hogy a továbbiakban egyre inkább az igazi, átélt, eljátszott, végigizguló, végigszenvedett, hétköznapi örömmel és titkokkal teli gyermekkor kerüljön előtérbe; az egyéni és kollektív élmény ihlető erejével együtt. Tulajdonképpen itt indul a regény (vagy pontosabban: a regényes életképek sorozata), Bice és Csifer beszélgetésétől és esküfogadalmától, ami viszont, mint várható is: a »kalandokat«, illetve a gyermekkori emlékeket szikráztatja fel. Vagyis a mese-mezsgyén átbukfencszik a valóság, és bár az indítás látszatra, első benyomásra, szebb, költőibb, csillogóbb színeket villant meg, a folytatás — legalábbis gyermeki szemmel — többet mondó. Mégpedig olyan értelemben, hogy Fehér egyszerűen nem a mesét és »bódu-
latát« írja tovább, hanem rejtett és nyílt utalásokkal bölcsőhelyét járja körül, gyermekkori emlékeit fűzi fel — költői keresettség és modorosság nélkül is — gyöngyszemekké. A regényes életképek közül különösképp az első szerelem emlékét föllebbentő hatodik, a Csifer apjának (Kispéter Pál) mulatását bemutató nyolcadik, a háború borzalmát gyermekszemmel látató tizenegyedik és a szegénység nyomasztó átkát ábrázoló tizenhatodik rész jó. Valamennyi eddig említett — lírai, megrázó, megdöbbentő, torokszorító — epizódnál azonban a tizenkilencedik rész a legerőteljesebb. A bajba jutott Bizi és Csifer esetének leírása balladai sűrítése mindannak, amit a kőkecske ürügyén az 1940-es évek elejéről és a háború borzalmairól mond el az író. Ez a rész egyúttal azt igazolja, hogy ha a kis hősök nem is lelték meg — Fehér megtalálta a maga kőkecskéjét, s ha újabb regényt ír, akkor elsősorban azt és olyan módon kell kiírnia magából, ahogy az a szóban forgó epizódban is olvasható. Meg a huszonegyedik részben, ahol a cserkészfiúk esztelen versengésében minden idők nevelési driljének maró szatíráját rajzolja meg!

És hogy visszakanyarodjunk recenzióm elejére — »furcsa«, de igaz: első ifjúsági regényének írása közben az eddig főképp költőként ismert és becsült Fehérnek *nem a mese, hanem a valóság* adott szárnyat. Az a szegények és elesettek világát ábrázoló írásmód, amelyet legsikerültebb verseiben tán mindenkinél jobban ő tisztelt eddig is.

— 0 —

...Jung Károlynak, a Magyar Szó január 6-i recenziójának központi kivételével szemben, véleményem szerint, Fehér mint költő nem a prózával, nem az epikával küszködött, hanem épp ellenkezőleg, *költőváltával*, lírai alkatával, vagy még pontosabban: a mindenáron való »szépen« írás ördögével, félreértett »kötelezettségével«. Amikor fegyelmezett tudott lenni, amikor a »költői« kísértésnek, a nyelvi »görögtűznek« ellenállt — s ez többnyire sikerült neki —, akkor mindannyiszor maradandó, hitteles sorokkal, epizódokkal ajándékozta meg olvasóit. De ha a fentebb említett küzdelemben alulmarad, akkor a tetszetőség kedvéért olyan (költői) dagályosságokat is leír, hogy »Egy pillanatra meg kellett lapulnia egy ibolyaszínű csillag mögött, mivel lópaták érces csilingelését (a kiemelés tölem) hallotta biborbarlang mélyéről«, amit egymást kizáró hangutánzó igei ellentét-párral így folytat: »Dárdás lovasok robbantak el mellette«. (a k.t.) Ez bizony így együtt sehogyan sem megy, mint ahogy a szitakötő sem »kelepel«-het a Krivaja vize fölött (legfeljebb a gólya, a malom stb.), a pacsirta sem »csattog« a harmatos búzatábla fölött, és a veréb is inkább csiripel, mintsem hogy »elcsirrenti magát« stb.

...De Fehérnek mint prózát író költőnek néhány nagyszerű szóleleménye is van. Ilyen a »piürög«, »piürögés« (a tücsök utánzásakor), a »kakas karmantyúja«, vagy a regényben szereplő hősöknek a neve. És míg az író mindenáron »izes« prózára való törekvése nem egy helyen megmosolyogtató a regényben, akárcsak az is, hogy Bice, az »oikos fiú«, az »Óriás fia« szerepében magát Fehért kell sejtetni, addig a könyv lapjain megcsillanó humor valóban szívderítő és az élmény erejével hat. Ahogy a regény legtöbb részlete is...

SZÜCS IMRE

ROKONSZENZES NEBULÓTÖRTÉNETEK

URBÁN JÁNOS: *Ajándék.*

Forum, Újvidék, 1972.

Vannak könyvek, amelyek oktatni akarnak. Még rosszul is, és még rosszra is. Mint az emberek. És vannak olyan könyvek, amelyek csak beszélnek. Sokszor látszólag cél és célzatosság nélkül. Talán inkább mesélnék. Utánozzák az életet. Amennyiben ráfogható az életre, hogy önmagát elmondó, elmesélő, örök és megszakíthatatlan történés, véget nem érő folyamata egy tragikomikus kalandnak, amely — tekintet nélkül egy korra, egy kor komolykodó (álkomoly) szellemére — azt igyekszik bizonyítani, történelmileg argumentálni is, hogy az ember, a »felőtt«, az emberiség még mindig a gyermekkorát éli. Az emberiség még mindig, még ma is játszik, nem gondolkodik, nem medítél, nem fontol meg, nem mérlegel, nem következtet és nem dönt, nem ítélkezik felnőtthöz méltóan. Játsszik, mint a gyermek. Játssza az ő kegyetlen, irgalmatlan, halálos játékait...

Ezzel szemben az élet igazi, hamisítatlan gyermekei gondolkoznak, aggódnak, törődnek és számot adnak lelkiismeretességükről, ragaszkodásukról, szeretetükről — és nemcsak a mesékben —, mintegy kiegészítve, megszépítve a mesét, amelyet az élet önmagáról mond el.

Urbán János *Ajándék* című kis könyve mesél, nem magyaráz, nem példázat és nem »okoskodik« se jól, se rosszul. Az élet elmondja magát vele, a mindenkori gyermekkorát, egy inséges változatban, egy különös, álmos és vizenyős talajba préselve, olyan egyszerűen, mint ahogyan magától értetődően, természetesnek, de mégis misztikusan nyugtalanítóan hatnak a régi cserépedényekbe égetett jelmondatok, históriás szövegtörédek vagy éppenséggel a mindennapi élet jelenetei, jelképei, álmokképei.

A mese fészke, forrása, amelyben szinte rejtve zsong a lét, küszködnek, tengődnek kis emberi sorsok: egy szem gyümölcs, egy hal, egy karéj kenyér öröme épülő reménység, az a Tiszatáj, amelynek legendáiban fogtatott a szegény kicsi Péterek, Ferkók, Gyurkak és mások szegénysége, jövésük és okossága és egynehány szegényfi tragikus heroizmusa, akik azért jöttek föl a múlt ragacos agyagrégióiból, hogy szétkeressék az ősi lidércet, s hogy a rejtélyes Tiszában megkereszteljék az új élet reménységét, a jövő ajándékát, a »mj kicsi világunk ajándékát«...

Noha a hiedelem szerint a »vizek« mellől jöttek emberek erős lelkűek, kemény szavúak és bátrak, az *Ajándék* hozójára nem illik teljességgel ez a megállapítás, vagy legalább is nem úgy, mint elbeszélőre.

Az *Ajándék* néhány darabjának értékét sajnálatosan csökkenti a szerző töprengése és bizonytalan révedezése, bátortalansága, amellyel érinti, formálja és egészzé komponálja a meséjét. Magyarán mondva szinte nem mer teljes tudatával és egész valójával játszani a nyelv zengő hangszerén, talán attól félve, hogy a fölszabadult zsongás, a forrongó, önfeledt, erős színek, fogalmak és képek tobzódása esetleg lerombolja a mesék többnyire viszonylagos, plasztikus egyszerűségét.

Urbán János nem ismeretlen és kezdő műve a prózában, de ez a megállapítás csak annyiban igazolt vele kapcsolatban, amennyiben egy számára új műfaj területére »tévedt«, — a gyermekirodalom területére, amelyen egyelőre — a kellő rutin hiányában — hat csupán tájékozatlan-nak, bátortalannak.

Az *Ajándék* másik felét elfoglaló írásokról külön kellene szólni, éspe-dig sokkal többet, mint amennyit a folyóirat szerkesztési koncepciója megenged. Urbán János azokban a párbeszédes kis történetekben, ha nem is ad új műfajt, mindenesetre egy rendhagyó meseforma alapjait erősíti meg a gyermekirodalomban. Még akkor is, ha látszatra igénytelenek is ezek a históriák. Mert csak látszólag azok. Fő érdekességük, értékük abban rejlik, hogy az eszmélő gyermektudat, nyiladozó értelem és érzelem világának csodálatos képeit, fogalomjegyeit és látomásait villantják föl, amelyek idő-

vel a »felnőtt világkép« realitásának médiumává válnak. Ez — sajnos — elsődleges föltétele annak, hogy a gyerek elforduljon lelkének olyan meghatározható és kedves jelképeitől, létfölfedező, játékos bölcsességétől, egyszerűen mindattól, ami igazán jellemzi.

Urbán János mestere ezeknek a nebulótörténeteknek. Olyannyira, hogy szinte biztatni kellene: folytassa őket. Azért is, mert ezek az írások frissek, izesek, különösek, szépek, s azért is, mert tele vannak gondolatébresztő játékosággal és fölszabadító derűvel.

ZÁKÁNY ANTAL

ÁRNYJÁTÉK SZAVAKKAL

BRASNYÓ ISTVÁN: *Lampion a fán.*
Forum, Újvidék, 1972.

Különös, a nyelvezetben rejlő hangulati elemek erejével, mozaikszerűen építi föl Brasnyó István novellás kötetét.

Az írások egyéb síkon is eltérnek a hagyományos novellatípustól; egy-egy »történetnek« nincs folyamatos cselekménye klasszikus értelemben véve, inkább csak cselekménytöredékekről beszélhetünk.

Brasnyó sajátos stílust próbál kialakítani és érvényre juttatni. A tájhoz és időhöz látszatra kötődő történeteiben elsődleges szerephez jut a nyelv teremtette, legtöbb esetben nyomasztó, már-már titokzatos hangulatvilág. A mese fonala meg-megszakad, egyéb, az elmondottakhoz nem kapcsolódó kitérők, utalások vonják el az olvasó figyelmét.

Mintha gondolati ritmussal átszótt balladaszöveget olvasnánk.

Egy sereg szokatlan nevű hős időről időre fölbukkan, mond, vagy cselekszik valamit, egyik épp olyan jelentéktelen és lényegtelen dolog, mint a másik, hogy azután ismét sűrű balladai homályba vesszen, mint ahonnan fölmerült.

A hősök szándékairól, jelleméről, cselekvésük mozgató erőről alig, vagy egyáltalán semmit sem tudunk meg, jönnek-mennek, egymásra acsarkodnak néha, rejtett indulatoktól vezérelve, sőt indulatoskodnak

olykor egy-egy írás feszült légkörét fokozva. Beszélnek is valamiről, a beszédjük témáját azonban nem körvonalazzák, mintha a velük, vagy a közvetlen környezetükben élő emberekkel megesettek nem tartoznának az olvasóra.

Mintha mindez elhanyagolható lenne egy magasztosabb cél érdekében, s ez utóbbi nem lehet más, mint a minden áron való szokatlan, különleges, feszültségekkel fűszerezett árnyjáték, játék a szavak helyzet-energiájával, hangulati állóképek összerakosgatása.

Brasnyó könyve kétségtelen a modern próza termékei közé tartozik. Más kérdés, hogy ezt elfogadhatja-e, »megemésztheti-e« az olvasó, hogy az írás természetéből fakadó, elnagyolt körvonalak, a folytonos kitérők, a lassított körforgás, a töltelékmondatok mennyiben frissítetik föl és befolyásolhatják az olvasó ízlését, hogy a szerző eddigi jelképeinél még elvontabb szimbólumok mennyiben találnak utat hozzá. Mennyiben fogadja be a »történeteket«, melyeket meseszerű füstköd lep be, a világot, melynek közegében az emberek valamiféle tejtűveg mögött élnek mindennapjaikat a szálásokon, az istállók környékén.

Nem kérdéses azonban, hogy a *Lampion a fán* érdekes szímfoltja a vajdasági írásoknak.

MOLNÁR CS. ATTILA

ÜZENET A MAI SZERÉMSÉGBŐL

PENAVIN OLGA: *A szerémségi magyar szigetek nyelve.*

Nyelvtudományi Értekezések 79.

Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.

Földrajzi fekvésénél, történelmi szerepénél, etnikai összetételénél fogva kétségtelen, hogy Vajdaság legizgalmasabb területének a Duna és a Száva tekinthető. »Mivel a Szerémség két hajózható folyó közt, a Duna és a Száva közt fekszik, állandó megszállás célja volt. Területén megfordultak az idők folyamán illirek, kelták, rómaiak, keleti gótok, longobárdok, avarok, frankok, bolgárok, bizánciak, szlávok, magyarok, törökök« — írja bevezetőjében Penavin Olga. Így nem is csoda, hogy a nyelvészek sem közömbösek az idevonatkozó okiratok, szörványemlékek és a ma is élt élő népek nyelvjárása iránt. Ha csak az utóbbi évek szerémségi vonatkozású feldolgozásait nézzük — Velimir Mihailović: *Drimonimi Fruške Gore — Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kara könyvtárának kéziratgyűjteményéből*; Dušan Popović: *Srbi u Sremu do 1736—37 god.*, Beograd, 1950; Penavin Olga: *A szerémségi magyarok nyelve — A Novi Sad-i Bölcsészeti Kar Évkönyve*, XIII/2 1970; Dr Jovan Kašić: *Vinogradska leksika u Sremu — Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, Knjiga XIV/1. 1971. — ezekből is jól láthatjuk, hogy ez a vidék egyre inkább vonzza a kutatókat.

A szerémségi magyar szigetek nyelvének feltárása elengedhetetlen követelménye azoknak a dialektológiai vizsgálatoknak, amelyek az újvidéki Magyar Tanszéken folynak, de ugyanígy szolgáltathat fontos adatokat a Magyar Tudományos Akadémia nyelvjáráskutató csoportjának is, hiszen külön jegyei, sajátosságai vannak. Nyilván ezek a gondolatok vezérelték Penavin Olga-t is, amikor a 118 kérdésből összeállt kérdőívvel megindult a szerémségi magyarok közé. Mint Csúry Bálint tanítványa, mint a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének régi munkatársa, s mint Jugoszlávia magyarlakta vidékeinek

tapasztalt dialektológusa, ezekben a falvakban kutatott: Kamanc — Kamemica, Ürög — Irig, Verbica — Vr-bica, Dobrodol puszta — Dobrodol, Vrdnik Prnjavor — Vrdnik Prnjavor, Maradék — Maradišk, Satrinca — Šatrinči, Vogány — Voganj, Herkóca — Hrtkovci, Nyékinca — Nikinci, Platics — Platičevo, Erdövég — Erdevik. A tizenkét község nyelvi anyagát térképeken rögzítette, melyeken az egyes címszavak német értelmezése áll. Így található a mintegy negyven oldalas alapos bevezetés és tudományos összefoglalás után a könyvben 112 térkép. Közülük az első a kutatópontokat mutatja.

A nyelvatlasz-módszerrel készített térképekről könnyen leolvasható egy-egy település hangrendszere, szókincse és alaktana. Külön kiemeli a szerző a magánhangzókat és a mássalhangzókat, valamint ezek változásait. Az alaktani részben a szótöveket, a névszóragozást, a szóképzést, a birtokos személyragozást, a névmásokat és az igeragozást tárgyalja. Végül minden község nyelvének elkészíti az összefoglalóját. Habár e vidéken nem beszélhetünk őslakosságról, mert — ahogy Penavin Olga megállapítja — »Szerémség mai magyar lakossága a XIX. század utolsó éveiben és a századfordulón vagy még később Magyarországra és a mai Jugoszlávia legkülönbözőbb területeiről települt mostani lakhelyére a honvát, illetve német lakosság szomszédságába«, nagyon sok értékes nyelvi adat került az atlaszokra. A kibocsátó nyelvjárás jellegzetességei csaknem mindenütt leolvashatók, mert egy-egy elszigetelt település lakosai megőrizték, megtartották mindmáig őket.

E százötvennyolc oldalas könyv értékét tehát nemcsak abban kell keresnünk, hogy ismert dialektológusunk nehéz feladatot teljesített, amikor bejárta a Fruška Gora lankáin meghúzódo legtávolibb és legeldu-

gottabb magyar lakta falvakat, hanem az ott felszínre került anyag bemutatásában is. A nyelvjárás-kutatás mai, legszemléletesebb módszereit választotta adatainak rögzítésében, valamennyien könnyen leolvashatjuk, ellenőrizhetjük egy-egy szó helyét, változatát az említett szerémségi falvakban, megismerhetjük a vidék hangrendszerét, alaktani vonatkozásait. Emellett a nagy Mai Magyar Nyelvjárások Atlasza is bővült egy elég távoli, de nyelvi felépítésében sokban hasonló más ma-

gyaralakta vidék tájnyelvi jellegzettségeivel. Kár volna, ha Penavin Olga és tanítványai nem folytatnák továbbra is a nyelvjárás-gyűjtést ezen a területen, mert a száztizennyolc kérdőív anyaga is azt bizonyítja, hogy megérné a fáradságot. A szerémségi magyar szigetek nyelve értékes üzenet a Duna és a Száva közéről valamennyiünknek, de egyben példamutató munkának is a gyűmölcsé mind a kutatás, mind pedig az anyagfeldolgozás tekintetében.

MATIJEVICS LAJOS

A TÖKÉS TÁRSADALOM KRITIKÁJA

C. WRIGHT MILLS: *Az uralkodó elit.*
Gondolat, Budapest, 1972.

Ha etimológiailag vizsgáljuk C. W. Mills főművének címét, megrajzolódik előttünk a mű témaköre. A latin eligere (kiválasztani) infinitívusból képződött a francia *l'élite* főnévi alak,¹ amely áttételesen, a társadalmi viszonyokba szituálva annyit jelent, hogy a társadalomnak arról a kisebbségéről van szó, amely legtöbbször járul hozzá a társadalomhoz, vagy pedig legtöbbet ér a társadalomnak.

Talán itt kellene idézni C. W. Mills elitdefinícióját. Mégis úgy tartjuk helyesebbnek, ha bevezetőül röviden ismertetjük az elitről alkotott elméletek sorrendjét; pontosabban: itt csak a modern elitizmusról lesz szó, melynek gyökereit az arisztokráciának a francia burzsoá forradalom ellen irányuló reakciójában találjuk. De Mestre és De Bonald tanítása eklatáns példa erre. Később a soreli (a »morális elit«), paretoi (az »elit cirkulációja«), michels-i (»minden emberi célszervezetben immánens oligarchikus vonások találhatók«), moskai (törvénye a »kevesek vezető szerepéről«, saint-si-

moni (»technokraták elitje«) és a liberális elítteóriákban (Veblen, Mannheim, Schelsky stb.) kerül kifejezésre a társadalmi viszonyok bürokratizációs tendenciájának felismerése. *Az uralkodó elit* című Mills-mű adalék az általános elítteóriához. Kitérő polgári szociológus által pesszimiztikusan, kiutat nem találó módon megrajzolt problémavizsgálásról van szó, amely a huszadik századi amerikai társadalom viszonyait tárgyalja.

A szerző, az amerikai »kritikai szociológia« egyik legjelesebb képviselője.² A szociológia funkcióját vizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy az ideológiai funkció (szerte ugyanis a szociológiának két funkciója van: 1. bürokratikus és 2. ideológiai) egyik tartalmi összetevője a hatalom adott rendjének a kritikája. Ezt a társadalomlátási nézőpontot két konstituensre bonthatjuk C. W. Mills esetében: Marx szociológiai hatására egyfelől és a szerző történelmi beállítottságára másfelől. Ezek azonos mértékben determinálják C. W. Mills munkásságát.

C. Wright Mills és H. Gerth »Max Weber angol nyelven megjelent tanulmánygyűjteményéhez értékelő, a társadalmi összefüggéseket is figyelembe venni kívánó bevezető tanulmányt«³ írt. Ezért nem lehet számunkra váratlan, sem indokolatlan a weberi hatás Mills szociológiáján. A hatalmi elit eszményképét például félreérthetetlenül a weberi bürokratikus szervezet ideáltípusában találjuk meg, az előbbi jellegzetességeit az utóbbi tulajdonságaiban (szakértelem, engedelmség, hierarchikus szervezés, személytelenség, sine ira et studio ügyintézés, fejlett munkamegosztás, technikai főlény stb.). Rámutat a társadalmi hatalom (annak a lehetősége, hogy hassunk más viselkedésére, még akkor is, ha az a valaki ellenszegül — itt Mills átvette Max Weber definícióját) bürokratikus koncentrációjára a kislétszámú uralkodó elit kezében; az elitet a gazdasági, politikai és katonai »nagy hármas« képezi. »Elit (ugyanis) azoknak az embereknek a csoportja, akiknek birtokában a legtöbb van mindabból, amivel ember rendelkezhet: ezen általában pénz, hatalmat és presztizst („egy fajta uralom... megszerzéséhez hatalomra, megtartásához pedig hírnévre van szükség”) értenek«⁴. A power elit reális hatóereje a konkrét társadalomban uralkodó komplex szervezésből, a rendelkezésére álló hatalomból és hatalmi eszközökből, valamint a technikai eszközök fejlődési szintjéből ered. Mills éppen ezen a ponton vitatja el az elittől az ökonomiai kategória státusát és csak szociális kategóriának ismeri el. Ezek szerint az elitet nem azonosítjuk a társadalmi osztállyal:

— hatalma delegált, nem tulajdonából fakadó,

— nem beszélhetünk az elit önreprodukciójáról sem.

A következő jelenségekben foglалható össze az uralkodó elit fogalmi alapja és tartalma:

1. gazdasági, politikai és katonai intézmények objektív érdekeinek sokrétű találkozása, és ezen belül a katonaság előretörése a tőkés társadalmi-gazdasági rendszerben;
2. a hierarchiák vezető pozícióinak felcserélhetősége, ami a

vezetők társadalmi hasonlóságából és pszichológiai rokonságából ered;

3. a legfelső szinten meghozott döntések totális érvényűek.

Az elitek egymás közti viszonya attól függ, hogy milyen viszony van társadalmi szinten a gazdasági, politikai és katonai körök között. A mai Amerikában szembeötlő szolidaritásuk. Jogosan beszélhetünk az elit összefonódásáról, az érdekek találkozása és koordinációja révén. A Pentagon — a világ leghatalmasabb hivatali épülete — jelképezi a katonaság új szerepének arányait és jellegét. A »haduraknak« jutott a dominációs szerep. A militarizációs folyamat jól észlelhető (az ipar, tudomány, politika, közvélemény militarizálása), hiszen az emberiség a termonukleáris háború fenyegető árnyékában él, »amelyből a küzdő felek egyike sem kerülhet ki győztesen«⁵. A három fegyvernem magas rangú tisztjei öntörvényű hatalmi csoportnak minősíthetők, mely élén a »legbürokratikusabb intézmény«⁶, »a tőkés világ legnagyobb kapitalista vállalata«⁷, a Pentagon áll. Ezt a »militarista klíkket« nevezi Mills uralkodó elitnek.

Egy másik relációs viszonyra is fontos kitérni ezen a helyen. Az uralkodó elit és a tömegtársadalom egymás közti viszonyáról lesz majd szó. Megfigyelhető ugyanis az uralkodó struktúra centralizációja és méreteinek növekedése, ami az egyének határozatlan állásfoglalásához és érdektelenségéhez vezet. Az uralkodó elit képviseli azt a tudatos erőt, melynek »célja kézbe keríteni a köz ellenőrzését, irányítását és elérni minél tökéletesebb megfélemlítést«⁸. Mindez megnyilvánul az egyén pszichológiai analíziselméletében, depolitizációjában, önállótlanságában, önbizalmatlanságában stb. A társadalom legalsó szintjén alakul ki a tömegtársadalom — melyet az amerikai polgárok tömege képez, azok, akiknek nincs lehetőségük arra, hogy hassanak a nemzet számára jelentős döntések meghozatalára — mint az uralkodó elit ellenpense. Kialakulásához nagymértékben hozzájárult egy új, alárendelt középosztálynak (a tisztviselők osztályának) a megszületése.

Az uralkodó elit című Mills-műben jelentős helyet foglal el még a liberális társadalomról írt kritika, az egyensúlyelmélet, a magasabb rendű erkölcsstelenség kérdése (szerintem itt a bürokratikus szervezet ideáltípusának értelmezése már pejoratív jelleget kap), az uralkodó elit konstituenseinek részletes, alapos boncolgatása és még sok más téma.

A szerző metodológiájára jellemző, hogy absztrakcióit az adatok feldolgozására, történeti és összehasonlító értékelésére alapozza. Részlet-

tanulmányokból, személyes megfigyelésekből, tanácsokból, viták anyagából állt össze hatékony egészszé a könyv.⁹

Milles esszéjét, melyet összefog hipotézise: »ebben a meghatározott korban a történelmi körülmények összefonódása egy uralkodó elit kialakulásához vezetett, s ennek az elitnek a tagjai (...) kezükben tartják minden döntés meghozatalának kulcsát«,¹⁰ szinte törvényszerűen felébreszti olvasójában a vágyat saját társadalmának elméleti vizsgálatára.

JEGYZETEK

1. *Idegen szavak kéziszótára*. Terra, Bp. 1960. 189.: elite (élíte) fr 1. válogatott, előkelő társaság, valaminek a színe-java; 2. válogatott, előkelő, elsőrendű, kiváló, vmből a legjobb.
2. *Hatalom — politika — technokraták*. Válogatás C. Wright Mills műveiből. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1970. 5—35. oldalon között Kulcsár Kálmán-tanulmányt ajánlom az olvasó figyelmébe. A címe: *C. Wright Mills és az amerikai kritikát szociológia*. Ezenkívül J. K. Golbraith: *Az új ipari állam* c. könyvét.
3. Kulcsár Kálmán: *A szociológiai gondolkodás fejlődése*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1971. 137—8.
4. *Az uralkodó elit*. Definíció: 13., a presztizsről: 90—91.
5. Uo. 188.
6. Uo. 196.
7. Pethő Tibor: *Amerika közelről*. Magvető, Bp. 1972. 283. oldal és tovább a Pentagonról való tudásunk kiegészítéséül.
8. *Az uralkodó elit*. 317.
9. A szerző, könyvének adalékaként, a *Jegyzetekben* (372—73.) felsorolja munkatársait; azoknak mond köszönetet, akik szorgos munkájukkal hozzájárultak *Az uralkodó elit* megszületéséhez. Látjuk: közgazdászok, szociológusok, politikusok, nyomdászok, intézmények, intézetek stb. állnak e tudományos jellegű könyv mögött, melynek szintetizált formáját Millsnek köszönhetjük.
10. *Az uralkodó elit*. 33.

TERÉK MÁRIA

OLVASMÁNYOS TÖRTÉNELEM

LŐRINCZ LÁSZLÓ: *Dzsingisz kán*.

Gondolat, Budapest, 1972.

»Kevés vitatottabb személyisége van a történelemnek, mint Dzsingisz kán.«

Ezzel vezeti be a szerző egyszerű külsejű könyvét, amelynek a mondanivalója azonban mindannyiunk figyelmére számot tarthat, mert ezt a művet nemcsak azért érdemes el-

olvasnunk, hogy megismerjük a nagy kán életét, hanem más szempontok miatt is.

Az egyik szempont az, hogy a mongol birodalom politikai törekvéseinek hatáskörébe — a Távoll- és Közép-Keleten kívül — egy időben a Kárpát-medence is belekerült, és

hogy Magyarország az általunk is jól ismert tatárjárás idején (1241-ben) közelebből is tapasztalhatta a hatalmi törekvések véres eszközeit. Az, hogy ekkor ezek a területek nem váltak tartósabban a mongol birodalom részeivé, talán csak a véletlenül múlt. (Micsoda véletlenek!)

Ezen túl azonban lényegesen több mondanivalót találhatunk a részletekben, kiváltképpen pedig abban a fejezetben, amely a *Dzsingisz birodalma* címet viseli. Ebben a részben a szerző dióhéjban ismerteti az óriási birodalom szervezeti felépítését és szerkezetét, a társadalom összetartó és mozgató erőit, miáltal lényeges segítséget nyújt a legalapvetőbb történelmi kérdések megértésére. Nemcsak a tárgyalt politikai egységgel kapcsolatban, hanem más relációkban is. Mai általános ismereteink ugyanis nem állnak arányban azzal a szereppel, amelyet a Duna-medence Béostól Belgrádig terjedő szakasza az időszámításunk első évezrede folyamán, a népvándorlás idején játszott, amikor egész sor, keletről ideszakadt népnek adott otthont, menedéket: hunoknak, avaroknak és természetesen elődeinknek, a IX. század végén érkező honfoglaló magyaroknak is a legutoljára érkező kunokkal együtt. Olyan

népeknek tehát, amelyek eredeti társadalmi életéről csak töredékes tudósítások maradtak ránk, meg a gazdag, de nagyobbára mindmáig néma régészeti leletek. Egyesek közülük teljesen vagy részben eltűntek az élő népek sorából (hunok), esetleg átvették környezetük életformáit, az európai civilizációt, sokban elfeledve az ősi rendet, az ősi szokásokat (magyarok).

Ezekhez a több figyelmet érdemlő népekhez visz közvetett úton valamennyire közelebb Lőrincz László közérthető, szép stílusban megírt könyve. Egyéni vonásokban gazdag írás, habár lényegében már közreadott eredeti mongol szövegek újramesélése (Ligeti Lajos: *A mongolok titkos története*, 1962), amelyek természetesen nem olvasmányosak. Czeglédy Károlynak az előbb említett munkánál valamivel később, 1969-ben megjelent, *Nomád népek vándorlása Napkelettől Napnyugatig* című, a mongol birodalom megalakulása előtti évezred mozgalmas történetéről szóló kitűnő tanulmánya után Lőrincz László *Dzsingisz kánja* a legújabb hézagpótló mű, amely — tudományos szemlélete, a történelmi események közelebbre hozatala mellett — az irodalmi igényeket is kielégíti.

SZEKERES LÁSZLÓ

KIADÓI TANÁCSUNK ÜLÉSE

Az Úzenet kiadói tanácsa 1972. december 22-én GRÓSZ György elnökletével megtartotta alakuló ülését. A tagok dr. HORVÁTH Mátyást választották meg elnöknek, majd meghallgatták a folyóirat szerkesztő bizottságának az elmúlt év munkájáról szóló jelentését. A sokrétű vita és építő jellegű hozzászólások után a kiadói tanács pozitívan ítélte meg a szerkesztő bizottság munkáját, s magáévá tette a beszámolóban elhangzott és lefektetett álláspontokat. Ezt követően meghozta az Úzenet alapszabályzatát, a tényleges katonai szolgálatát teljesítő SISKOVSKJI Andrászt felmentette a technikai szerkesztő tisztségéből, a szerkesztő bizottságba pedig a következő három új tagot választotta: GYURKOVICS Hunort, KOPECZKY Csabát és MÉSZÁROS Miklóst.

A MÁSODIK ÉVFOLYAM UTÁN

Megjelenésének második évfolyamát zárta a szabadkai Üzenet című irodalmi, művészeti, kritikai és társadalomtudományi folyóirat. Idő és alkalom ez arra, hogy részletesebben szóljunk ennek az évfolyamnak munkájáról. És értékeljünk is. Mulaszthatatlan kötelességünk ez.

Rendkívül széles a skálája annak a területnek, amelyet a folyóirat tevékenysége kapcsán meg kellene vitatnunk. Kezdve attól az önbizalmat adó és öntudatot fejlesztő, művelődési igényt támasztó fölismeréstől, hogy ma már nemcsak a metropolisoknak lehetnek folyóirataik, illetve attól, hogy a vidéki folyóiratokról vezető napilapjaink — a kicsik nagyságáról írva — megállapítják: a vidéken született, nagy lelkiosodással ott is szerkesztett, a szülőföld, a szűkebb pátria szellemével átitatott, szerény ambíciókkal megjelenő folyóiratok kis környezetüknek (és nemcsak annak) ma általában többet adnak és jelentenek, mint az úgynevezett nagy folyóiratok a nagyvárosoknak; kezdve ettől a kecsegtető megállapítástól, amelynek természetesen nem kell szükségszerűen az Üzenetre is vonatkoznia, egészen addig az egyszerű gyakorlati kérdésig, hány szerzőtől és ki mindenkitől közölt írást a folyóirat.

Ebből a széles skálából először talán azt említenénk meg, hogy az Üzenet megjelenésével környezetünkben jelentős lendületet kapott az írói, publicisztikai, irodalomkritikai és társadalomtudományi alkotómunka, amelynek anyagi megvalósulásában az utolsó előtti s talán legjelentősebb lépés az, hogy a megírt művek nyomtatásban megjelenjenek, míg az utolsó, de semmiben sem jelentéktelenebb az, hogy a kinyomtatott írások fogyasztókra, azaz olvasókra találjanak.

Ez a folyamat az Üzenet megjelenése előtt is jelen volt Szabadkán. Nemcsak az itt készülő hetilap által, hanem az itt élő, itt dolgozó írók, művészek és közéleti emberek révén is, akik folyóiratokba kíváncszó munkáikat itt alkották meg, hogy aztán kevesebb eséllyel, de kiváráják sorsukat a tartományi folyóiratokban. Az Üzenettel Szabadka, Észak-Bácska, de egész Vajdaság irodalmi és társadalmi-kulturális élete egy újabb dimenziót kapott, amellyel teljesebbé vált a meglévő.

Az Üzenet szerkesztősége a társadalmi-kulturális élet eddig csupán szabadkai forrásokból pénzelt újabb tribünjét nem akarja mereven leszűkíteni a község területére. Ki sem akarja szakítani Vajdaság vagy az ország egységes művelődési keretéből. Ellenkezőleg: az alkotók legszélesebb rétegét bekapcsolva azoknak az értékeknek, szempontoknak és műveknek megjelentetését akarja lehetővé tenni, amelyekkel az itt élő népek és nemzetiségek közötti viszonyt illetően a jugoszláv öngazdáló szocializmus gazdagítani tudja mind szűkebb, mind szélesebb környezetünk művelődési életét.

Egyesíteni akarunk és nem osztani, sem különválni vagy begubózni. Nem engedhetjük meg magunknak a kizárólagosságot, és nem lehetünk önös célokat képviselő, a folyóirat neve mellett és mögött megbújó érdekcsoport.

Ezért fogalmaztuk meg az Üzenet elsődleges feladataként és célkitűzéseként az együttműködést olyan művelődési intézményekkel és mindazokkal az írókkal és közéleti munkásokkal, amelyek, illetve akik az öngazgatási és demokratikus szocializmus haladó kulturális politikájáért, országunk népeinek és nemzetiségeinek nyelvi egyenjogúságáért szállnak síkra és méltón képviselik azt az elvet, amely az itt élő népek és nemzetiségek kultúrájának egyenjogú fejlődését valósítja meg. S elfogadjuk mindazoknak az íróknak, művészeknek, közéleti és társadalmi-politikai munkásoknak, az öngazgató és humánus szocialista viszonyok építőinek közreműködését, akik a folyóirat oldalain kívánják kifejezni nézeteiket az irodalomról, művészetről, társadalmi és közoktatási kérdésekről, valamint az általános kulturális politikai időszerű problémáiról, hogy ezáltal építően részt vállaljanak a lap programjának és célkitűzéseinek megvalósításában.

Ilyen vonatkozásban köteleztük el magunkat, és ebben a vonatkozásban mindenki folyóirata az Üzenet.

Ez egyben azt is jelenti, hogy az Üzenet szabadkai magyar nyelvű folyóirat, de vajdasági, jugoszláviai, szocialista, öngazgatói és valószínűleg veretel.

Az elmúlt évfolyam során is ilyen koncepció megvalósulásának igyekezett tartópillére lenni a folyóirat. S talán nem is kellene külön hangsúlyozni, hogy ebben a felfogásban gazdagítani akarta környezetének művelődési életét azzal a szilárd meggyőződéssel: hamis az a nézet, mely minden vidéki megnyilvánulást eleve provinciálisnak bélyegez.

Mert rosszindulatú kritikusaink legtöbbször ilyen jelzőkkel illették azokat a kísérleteinket, amikor szűkebb környezetünk valóságából igyekeztünk az olvasó elé tárni a lényeges problémákat olyképpen, hogy a téma tárgyalásának értékítéleteiben ott szerepelt a túlhaladást szorgalmazó elkötelezett kiállítás. Meggyőződésünk, hogy ez nem azonosítható a provincializmussal, hiszen az ilyen munka szemlátomást a környezet érdekét szolgálja és ugyanakkor szűkebb társadalmi közösségünk (amely szerves része a szélesebb közösségnek) időszerű és lényeges kérdéseinek megoldását szorgalmazza. Igényt támaszt és szükségletet elégít ki.

Mert, ahogyan Illyés Gyula írta egy helyütt: »A világmindenségről hetet-havat összezsacsoghatunk, a „provinciá”-nról nem; ott az első hazug szóra megnyílik a föld.«

Véleményünk szerint az lenne csak igazán provinciális, ha annak érdekében, hogy mi érdekel másokat, elhallgatnánk mondanivalónkat, s nem szorgalmaznánk azoknak a dolgoknak a megoldását, amelyek

problémaként nehezednek vállunkra, hanem más kedvét keresnénk és ízlését igyekeznénk kielégíteni.

A múltunk és jelenünk valóságából eredő dolgok mellett kell szorosán elköteleznünk magunkat és képességeinkhez mértén olyan igénynyel és szinten írni róluk, hogy túlvigyük őket a provincia határán. Az Üzenet csakis ilyen koncepció megvalósításával teljesítheti feladatát és válthatja be azoknak tett ígéretét, akik kiállnak érte, s anyagi eszközöket biztosítanak fenntartására.

Ebből következik, hogy a folyóíratra nézve elfogadhatatlannak tartjuk az öncélú, akademizáló, időn és téren kívüli, lényeghomályosító kísérletezéseket. A művészet talán élhet csupán a művészet kedvéért, az Üzenet és a hozzá hasonló folyóiratok életre hívásának értelme azonban abban van, hogy abban az időben és környezetben és azért az időért és környezetért éljenek, amikor és amelyben megjelennek. Ennek a környezetnek legyenek tanúi.

Természetesen egy lapról és ennek koncepciójáról beszélve nem lehet csupán az általánosságoknál maradni. Még kevésbé lehet ezt tenni, amikor a szerkesztőség mögött több mint egy évfolyam munkája van.

Az elmúlt, 1972. évfolyammal kapcsolatban konkrét adatokat tudunk felsorolni. Elmondhatjuk, hogy az első verskísérlettől kezdve a száz oldalt meghaladó társadalomrajzig megannyi szerző sokfajta és változatos tartalmú írását nyomtattuk ki és jelentettük meg. Mind környezetünkben, mind más vidékeken felhívtuk a figyelmet a folyóíratra. Olvasmányos és hasznosítható lapot igyekeztünk azok kezébe adni, akik fogyasztói az effajta kulturális terméknek.

De mivel nem akarunk eltérni a tárgytól, hadd mondjuk el: az Üzenet múlt évi 12 számában 125 szerzőtől összesen 288 címszó jelent meg. A kinyomtatott írások terjedelme a B/5-ös formátumú lapban 756 nyomtatott oldalt tett ki. Emellett 10 festő 40 zárórajzát és két művész különnyomtatású műmellékleteit közöltük.

288 címszó közül 256 (89,0%) íródott magyar nyelven, 32 (11,0%) pedig fordításban jelent meg. Az előző címszavak szövege 680 (90,0%), az utóbbiaké pedig 76 (10,0%) oldalt vett igénybe. Magyarul 103 (82,4%), szerbhorvátul 21 (16,8%) és németül 1 (0,8%) szerző írta munkáját.

Műfajok szerint 138 (48,0%) verset, 36 (12,5%) szépprózai írást, 52 (18,0%) tanulmányt, kritikát, esszét, cikket és krónikát és 62 (21,5%) könyvismertetést közöltünk. A versek 96 (12,7%), a novellák 192 (25,4%), a tanulmányok, kritikák, esszék, cikkek és krónikák 322 (42,6%), a könyvismertetések pedig 146 (19,3%) oldalon jelentek meg.

Műfajok szerint 138 (48,0%) verset, 36 (12,5%) szépprózai írást, 18 (14,4%) magyarországi és 1 (0,8%) romániai. Írásaiknak oldalterjedelme: a szabadkaiak 438 (58,0%), a más községbeliek 235 (31,0%), a magyarországiak 75 (10,0%) és a romániaiak 8 (1,0%) oldallal szerepeltek.

Mindezt elmondva nem utolsósorban arra szándékoztunk utalni, hogy a szerkesztőség felelősségteljes teherviseléssel továbbra is a kultúra igaz ügyét akarja szolgálni megteremtve minden alkotni vágyó és tudó ember számára az egységes és azonos társadalmi feltételeket, hogy e közösség hasznára alkothassanak.

Meg kell vitatnunk azt is, mennyire sikerült az Üzenetnek az iránta támasztott igényeket kielégítenie. Továbbá foglalkoznunk kell eszmei és szellemi arculatával, amely a felsorolt statisztikai adatokból nem látszik, s amiről elsősorban a kiadói tanács, a folyóirat öngazgatói szerve illetékes véleményt mondani. Sőt köteles is, mivel olyan jogokkal felruházott és kötelezettségekkel ellátott öngazgatói és társadalmi-politikai testület, amely a folyóirat kiadásával kapcsolatos alapvető kérdésekről határoz és részletesen megvitatja a lap tevékenységét, meghatározza alapvető jellegét, szerkesztési politikájának irányzatát, jóváhagyja programját és részt vesz ennek megvalósításában.

Mindent összegezve: az elmúlt évben kifejtett munkájával az Üzenet újra bebizonyította létjogosultságát. Szinte a semmiből nőtt ki és vált a társadalmi-kulturális élet újabb, nem jelentéktelen dimenziójává. Nem jelentéktelent mondunk és művelődési és társadalmi-politikai hatóképességet értünk, amihez tudni kell azt, hogy az elmúlt év folyamán megtett út, amelyen e hatóképességet elértük, nem volt sem zökkenőmentes, sem kiegyensúlyozott. Mert kisebb hibák, megingások és kényszerhelyzetek voltak, vannak és minden bizonnyal a jövőben is lesznek. Ennek dialektikus volta miatt a szerkesztő bizottság feladatának tekinti, hogy munkáját időről időre felmérje, önkritikusan értékelje. Így például utóbbi két összejövetelén eszmei-politikai szempontból bírálóan megvitatta eddigi munkáját, jóllehet minden szerkesztőségi megbeszélésen elemezte az előző szám tartalmát.

Értékelése szerint a szerkesztés még tudatosabb lehetne. Ugyanakkor megállapította azt is, hogy a közölt írásokkal nem sértette a népek és nemzetiségek önrzetét, nem adott alkalmat a bizalmatlanságra, ellenségeskedésre és elfogult következtetésekkel és értékítéletekkel sem csorbította környezete és a szocialista Jugoszlávia tekintélyét.

Ez viszont még senkit sem jogosít fel az önelégültségre. Az elért eredményt, a meglevőt tovább kell fejleszteni, ennek útját határozottabban kell körvonalazni, az öngazgatásnak itt is konkrétan kell jelen lennie, ami a gyakorlatban kollektív szerkesztéssel és a kiadói tanács és elnöke odafigyelő támogatásával valósítható meg. Ezért a szerkesztő bizottság, amennyiben a tanács elfogadhatónak ítéli meg a szerkesztőség eddigi munkáját, elsősorban a kiadói tanácstól és elnökétől kér a körvonalazott elvek megvalósításához — az építő jellegű és jogos bírálat mellett — konkrét és hathatós támogatást.

A szerkesztő bizottság nevében:

BIACSI ANTAL

AZ ÉLETJEL MINIATÜRÖK

szellemi életünk dokumentumai

1. LÉVAY ENDRE: ÚJ LELEKINDULÁS
(Tanulmány)	elfogyott
2. SÁFRÁNY IMRE: ZSOMBÉKOK
(Vallomás Vinkler Imre művészetéről)	elfogyott
3. DÉSI ÁBEL: KORTÁRSAIM
(Versciklus)	3 dinár
4. KOLOZSI TIBOR: ÖRTÜZ FÉNYÉBEN
(Szabadkai folyóiratok és könyvek)	4 dinár
5. BALÁZS G. ÁRPÁD: BOLYONGÓ PALETTA
(Önéletrajz)	3 dinár
6. DÉR ZOLTÁN: AZ ÁRNY ZARÁNDOKA
(Csáth Géza emléke)	4 dinár
7. LÉVAY ENDRE: FÉLÁLOM UTÁN
(Monodrámá)	elfogyott
8. BURKUS VALÉRIA: IBOLYA
(Ferenczi Ibi rivaldatényben)	elfogyott
9. GAJDOS TIBOR: A CSILLAGOS HOMLOKŰ
(Hangya András életútja)	4 dinár
10. GARAY BÉLA: A KULISSZÁK VILÁGÁBAN
(Önéletrajz)	5 dinár
11. BARANYI KÁROLY: IKAROSZ SZÁRNYÁN
(Önéletrajz)	5 dinár
12. DÉR ZOLTÁN: AZ ELSŐ MŰHELY
(Kosztolányi Dezső önképzőköri éve)	5 dinár
13. PETKOVICS KÁLMÁN: A TIZENNYOLC NYÁRFA
(Dokumentumriport)	6 dinár
14. SOMOGYI PÁL: MÁGLYA
(Egy életrajz vajdasági fejezete)	6 dinár
15. BARANYINÉ MARKOV ZLATA: VERGÓDES
(Farkas Béla napjai)	5 dinár
16. SCHWALB MIKLÓS: A SZÉN
(A mártír költő versei)	6 dinár
17. FEKETE LAJOS: A BUJDOSÓ VISSZANÉZ
(Önéletrajzi jegyzetek)	4 dinár
18. CSUKA ZOLTÁN: »MERT VÉN SZABADKA, ÁLDALAK...«
(Emlékezés két életkorszakra)	7 dinár
19. FEHÉR FERENC: SZABADKAI DIÁKÉVEIM
(A költő kibontakozásának első szakasza)	elfogyott
20. LÁNG ÁRPÁD: IDŐ ÉS MŰVÉSZET
(Aktivista írások)	6 dinár
21. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: NEGYVENNÉGY LEVÉL
(Költő családon belül)	9 dinár
22. DÉR ZOLTÁN: A TUDÓS TANÁR
(Toncs Gusztáv élete és munkássága)	15 dinár

Megrendelhető az ÉLETJEL szerkesztőségében (Subotica, Trg slobode 1 — város-háza 17. sz. szoba) személyesen vagy utánvétellel, vagy az összeg előzetes befizetésével a következő folyószámlára: Radnički univerzitet — Munkásegyetem — Életjel — 66600-603-661. Postadíj: 2 dinár fizetemenként.

ÉLETJEL (1967—1972)

Az évek jelentősebb kulturális eseményei, vállalkozásai úgy állnak össze korszakot megjelölő egységgé, ha valaki valahol minden egyes mozzanatról — jelentékeny, vagy a maga nemében egyedülálló rendezvényről, előadásról, tárlatról, hangversenyéről, vagy az újabb távlatokat nyitó ígéretes kezdeményezésekről — gyűjteményes kötetben beszámol. Ez nemcsak egy szellemi mozgalom aktív résztvevőjének jelent maradandó emléket, hanem értékes dokumentumot is azok számára, akik Szabadka és környéke, egész tartományunk művelődésének eredményeit és visszhangját figyelemmel kísérik.

Az ÉLETJEL szerkesztői és közvetlen munkatársai most öt esztendő munkásságáról készítettek minden tevékenységi ágazatot részleteiben feldolgozó számadást. A szerkesztőségnek ez a vállalkozása — amint a terjedelmes kötetből is látjuk — nem kis munka volt. Alapos mérlegelést követelt a fél évtized alatt összegyűlt anyag feldolgozása, mert a literátorokodás mellett itt olyan tevékenység is folyt, amely új területeket és lehetőségeket tárt fel a szellem művesei előtt. Az élőújság már népszerűvé vált rendezvényei mellett a miniműsorok a fiatal előadókat mozgósították, az Irodalmi Színpad a fiatal színészeknek és növendékeknek nyújtott lehetőséget tehetségük kibontakozására, az ÉLETJEL MINIATÜRÖK pedig szellemi múltunk és jelenünk még fellelhető, vagy töredékekben heverő, ismert és ismeretlen darabjait gyűjtötte össze, hogy feltérképezze — legalábbis részleteiben felvázolja — városunk művelődési életének fejlődését, és hírt adjon azokról, akik ennek a munkának úttörői voltak.

Öt esztendő alatt több mint száz előadást rendezett az ÉLETJEL; nem kevesebb, mint ezeröttszáz előadó lépett fel pódiumán — ezeknek nyolcvan százaléka fiatal, most induló élet —, és ezeken az estéken több mint harmincezer hallgató foglalt helyet a nézőtéren. Ha ehhez még hozzáadjuk az ÉLETJEL MINIATÜRÖK 23 kiadványát, akkor ugyanez a lelkes kör több ezer kötettel ajándékozta meg az olvasóközönséget.

Ezeknek a fejezeteknek és részleteknek felemlítéséből is kitűnik, hogy az ÉLETJEL munkásságának második számadó kötete mindazok ismereteinek tárházát sok értékes anyaggal, új, termékenyítő adattal gazdagítja, akik szellemi életünk fejlődésének elkövetkező éveitől mindig többet és többet várnak.

A 284 oldalas és hiteles dokumentumokat közlő könyv ára 30 dinár.